

KLEID

VGN
50 JAAR!

NR 5 | JULI 2008 | JAARGANG 49

Themanummer: Amerikaanse presidentsverkiezingen

Algemeen Bestuur VGN

Jan-Haarten de Wit

voorzitter (Cano en Cito)
tweede fase, Kleio
Van den Borchweg 13
6942 ZL Duijze
Tel. 0316 - 226-568
j.h.dewit@klemerscollege.nl

Wim Duyff

commissie-voorz. nieuwe
onderbouw
Karmstraat 6
3445 KT Pijnakker
Tel. 0299 - 849 870
w.duyff@planet.nl

Wendy Hink-Michels

secretaris (commissie VAO)
Commissie hant/vao
Anslinkweg 72
7557 AH Hengelo
Tel. 074 - 242 90 86
mw.hink@tdmail.com

Maas van Egdorn

redactie website
Sennadistraat 19
2402 JD Alphen a/d Rijn
Tel. 0732 - 415-071
mvaneegdom@wanadoo.nl

Maud Knook

penningmeester
(commissie didactiek en
activiteiten)
Etsakade 133
1019 EB Amsterdam
Tel. 020 - 418 55 10
j.knook@planet.nl

Beeldjes voor de VGN
Bestuur kunt u mailen of
opsturen aan de secretaris.
Wendy Hink. Kleio is het
blad van de Vereniging van
docenten in geschiedenis en
staatsinrichting in Nederland
(VGN). Eeden ontvingen het
griets. Wilt u het worden?
Aanmelding is mogelijk via
de PMS-site

Marjan de Groot-Reuvekamp

vice-voorzitter
(commissie PARO, SLV)
Kampendreef 26
5233 EK Den Bosch
Tel. 033 - 442 06 92
j.m.degroot@home.nl

VGN-amy: 128701 Linc
penningmeester VGN Stiens
E-mail: vgn-kleio@orange.nl

Website: www.vgnkleio.nl

Redactie Kleio

Joke Noordstrand

hoofdredacteur
Lorentzplein 16
2012 HG Haarlem
Tel. 023 - 532 99 04
j.noordstrand@worldmail.nl

Martijn Strobos

redacteur Kleio-krant
Splinterlaan 12
2352 SJ Leiderdorp
Tel. 071 - 589 40 20
mstr@davincci-leiden.nl

Juul Lelieveld

eindredacteur
Kastanjelaan 4
6533 BD Nijmegen
Tel. 024 - 360 22 83
redactie@juul.nl

Mans Pols

secretaris
Van Aerssenstraat 140
2582 JT Den Haag
Tel. 070 - 350 13 80
j.pols@penta.nl

Ger van der Drift

Bouwlust 193
3162 SB Rhoon
Tel. 010 - 481 22 43
g.vanderdrift@penta.nl

Uitgever: SchoolBV

Opmaak: Fizz reclame com-
municatie
Fotografie: Saskia Lelieveld

Druk: Drukkerij Oetthoorn Ten
Brink/Meppel

Daan Schuijt

Jan Luykenlaan 291
2332 DH Leiden
Tel. 071 - 572 79 82
d.schuijt@home.nl

Marjonne Maan

Fahrenheitstraat 25
2561 DN Den Haag
Tel. 06 - 224 33 811
marjonne_maan@hotmail.com

ISSN 0165-6449

Kopij voor de Kleio-krant kunt
u sturen naar Martijn Strobos.
Neem voor informatie over
adverteren in Kleio contact op
met Joke Noordstrand s.c.

Ramses Peters

Dr. Jan Berendsstraat 94k
6512 HD Nijmegen
Tel. 024 - 361 58 17
r.peters@let.ru.nl

Anny Hartgerink

Aa-park 10
8032 CS Zwolle
Tel. 038 - 453 35 13
a.hartgerink-deleuw@
planet.nl

Contributies 2007/2008

• Salaris t/m LB6	€ 60,-
• Salaris vanaf LB7	€ 70,-
• Docent met drie of meer vakken	€ 45,-
• Baan van minder dan 0,6 fte	€ 50,-
• Kennismakingslid (alleen voor studenten)	€ 35,-
• Buitengewone leden, pensioen, VUT	€ 55,-
• Partnerlidmaatschap	€ 80,-
Abonnement:	
• Binnenland	€ 71,-
• Buitenland, Europa	€ 75,-
• Buitenland, overig	€ 85,-
• Losse nummers	€ 12,-
incl. verzendkosten	

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Indien iemand meent als rechthebbende in aanmerking te komen, kan hij zich tot de uitgever wenden.

Leden- en abonnementenadministratie

Administratiekantoor
H. Adema,
Albansdyk 50
9051 BH Stiens
Tel. 058 - 257 54 47
Fax 058 - 257 39 99
henk_adema@hotmail.com

VAN DE REDACTIE

Hoewel de aandacht van veel lezers de afgelopen maand uitging naar het EK voetbal, waren de gedachten van de Kleio-redactieleden alweer bij de eerste dinsdag van november. Niet Koning Voetbal, maar de nieuwe president van het (nu nog) machtigste land van de wereld houdt onze aandacht gevangen. En dat zal met u ook weer het geval zijn wanneer de moderne gladiatoren uit de Alpen zijn teruggekeerd. Al was het alleen maar omdat u in uw lessen niet om deze gebeurtenissen heen kunt.

Om u met de voorbereiding te helpen komt Kleio uit met een zomerspecial over de Amerikaanse verkiezingen. Inmiddels lijkt het erop dat deze zullen gaan tussen Barack Obama en John McCain. U zult lezen dat Willem Post Hillary Clinton eigenlijk de betere kandidaat vond, maar dat Obama biedt wat veel Amerikanen willen: verandering. Maar

hij zal het nog moeilijk krijgen tegen McCain. Hans Krabbendam constateert dat het geloof een minder grote rol is gaan spelen bij de verkiezingen. Oscar Lansens schetst de gevoelens van zijn Amerikaanse studenten: volgens hem is de betrokkenheid groter dan in voorgaande jaren. Eduard van de Bilt laat zien dat de zwakte die de beide partijen de laatste jaren ten toon hebben gespreid geen nadeel hoeft te zijn. Theo Hoebink legt uit waarom voor de Republikeinen rood toch een mooie kleur is en Guido van Rijn wat de weerklank was van de moord op JFK in de Amerikaanse muziek. Ten slotte kunt u van Ramses Peters leren u hoe u over de verkiezingsstrijd een leuk spelletje kunt spelen en heeft Marjonne Maan een mooie film in de aanbieding. En: het CSE!

Prettige vakantie!!

Ger van der Drift

'WE HEBBEN GEEN NIEUW HOOFDSTUK NODIG, MAAR EEN NIEUW BOEK'

Gesprek met Willem Post over Amerika en de Amerikaanse verkiezingen

HANS POLS

4

12

A SAD DAY IN TEXAS

Kennedy's blues

GUIDO VAN RIJN

VERSTERKT GODSDIENST DE TEGENSTELLINGEN IN DE AMERIKAANSE POLITIEK?

20

De invloed van het geloof op de democratische en de republikeinse partij

HANS KRABBENDAM

PARTIJEN EN KIEZERS

32

Politieke partijen en hun achterban

EDUARD VAN DE BILT

TUSSEN APATHIE EN PARTICIPATIE

37

De Amerikaanse jeugd en de verkiezingen

OSCAR LANSEN

EN VERDER

9

Kleioskoop

18

eLECTIONS, een game over de presidentsverkiezingen

24

Tweetalig geschiedenisonderwijs

27

De Amerikaanse presidentsverkiezingen in kaart gebracht

31

Boeken

42

Examen geschiedenis 2008

45

Recensies

50

Kleiokrant

'We hebben geen nieuw hoofdstuk nodig, maar een nieuw boek'

GESPREK MET WILLEM POST OVER AMERIKA EN DE AMERIKAANSE VERKIEZINGEN

Zijn werk als geschiedenisdocent combineerde hij altijd al met journalistieke activiteiten. Maar op den duur zat hij meer in Hilversum en aan zijn schrijftafel dan in zijn klaslokaal. Dus besloot hij het onderwijs te verlaten. Als Amerika-deskundige heeft hij inmiddels zijn vleugels aardig uitgeslagen. 'Als Icarus,' zegt hij zelf. Maar van zijn val is voorlopig nog niets te merken. In april stond hij in de door de NRC samengestelde *talking heads* top 100 van de Nederlandse televisie op de 32ste plaats. Daarmee liet hij coryfeeën als Harry Mulisch en Sophie Hilbrand ver achter zich. 'En als eerste deskundige,' merkt hij met een mengeling van trots en ironie op. Inmiddels is hij ook verbonden aan Instituut Clingendaal.

Willem Post is Amerika-deskundige. Hij wordt heel vaak voor onder andere tv- en radioprogramma's uitgenodigd. Hij verzorgt lessen op scholen. www.willempost.com is zijn website.

'Het blijft natuurlijk wel een voorrecht om op een ochtend door de sneeuw in New Hampshire naar een schooltje te lopen dat dienst doet als kieslokaal en je komt daar Bill Clinton tegen met zeven vrijwilligers. Ze kijken een beetje sip, want Hillary zal wel gaan verliezen. En daar praat je dan even met hem over. 'New Hampshire zit te kort op Iowa om te herstellen.' 's Middags *Breaking News*: Bill Clinton heeft een woede-aanval gekregen. 'Die Obama is maar een *fairytale*. Hoe kan die Amerika nou redden?' Dan om drie uur: Hillary met een traan op de televisie. En die avond tijdens het overwinningfeest van McCain op grote televisiescher-

men de prognose van de uitslag bij de Democraten: Hillary op voorsprong! Uiteindelijk won ze die avond. Fascinerend om mee te maken.'

Verhalen vertellen

Hij wil toch weten of het vertellen in de klas nog kan. 'Ik was op zo'n cursus waar ons werd verteld dat je na vijf minuten instructie je mond moest houden. En iedereen zat daar braaf naar te luisteren. Ik was de enige met nog iemand anders die er tegenin ging. Verschrikkelijk.' En over de nieuwe belangstelling voor ons vak: 'Geschiedenis is nu wel hot. Het is bizar, die omslag.'

Zou het toch door dat nieuwe patriotisme komen, het nationalisme in een groter Europa, de *global village*, de angst voor terrorisme? Want het is wel heel opvallend, jarenlang werd geschiedenis alleen gegeven omdat het moest.'

Hij werkt nu freelance. 'De concurrentie is natuurlijk groot en dan is het toch aardig als je dan ziet dat je veel gevraagd wordt. Zo doe ik veel voor het Radio 1 Journaal. Vanmorgen nog over de nieuwe film van Spielberg over Lincoln. Als je geen les meer geeft, is het toch leuk omdat soort dingen te doen: een mooi verhaal vertellen. Alleen moet dat nu in drie of vijf minuten. Op scholen kom ik nog wel. Vertellen over de Amerikaanse verkiezingen. En dan merk ik dat daar een hele diepe passie van mij zit, want niets is natuurlijk mooier dan dat je studenten of middelbare scholieren voor je neus hebt.'

Amerika en Europa

'Militair-strategisch blijft Amerika nog decennia een dominante supermacht. China en India zijn natuurlijk wel de *rising giants*, maar ik zie daar toch ook wel interne problemen. De tegenstelling stad-platteland. En eer je in die landen de vertaling hebt van economie naar militair-strategisch, ben je zo een halve eeuw verder. Als je kijkt naar een land als China met tal van onevenwichtigheden in de samenleving. Amerika staat onder druk, maar het heeft nog steeds een grote middenklasse. Ik zou eerder zeggen dat we een *multi-polaire* wereld krijgen, niet met één dominante macht, maar met polen die echt grootmachten zijn, maar nog niet de status van supermacht hebben. Ik denk dat de Verenigde Staten voorlopig nog heel belangrijk blijven en dat er ook een verstrengeling tussen Amerika en Europa komt. De wereld wordt steeds kleiner. Wat stelt die Atlantische Oceaan nog eigenlijk voor? Ik wil niet zeggen dat ik angstig ben voor een Chinese of Indiase eeuw, maar ik kan me toch voorstellen dat er zo'n Atlantische beweging komt, omdat de mensen hun eigen gedachtegoed willen koesteren.'

'Amerika is natuurlijk wel tegen de grenzen van zijn macht aangelopen. 11 September alleen al, maar zeker de oorlogen in Afghanistan en Irak hebben in heel korte tijd aangetoond dat Amerika ook anderen nodig heeft. En ik denk dan aan de natuurlijke band tussen Amerika en Europa. Je hebt het verhaal van de *hard-power* en de *soft-power*. Robert Kagan heeft er een enorme tegenstelling van gemaakt: Europa Venus, Amerika Mars, maar ook dat zie ik nu vervagen. Het is niet meer zo zwart-wit. Kijk maar wat Nederland in Afghanistan doet.

In de jaren negentig overheerste in Amerika het idee dat Europa er niet meer toe deed. Maar ik denk dat er nu wel een besef aan beide kanten van de oceaan is, dat we elkaar nodig hebben.'

Meedoen

'Kijk, Amerikanen zijn niet zo snel in paniek. Maar er is nu toch wel een grote bezorgdheid. Een presidentskandidaat als McCain, nota bene een Republikein, hoor je constant maar hameren op het bondgenootschap met

▽
Amerika-deskundige
Willem Post

Europa. Obama wil meer gaan samenwerken met bijvoorbeeld het Internationaal Strafhof. Je ziet dus dat ook van de regering Bush, na zes jaar unilateraal gedrag en alle ellende die dat gebracht heeft, het besef: we hebben Europa echt nodig. De keerzijde is, ook als we een president Obama krijgen, dat we meer druk krijgen op bondgenoten om bij te dragen in bijvoorbeeld Afghanistan. Want hij kan wel zeggen: ik begin met troepen terug te trekken. Maar zodra het daar een enorme chaos wordt dan is het weer de actualiteit die de geschiede-

'Wij Europeanen zouden met sombere mondhoekjes door de straten wandelen.'

nis inhaalt. Internationalisering is de enige oplossing. Duitsland speelt daarbij een cruciale rol. Het zit nu nog veilig in het noorden van Afghanistan, maar het moet ook zijn verantwoordelijkheid nemen. Je ziet daarover ook een discussie ontstaan. De Tweede Wereldoorlog is inmiddels zo lang geleden. Het kan niet zo eenzijdig blijven als het nu is: de Amerikanen doen het hoofdrecht en de Europeanen de afwas. Nederland is het schoolvoorbeeld van een land dat aan die indeling een andere invulling geeft. Maar het is zo langzamerhand disproportioneel wat Nederland daar aan het doen is. Ik ben voorstander van de Nederlandse missie daar, mits er ook sprake is van een soort Marshallplan zodat mensen in de gebieden waar het stabiel is ook meteen zien dat er iets aan wederopbouw wordt gedaan. Dat is natuurlijk wel moeilijk.

'Kijk, Bush heeft zo geblunderd. Ongelofelijk, op dat niveau. Het past zo in dat boek van Barbara Tuchman, *De mars der dwaasheid*. Als een klein landje als Nederland al tweehonderd jaar en misschien wel meer, nodig heeft gehad om toe te groeien naar democratie, hoe heb je dan in vredesnaam kunnen denken dat je dat in Irak met een druk op de knop had kunnen doen? Maar Rumsfeld heeft mensen echt laten geloven: dit is de tijd van de democratie, er is geen alternatief meer. Irak zal binnen de kortste keren vallen voor democratie. Een totaal verkeerde opvatting. En daarmee is Irak voor Europa een gouden kans om zich te profileren. Het is onvoorstelbaar, maar de Amerikanen moeten nu toegeven: zonder Europa kan het niet meer. Er wordt vanuit Washington echt gezegd: het probleem Irak moet geïnternationaliseerd worden. Met de omringende landen als Syrië en Iran. Maar zonder de hulp van Europa kan het absoluut niet.'

Dubbele crisis

'Amerika is een land in oorlog. Iedereen kent via via

wel iemand die in het leger zit, gewond is of gesneuveld is. Dus normaal zou je verwachten dat de oorlog het absolute verkiezingsthema zou zijn. En dat was het ook tot zo'n drie, vier maanden geleden. Maar nu is de economie, met voorsprong, het thema. Dus eigenlijk kun je spreken van een dubbel crisisgevoel in Amerika. Ik vind ook dat je dat merkt. Er is sprake van een grote bezorgdheid. Er zijn mensen die woedend zijn op president Bush. Mensen die zeggen: het is toch onvoorstelbaar dat dit allemaal in ons land kon gebeuren. Het is in acht jaar tijd van zijn voetstuk getuimeld, het heeft zich aan de meest afgrijpselijke zaken schuldig gemaakt en met de economie is het ook helemaal mis.

Dat is een van de verklaringen van het succes van Barack Obama. Wat dus wonderlijk is, want hij is een onervaren politicus. Ik ken veel mensen die zeggen: die Hillary, ze is best aardig, maar ze is niet vooruitstrevend genoeg. We hebben geen nieuw hoofdstuk nodig, maar een nieuw boek. We hebben een spiksplinternieuw iemand nodig om ons uit deze chaos te redden.'

Met name op het platteland is de economische crisis zichtbaar. 'Je ziet er van die vervallen houten huizen en mensen in sjofele kleding die een paar dollar per dag verdienen. Die soms drie, vier banen hebben om rond te kunnen komen. Want de werkloosheid is dan wel relatief laag, maar het gaat hier om allemaal heel eenvoudige baantjes in de dienstensector. Als je nog bij de *lower middleclass* wilt horen dan moet je van 's morgens vroeg tot 's avonds laat werken. Ook leraren. Ik kom op scholen op het platteland en in verpauperde binnensteden, waar een leraar van negen tot vier werkt en dan naar zijn volgende baan gaat. Ja, dan kun je nog wel een autootje rijden. En in zo'n klimaat kan iemand als Barack Obama heel goed scoren.'

Change versus experience

'De *can do*-mentaliteit zit wel heel erg in die Amerikanen. Wij Europeanen zouden met sombere mondhoekjes door de straten wandelen. Amerikanen hebben toch iets van: *yes we can*. Ik heb me daarover verbaasd. Als je bij Obama bent - ik heb hem nu gezien - dan denk je hoe kan dat nou, hij heeft wat inhoud betreft weinig te melden. Geen details. Als je bij Hillary bent - heel indrukwekkend - dan krijg je anderhalf uur lang programma's tot in de kleine details. Obama doet dat niet. Die komt met dat *can do*-verhaal. *Yes we can if you stand by me*. Hij appelleert dus erg aan de Amerikaans mentaliteit: al zitten we nu in een crisissituatie, volgend jaar zal alles anders zijn. Je moet altijd de kandidaat van de hoop en het optimisme zijn. En niemand kan dat beter dan Barack Obama. De nieuwe Kennedy, de jaren zestig, *reach*

to the stars. Een politicus is in Amerika, zeker in deze tijd, een therapeut. Toen ik weg liep bij die bijeenkomst van Obama en ik al die mensen in tranen zag, dacht ik: wat is het nu eigenlijk concreet? Heel weinig. Die man hypnotiseert, hij geeft de mensen wat mee.'

'Hillary was een heel sterke kandidaat. Ze heeft heel veel ervaring. Maar ze is te veel politiek. Dan kom je in het verdomhoekje: had ze in het Witte Huis nu maar koekjes gebakken, maar ze was een politieke *first lady* met dat gezondheidsplan.'

'Het sterkste gevoel dat ik mee krijg uit Amerika, vooral van jongeren, maar niet alleen van hen, is: het kan niet met Amerika zoals het tot nu toe gegaan is. We zitten zo in de shit, daar helpen geen oude recepten bij. Dat is toch weer te veel politiek en compromissen. Ik kan dus verklaren waarom Obama zo hoog scoort. Maar de verwachtingen die hij wekt zijn niet reëel.'

'Het objectieve gegeven is dat Hillary Clinton een ijzersterke kandidaat is. Ze wint niet voor niets alle belangrijke staten. Alleen Obama heeft als eerste de tijdgeest gevangen. Het is *experience* versus *change*. *Experience* is natuurlijk gigantisch belangrijk, maar wel op nummer twee. Eerst komt verandering. Het Clinton-kamp heeft dat nog snel proberen te veranderen, maar er kan er altijd maar één de eerste zijn. Ten tweede heeft Hilary hem heel erg onderschat en in de staten die niet zo heel belangrijk zijn - maar waar er wel heel veel van zijn. De Clintons dachten: dat is een beetje politiek klompdansen, een paar uur vergaderen en dan worden de stemmen uitgebracht. Als ze dat wat serieuzer hadden genomen, dan hadden ze een goede kans gehad om te winnen. En ten slotte is er ook nog die rassenkaart die Bill Clinton heeft gespeeld. In november was Hillary nog bij vijftig procent van de zwarte Amerikanen dé kandidaat en nu is het voor meer dan negentig procent Obama. En dat heeft te maken met wat de zwarten zien: wij hebben een kandidaat die het echt kan worden. Maar ook met die aanval onder de gordel van Bill Clinton in South Carolina een paar maanden geleden. De boodschap was: Obama hoort in de zwarte hoek. Het zijn natuurlijk maar kleine dingetjes, maar ze tellen wel mee in de beeldvorming. En die is heel belangrijk in de campagne.'

Obama

'Het feit dat hij de affaires met die dominee Wright overleefd heeft duidt erop dat er iets bijzonders aan de hand is. Hij is een kandidaat van het gevoel. Maar dat gevoel, dat hypnotiserende, kun je weg nemen. En ik denk dat de Republikeinen werk zullen maken van die zaak met Wright. Een spotje tegen Obama heb je zo

gemaakt. Als bedenkt hoe die arme John Kerry is afgeslacht en hoe vader Bush tegen Dukakis is geweest. De Republikeinen zullen het tegen Obama veel harder spelen dan Hillary heeft gedaan. En dan is er nog iets. Op het laatste moment, in the *final analysis* zoals Kennedy zei, kiezen de mensen toch meer voor zekerheid. Als de

'Amerikanen hebben toch iets van: yes we can.'

Republikeinen de nadruk gaan leggen op veiligheid en dat we in een gevaarlijke wereld leven, dan weet ik niet wat er gebeurt.'

'Wat een buitengewoon interessante ontwikkeling is, is het volgende. Hillary was altijd van het grote geld, zakenmensen en zo. Die mogen maximaal drieëntwintig-honderd dollar geven. Voor een rijk iemand is dat niet veel. Maar de truc is: je geeft een feest op je villa. Honderd maal drieëntwintighonderd en voor het eten laat je ze ook geen vijftig, maar vijfhonderd dollar betalen. Dan komt er een leuk bedrag binnen.

Obama heeft nu via z'n website een systeem ontwikkeld dat je ook vijf dollar kunt geven, of tien dollar. En hij heeft daarmee een gigantisch bedrag opgehaald van de hele gewone Amerikanen.'

Archie Bunker-democraten

'Natuurlijk is er een hele conservatieve kant aan Amerikanen. De Archie Bunker-Democraten van Hillary. Die stemmen dus niet op een zwarte kandidaat. Maar steden als New York, Chicago, San Francisco zijn in tal van opzichten veel progressiever dan Amsterdam. Alleen al de multiculturele traditie daar. Dat is in Amerika heel dubbel: je hebt het ene Amerika en het andere. Zwarten mensen vormen elf procent van de bevolking. Twintig procent van het electoraat van de Democraten is zwart.

'Had ze in het Witte Huis nu maar koekjes gebakken, maar ze was een politieke first lady met dat gezondheidsplan.'

Obama heeft heel wat progressieve Amerikanen en jongeren kunnen verbinden met zwarte Amerikanen. Het is dus een heel knappe coalitie die hij tot stand heeft gebracht. Z'n tegenstanders zeggen: dat zijn de Chablis-drinkende Democraten, maar de echte *blue collar* zit bij Hillary. Hij heeft steeds gezegd: ik ben geen zwarte Amerikaan en ik ben ook geen blanke Amerikaan. Ik ben Amerikaan. Hij heeft tijdens de campagne geen voet gezet in een zwarte kerk. Hij heeft een mooi verhaal: ik heb een spierwitte moeder. Als je in haar stamboom

'Obama heeft nu via z'n website een systeem ontwikkeld dat je ook vijf dollar kunt geven, of tien dollar. En hij heeft daarmee een gigantisch bedrag opgehaald. En dus niet van zakenmensen, maar van de heel gewone Amerikanen.'

graaft kom je bij slavenhouders uit. Hij staat dus echt voor het 'mozaïeken' Amerika. En dat Amerika is groot en het groeit. Het conservatieve electoraat wordt kleiner. Maar dat is wel van een ontwikkeling van decennia. Het tij is met het grootstedelijke Amerika.'

Tweestrijd

'Ik hoop echt dat als het om een tweestrijd tussen McCain en Obama gaat, dat Obama wint. Dat zou voor de hele wereld en zeker voor ons angstige Nederlanders met onze gespannen discussie over multiculturaliteit een geweldig signaal zijn. Dan wordt hij een nieuwe Kennedy. Maar het zal echt fifty-fifty worden. We leven nu in een tijd dat het sentiment heel erg tegen de Republikeinen is. Maar McCain is niet de kampioen van de conservatieve Republikeinen. Hij vist ook in de vijver van de zwevende kiezer. Hij komt bijvoorbeeld ook voor het milieu op. Hij heeft voor een Republikein echt progressieve opvattingen. Dat gevoegd bij zijn

'Steden als New York, Chicago, San Francisco zijn in tal van opzichten veel progressiever dan Amsterdam.'

veiligheidsverleden. De man is als zo'n dertig jaar in de politiek. Hillary zegt wel dat ze ervaring heeft, maar McCain die heeft het echt. Zo heeft hij steeds gezegd:

als we Irak binnentrekken, moeten we dat niet doen met dat handjevol soldaten van die dwaas Rumsfelt, maar met een half miljoen man. Dus voor veel Amerikanen heeft McCain wel aangetoond dat hij er verstand van heeft. Maar wat de economie betreft verwacht ik weinig elan van McCain. Een beetje pappen en nathouden. Dat baart wel zorgen. Ik denk: er is wel iets meer nodig dan een rustige en bedaarde president.'

'Als een land het zo moeilijk heeft als Amerika, dan heb je nieuw elan nodig. Daar zou Obama voor kunnen zorgen. Een nieuwe Kennedy. Maar als je hem daarmee vergelijkt, dan moet je zeggen dat John F. Kennedy toch wel meer inhoud had. Hij moet verstandige mensen om zich heen verzamelen. Het mooiste zou natuurlijk een *joint picket* zijn tussen Hillary en Obama. Maar ze hebben elkaar flink beschadigd tot nu toe.

Waar ik maar steeds aan moet denken is aan Kennedy en Johnson in 1960. Die twee die botsten enorm, de ene jong en redelijk onervaren, de ander de geslepen politicus. Tot verbijstering van iedereen binnen de Democratische partij koos Kennedy voor Johnson. Ik zou absoluut niet van m'n stoel vallen als Obama dat ook zou doen, zeker niet als Hillary nog in de plattelandsstaten gaat winnen. Aan de andere kant, Hillary Clinton is natuurlijk niet het type vice-president dat zich heel erg op de achtergrond gaat houden. En wat veel mensen in Europa zal verbazen is dat de Clintons binnen hun eigen partij niet zo populair zijn. Er is veel verdeeldheid. Tijdens zijn presidentschap zijn de Democraten de meerderheid in het Congres kwijtgeraakt en veel gouverneursposten. Hij heeft dus eigenlijk een Republikeinse agenda uitgevoerd. En dat wordt hun door lokale politici wel verweten. Bovendien: je moest de Clintons niet tegenspreken, dan werd je genadeloos gestraft. Dan is het beter zaken doen met een onbeschreven blad als Obama die natuurlijk bondgenoten nodig heeft.

Charlie Wilson's War

HOE AFGHANISTAN EEN RUSSISCH VIETNAM WERD

Aan het einde van de film *Charlie Wilson's War* zien we hoe Charlie Wilson feestviert. Dat is niet voor het eerst, want inmiddels is duidelijk dat Charlie wel van een feestje houdt. Dit keer heeft hij echter een goede reden: de Sovjet-Unie is verslagen in Afghanistan en Wilson heeft daarbij een essentiële rol vervuld.

MARJONNE MAAN

De echte Charlie Wilson tijdens de première van de film.

Julia Roberts als Joanne Herring. Deze miljonair, activiste en zakenvrouw speelde een belangrijke rol bij de totstandkoming van 'operatie Cycloon'. Samen met haar zoon filmde ze de gruweldaden van de Russen in Afghanistan. De beelden liet ze zien aan haar invloedrijke Republikeinse vrienden. Ze was tevens de vriendin van Charlie Wilson.

Als enige politicus in Washington pleitte Charlie Wilson jaren eerder al voor hulp aan de religieuze strijders die probeerden de Sovjets uit hun land te krijgen. Toen Wilson, door het televisieprogramma *60 minutes*, bekend raakte met de situatie in Afghanistan was hij geschokt. Hoe kon het dat de Verenigde

Staten niet te hulp schoten? Wilson kreeg voor elkaar dat zijn land de grootste geheime CIA-operatie in de geschiedenis op touw zetten om Afghanistan te bevrijden. Hij zou dit gaan zien als de belangrijkste overwinning in zijn lange politieke loopbaan. Maar juist op het moment dat

Wilson zijn succes uitgebreid viert, neemt zijn goede vriend, de CIA-agent Gust Avrakotos, hem apart. Avrakotos vertelt Wilson het verhaal van de Zenmeester en het jongetje. Bij iedere tegenslag en bij ieder succes in het leven van de opgroeiende jongen zegt de Zenmeester: 'We zullen zien'.

• Of Avrakotos dit verhaal in werkelijkheid ook aan Wilson heeft verteld, weet ik niet. Duidelijk is wel dat Avrakotos toen al in de gaten had dat het succes in Afghanistan geen garantie gaf voor de toekomst. Hoe het Afghanistan verder zou vergaan moest nog worden gezien.

'Toch voelde ook Wilson aan dat het kortzichtig was te denken dat met het verslaan van de Sovjets de toekomst van Afghanistan was veiliggesteld.'

Mini-Marshallplan

Avrakotos, een door en door cynische en doorgewinterde CIA'er, zag het met al somber in. Toch voelde ook Wilson aan dat het kortzichtig was te denken dat met het verslaan van de Sovjets de toekomst van Afghanistan was veiliggesteld. Waar zijn bemoeienis met Afghanistan aan de ene kant gezien kan worden als een groot succes, er voer Wilson het aan de andere kant – vooral op latere leeftijd – als een persoonlijk falen. In een interview zei hij hierover dat

hij zich schuldig voelde omdat hij niet genoeg zijn best had gedaan om een mini-Marshallplan op te zetten voor Afghanistan. Door het machtsvacuüm dat ontstond, kon de Taliban in de jaren negentig de macht grijpen. In de film wordt de onmacht van Wilson getoond. We zien hoe Wilson verwoede pogingen deed de andere Congresleden te overtuigen hulp te geven voor de wederopbouw van het land. Hij benadrukte in het bijzonder het belang van goed onderwijs. Ti vergeefs, want er waren op dat moment ander belangrijke thema's en de Verenigde Staten vonden het wel mooi geweest. Men was Afghanistan moe.

Geheime samenwerking

Charlie Wilson's War geeft een goede kijk achter de schermen van het politieke leven in de Verenigde Staten. De Verenigde Staten moesten de strijders in Afghanistan in de jaren tachtig

in het geheim steunen om een openlijk conflict met de Sovjet-Unie te voorkomen. De oorlog in Vietnam en de Cuba-crisis lagen nog pijnlijk vers in het geheugen. Samen met de CIA bleef Wilson de mogelijkheden. De Mujahedeen moesten bewapend worden. Hiervoor was de hulp nodig van landen als Israël, Egypte en Saoedi-Arabië. Tijdens geheim overleg bleek dat deze landen wel wilden helpen maar alleen onder de voorwaarde dat hun hulp geheim bleef. Aartsvijanden werkten dus samen

wanneer zij daar een groot belang bij zagen. Hieruit blijkt de gezamenlijke angst in die regio voor de verspreiding van het communisme. Een angst die uiteindelijk op dat moment heel reëel was.

Pakistaans vluchtelingen-kamp

De manier waarop Wilson zijn collega's overtuigt van de noodzaak hulp te sturen, geeft een onthullende kijk op hoe politiek in de dagelijkse praktijk werkt. Wilson sluit allerlei deals om zijn zin te krijgen, hij herinnert Congresleden aan het feit dat ze hem nog iets verschuldigd zijn en hij dreigt er allerm minst voor terug gebruik te maken van (emotionele) chantage. Omdat in een geheime commissie wordt besloten over buitenlandse operaties, moet Wilson vooral die commissie en dan met name de voorzitter, aan zijn zijde krijgen. Maar de voorzitter ziet het niet zitten om moslimstrijders te helpen; hij is namelijk een overtuigd christen. Wilson neemt hem mee naar een vluchtelingenkamp aan de grens van Pakistan. Bij het zien van zo veel leed wordt de voorzitter binnen één dag overtuigd van de noodzaak de strijders te steunen. De voorzitter vergelijkt het leed aan de moslims die de strijd met de Russen op eigen houtje moeten voeren zelfs met dat van de Amerikaanse soldaten tijdens de oorlog in Vietnam.

Godsdienststrijd

Ogenscheinlijk gaat *Charlie Wilson's War* over een typisch Koude Oorlog-conflict. De strijd om Afghanistan is binnen dit grote conflict een tot nu toe

onderbelicht onderwerp geweest. Toch wordt het verslaan van de Sovjets in deze regio nu gezien als een cruciale slag. Het betekende het definitieve begin van het einde van de macht van de Sovjet-Unie. Tegelijkertijd zien we in de film een belangrijke omslag plaatsvinden. Wat aanvankelijk een conflict lijkt te zijn in het kader van de Koude Oorlog, begint steeds meer uit te groeien tot een godsdienststrijd. Juist daarom, met het oog op de ontwikkelingen rond 11 september 2001, krijgen deze gebeurtenissen uit de jaren tachtig een nieuwe relevantie. Voor leerlingen kan het interessant zijn om verbanden te ontdekken tussen toen en nu.

Kennis achteraf

Achteraf ligt het voor de hand om de wijze waarop de Verenigde Staten zich hebben bemoeid met Afghanistan in verband te brengen met de aanslagen van 11 september. In *Charlie Wilson's War* wordt de suggestie gewekt dat er een directe lijn ligt tussen oorzaak en gevolg. In artikelen die verschenen naar aanleiding van de film wordt hierop kritiek geuit. Mensen die onder Reagan hebben gediend en dus betrokken waren bij de politiek in die periode, hebben geageerd tegen het idee dat het geld en de wapens van de CIA-operatie rechtstreeks bij de Taliban en Osama bin Laden terecht zijn gekomen. Je kunt je afvragen of het wel mogelijk is te achterhalen hoe de Taliban precies aan wapens kwam. Ook al zou er een verband zijn tussen de CIA-operatie en de opkomst van de Taliban, ten tijde van de Koude

Oorlog was het niet meer dan logisch dat de Verenigde Staten alles op alles zetten om de machtsuitbreiding van de Sovjet-Unie tegen te gaan. Met de kennis van nu hadden ze waarschijnlijk niet anders gedaan. Daarbij is het van belang dat de Amerikanen zelf de strijd in

Nouvel Observateur heeft gezegd. Volgens hem zouden de Verenigde Staten de bemoeienis van de Sovjet-Unie met Afghanistan eerder gestimuleerd hebben dan tegengehouden, omdat de Verenigde Staten in Afghanistan de mogelijkheid zagen de Sovjet-Unie te verslaan

Wilson met de voorzitter van de geheime commissie. Na het zien van het leed in de vluchtelingenkampen is de voorzitter overtuigd van de noodzaak de strijders te helpen.

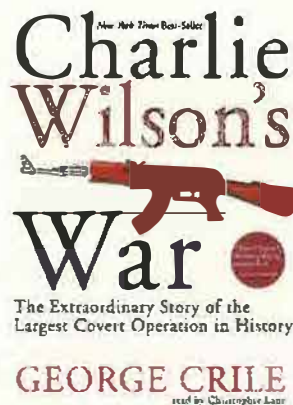
'De Verenigde Staten zagen in Afghanistan de mogelijkheid de Sovjet-Unie te verslaan en van Afghanistan een 'Russisch Vietnam' te maken.'

Afghanistan zien als beslissend voor het einde van de Koude Oorlog.

Een Russisch Vietnam

De meeste Democraten waren in de jaren tachtig tegen vergaande bemoeienis van de Verenigde Staten met binnenlandse aangelegenheden in andere regio's. Wilson was een Democraat, die blijkbaar in dit specifieke geval afweek van het partijstandpunt. Niet voor niets voelde hij zich vooral gesteund door zijn Republikeinse vrienden. Na de nederlaag van de Sovjets in Afghanistan wilden beide partijen, de Democraten en de Republikeinen, dit succes graag op hun naam schrijven. Opvallend is wat Zbigniew Brzezinski, die als adviseur nationale veiligheid diende onder Jimmy Carter, in 1998 tijdens een interview met het Franse *Le*

en van Afghanistan een 'Russisch Vietnam' te maken. In dat geval deed Charlie Wilson niet veel meer dan uitvoeren wat anderen voor hem al hadden bedacht.

Film: *Charlie Wilson's War* (2007)
Regie: Mike Nichols
Scenario: Aaron Sorkin
Lengte: 97 minuten
Hoofdtrollspelers: Tom Hanks, Julia Roberts, Philip Seymour Hoffman, Amy Adams, Emily Blunt

Gebaseerd op het boek van George Crile, *Charlie Wilson's War: The Extraordinary Story of the Largest Covert Operation in History* (2003).

KENNEDY'S BLUES

A sad day in Texas

Vroeg in de ochtend van vrijdag 22 november 1963 bevond president John Fitzgerald Kennedy zich in zijn hotelkamer in Fort Worth, Texas. Terwijl hij zich voorbereidde op de dertien minuten durende vlucht naar Dallas, sprak hij enige profetische woorden tot zijn vrouw en zijn speciale assistent, Kenneth O'Donnell: 'Als er echt iemand de president van de Verenigde Staten wil neerschieten is dat niet zo moeilijk, je hoeft alleen maar op een bepaalde dag een hoog gebouw in te gaan met een uitklapbaar geweer en dan is er niemand die je tegen een dergelijke poging kan beschermen.'

▶ Abraham Zapruder
(1905-1970) filmdde de
hele aanslag.

Kennedy was naar Dallas gegaan om steun te krijgen voor de verkiezingen van 1964, hoewel hij zich bewust moet zijn geweest van het feit dat zijn beleid aanzienlijke wrevel opwekte bij rechts Amerika. Slechts een maand eerder was Adlai Stevenson, ambassadeur bij de Verenigde Naties en een voormalig presidentskandidaat, bespuugd en uitgescholden tijdens een bezoek aan Dallas.

Interne ruzie onder de lokale Democraten leverde nog meer problemen op voor de regering Kennedy. Daarom was er een extra dag toegevoegd aan het oorspronkelijke reisschema, zodat er een rijtoer door Dallas kon plaatsvinden.

Toen het vliegtuig van de president om vijf over half twaalf aankwam op Love Field, het vliegveld van Dallas, scheen de angst voor een vijandige ontvangst ongegrond te zijn, want er had zich een enthousiaste menigte verzameld om de president te verwelkomen. De president en mevrouw Kennedy namen plaats achter in de blauwe Lincoln cabriolet uit 1961, terwijl gouverneur John Conally van Texas en zijn vrouw op de klapstoelen voor hen gingen zitten. De president gaf er de voorkeur aan om te reizen zonder de kap van de limousine, zodat hij goed kon zien en gezien worden.

Route

In plaats van een route rechtstreeks door Main Street naar Industrial Boulevard, waar hij een groep plaatselijke zakenlui en gemeenteraadsleden zou toespreken, moest de autocolonne een aantal langzame bochten nemen door Dealey Plaza, een route die op 19 november breed was uitgemeten in de kranten van Dallas. Om te kunnen draaien van Main Street, via Houston Street in Elm Street, moest de presidentiële limousine vaart minderen tot vijf mijl per uur, volledig in het zicht van honderden ramen in de aangrenzende gebouwen. Op de zesde verdieping van een opslagplaats van schoolboeken wachtte een sluipschutter.

Om half een knalden er drie geweschoten. De eerste miste de auto en raakte de stoep, maar de president stopte met zwaaien en draaide naar rechts, zoals de film van Abraham Zapruder laat zien in beeld 160.¹ Gouverneur Connally draaide zich om, om te zien wat er aan de hand was. Het tweede schot (Zapruder beeld 223 en afgevuurd 3,4 seconden na het eerste) raakte de president in de keel. Zijn armen gingen tot schouderhoogte horizontaal omhoog langs zijn lichaam, een reflex die veroorzaakt was doordat de kogel een zenuw had geraakt. De keelwond was niet dodelijk. Als de

Dr. Guido van Rijn is docent
Engels aan het Kennemer
Lyceum in Overveen.

chauffeur was opgetrokken in plaats van vrijwel tot stilstand te komen, had het leven van de president wellicht gespaard kunnen worden. 4,9 seconden na het tweede schot werd de rechterkant van de schedel van de president verbrijzeld door een derde schot, waardoor een gedeelte van zijn hersenen werd verwoest. Later werd een stuk bot op de grond gevonden. In een reflex klom mevrouw Kennedy op het achterstuk van de auto om een ander stuk niet kwijt te raken.

The dream rode with him to his death

Lee Harvey Oswald (1939-1963) was scherpshutter geweest bij de marine. Marinedocumenten tonen aan dat hij een goed schutter was en bewijzen dat een doel dat 86 meter verwijderd was, gemakkelijk haalbaar was voor hem. Het 6.5 Mannlicher-Carcano geweer dat hij bij een postorderbedrijf had gekocht, stond bekend om zijn snelle laden en afvuren. Drie schoten binnen 8,3 seconden hoorde geen enkel probleem te zijn voor een goed getraind schutter.

Mahalia Jackson (1911-1972) had campagne gevoerd voor JFK en de 'Star Spangled Banner' gezongen tijdens de inauguratie van de president.² Een week na de sluipmoord nam de onbetwiste koningin van de gospelmuziek een ontroerende 'In the Summer of His Years' op, met een omfloerste trom als enige begeleiding. Het lied benadrukte dat Oswald door het vermoorden van deze jonge president ook de verwezenlijking van een Amerikaanse droom had vermoord.

Sad Day in Texas

De limousine reed met hoge snelheid naar het Parkland Ziekenhuis. De president en de gouverneur werden naar binnen gedragen. Conally was in de pols en de borst geraakt, maar was niet ernstig gewond.

Blues pianist Otis Spann (1930-1970) noemde in zijn 'Sad Day in Texas' de sluipmoordenaar een *disinteresting person*. Hij bedoelde of 'een onbeduidende persoon' of 'iemand die nergens om geeft'. Sinds de moord zijn theorieën over samenzweringen zeer populair geweest. Hoe kon iemand die zo onbetekenend was als Oswald de president van de Verenigde Staten vermoorden? De vaderloze Oswald was altijd een eenzame jongen geweest die aandacht nodig had. Volgens Robert Oswald had zijn broer de president gedood omdat hij iemand wilde zijn. Recent onderzoek door mensen als Gerald Posner en Mark Obenhaus wijst uit dat Oswald alleen werkte en dat hij drie maal vuurde.⁴

Black Jack

Parkland Hospital is slechts vijf minuten verwijderd

*A young man rode with his head held high, under
the Texas sun,
And no one guessed that a man so blessed would
perish by the gun,
Lord, would perish by the gun.*

*A shot rang out like a sudden shout, and Heaven
held its breath,
For the dream of a multitude of men rode with
him to his death,
Lord, rode with him to his death.*

*Yes, the heart of the world weighed heavy, with
the helplessness of tears,
For the man cut down in a Texas town, in the sum-
mer of his years,
in the summer of his years.'*

▷ Goreau (1984): 282-6.

▷ Mahalia Jackson, 'In the Summer of His Years (Tribute to President J.F. Kennedy)' (composer credit: H. Kretzmer-D. Lee), Chicago, 29 november 1963.

▷ Posner (2003). 'The Kennedy Assassination: Beyond Conspiracy', Documentaire geschreven en geregisseerd door Mark Obenhaus voor P.J. Productions & Springs Media Inc., in co-productie met de BBC, 2003.

OTIS SPANN IS THE BLUES

CANDID

Otis Spann, Sad day in Texas

*You know, it was a sad day in Texas,
when my President passed away.
He didn't get a chance to talk;
he didn't know he was on his way.*

*Know he left home happy, know the man he looked so
gay,
When a disinteresting person put my President away.*

sp: Have mercy!

*Only man I ever, ever loved in my life,
Was my President Kennedy, and I also loved his wife.*

*I feel sorry, I feel sorry, feel sorry for myself,
Know we'll never have another President,
and I don't want nobody else.*

*Mm, mm. Mm, mm.**

▶ Van Rijn (1997),
pp. 195-7.

KENNEDY'S BLUES

AFRICAN-AMERICAN
BLUES AND GOSPEL
SONGS ON 16

GUIDO VAN RIJN

van de Texas School Book Depository. De limousine bereikte het ziekenhuis dan ook om vijf over half een. Aanvankelijk wilde Jackie Kennedy haar echtgenoot niet laten gaan, maar toen hij eenmaal op een brancard was gelegd werd hij snel naar binnen gebracht. Hij ademde nog en de artsen verbonden hem aan een ademhalings-toestel. Er werd een luchtpijpsnede aangebracht, maar om 1 uur werd John F. Kennedy dood verklaard. Oswald was gevlucht uit de Texas School Book Depository waar hij vijf weken lang kantoorbeambte was geweest. De politie ontdekte op de tweede verdieping een werknemer die een cola dronk, maar ze arresteerden hem niet. Twaalf minuten na de schoten werd het gebouw afgegrensd voor onderzoek. Tegen die tijd was Oswald rustig weggelopen. Een half uur later schoot hij in Dallas politieagent J.D. Tippett dood met drie kogels uit de Smith and Wesson .38 revolver dat hij in januari van dat jaar had gekocht. Vervolgens glipte Oswald het *Texas Theater* aan Jefferson Boulevard binnen, waar hij werd gearresteerd. Hij ontkende de moorden en beweerde dat hij een *patsy* was, iemand die er door samenzwervers ingeluisd was om als zondebok te fungeren.

Na een overhaaste lijkschouwing zonder de hulp van een forensisch patholoog, werden de stoffelijke overblijfselen van Kennedy teruggebracht naar het Witte Huis. De begrafenis vond plaats in Washington DC, op maandag 25 november 1963. De kist werd gedragen door de munitiewagen die in 1945 ook was gebruikt voor de kist van Franklin Delano Roosevelt. De wagen werd voortgetrokken door zes witte paarden en achter de kist liep een marinier die de persoonlijke vlag van de president droeg, met een Amerikaanse adelaar die een olijtak vasthoudt. Daarachter volgde Black Jack, een onbereden paard met lege laarzen die omgekeerd in de stijgbeugels hingen, als symbool van het feit dat de krijger het paard nooit meer zou bestijgen. Dan volgde de autocolonne. Het snepende geluid van doedelzakken begeleidde de doodskist terwijl deze de rooms-katholieke kathedraal van de Heilige Mattheus werd binnengedragen. De pontificale requiem-mis werd opgevoerd door kardinaal Cushing, die het huwelijk van John en Jackie Kennedy had ingezegend, die had gesproken tijdens de inauguratie en hun kinderen had gedoopt. Toen de kist de kerk werd uitgedragen, boog Jacqueline zich over naar haar zoon John, die diezelfde dag zijn derde verjaardag vierde en vroeg hem om te salueren voor zijn vader.

A Man Amongst Men

De uit Mississippi afkomstige bluesgitarist 'Big' Joe Williams (1902-1982) maakte een nieuwe versie van

▽
Dealy Plaza, Dallas
met op de achtergrond
de Texas School Book
Depository.

zijn klassieke 'His Spirit Lives On', dat hij in 1945 had opgenomen ter nagedachtenis aan President Roosevelt.⁵ Nu was John F. Kennedy, 'de beste president die we ooit hebben gehad', Big Joe's onderwerp. Williams nam 'A Man Amongst Men' tweemaal op. In de versie van 1964 legde hij uit hoe Kennedy opviel temidden van zijn medemensen. Williams beschreef hoe de gevechtsvliegtuigen van de marine en de luchtmacht het luchtruim doorkruisten gedurende de begrafenis. Air Force One, het presidentiële vliegtuig, volgde hen. De zesde strofe, die veelvuldig voorkomt in het werk van Big Joe Williams, toont dat zelfs het dierenrijk verstoord werd door de dood van de president. De uitdrukking 'A Man Among Men' werd ook gebruikt door James Darey in een gedicht dat hij in de dagen na de moord publiceerde in de *Chicago Defender*: 'people all over are mourning the death of a man amongst men.'⁷

Verlosser

Het was een frisse en zonnige middag toen John F. Kennedy te ruste werd gelegd op een flauwe helling in Arlington National Cemetery. De vlag werd opgevouwen en overhandigd aan de voormalige First Lady. Nadat er eenentwintig saluutschoten waren afgevuurd, sprak de kardinaal een gebed uit en ontstak Jackie Kennedy de eeuwige vlam.

Er waren drie regerend vorsten en tweeëntwintig presidenten gekomen om Kennedy naar zijn graf te begeleiden. Er zijn vele redenen waarom de dood van Kennedy een reusachtige indruk maakte: het was de eerste moord op een president sinds die op McKinley in 1901, het gebeurde middenin de spanningen van de Koude Oorlog en het was de eerste maal dat een dergelijke gebeurte-

nis plaatsvond in de tijd van de massamedia. Een ander belangrijk aspect moet het charisma van de familie zijn geweest.

In blues en gospelmuziek werd Kennedy niet alleen gelijkgesteld aan de profeet Jozua uit het Oude Testament, maar vooral aan Jezus. Bluesartiest John Lee Granderson verzorgde een subtiele gitaarbegeleiding voor gospelzangeres Mary Ross, een huisvrouw uit Chicago, voor haar eigen compositie 'President Kennedy Gave His Life'. In de laatste strofe wordt Kennedy bijna gelijkgesteld aan de Verlosser: de door mensen gemaakte spijkers in de handen van Christus worden vergeleken met de door mensen gemaakte kogels in het hoofd van de president.

Dominee Omie. L. Holliday (1924-1987) uit Houston, Texas nam in enkele jaren na Kennedy's dood een preek op in the Greater New Pleasant Grove Baptist Church onder de titel 'The Assassination of President Kennedy and the Crucifixion of Christ.' Weer wordt Kennedy's dood vergeleken met de kruisiging van Christus. Hol-

▶ Otis Spann, 'Sad Day in Texas', Chicago, 1964.

▶ James Darey, 'Tribute to a Great Leader', *Chicago Defender* (30 november 1963).

▶ Big Joe Williams, 'A Man Amongst Men', Chicago, december 1963.

Big Joe Williams, A Man Amongst Men

*I just imagined seeing President Kennedy, when he rode down in Dallas town,
I saw that mean old sniper, when he carried the President down.*

*ch: Never be a man, just like President Kennedy was,
He was a man amongst men, traveled four corners of the world.*

sp: Sad words to say, boys! Too sad! Think, boys: best President we ever had!

*I just saw that President Kennedy and the Governor of Texas was shaking hands,
He said: "If I don't get my plans through, Governor, President Johnson will be
the next man."*

*I went home and I put on my television, looked at Washington town,
I saw six white horses, carrying President Kennedy to the burying ground.*

*Wasn't it sad we got the news, President Kennedy was dead?
Church, here I'm coming to you, flying airplanes and jets over my head.*

*President Kennedy traveled by land, traveled across the sea,
Helped the United States, and I knowed he was good to me.*

*Now, you know the rooster told the hen: "You hens ought to go lay."
Said: "No, President Kennedy's dead, I ain't got nowhere to stay."*

*Well, my heart struck sorrow, tears come falling down,
When they carried President Kennedy, laid him down in his burying ground.*

sp: Sad words to say about President Kennedy! Never'll be another!"

Holliday stelt duidelijk dat Kennedy 'Christ-like' was. Hij schildert een beeld van de mens in de twintigste eeuw: gewapend met wetenschappelijke kennis, maar eenzaam en verward. De eerwaarde was ervan overtuigd dat Kennedy 'a friend of the Negro' was, aangezien hij zich aan het hoofd had gesteld van de burgerrechtenrevolutie. Veel vergelijkingen werden er gemaakt tussen Christus en Kennedy en voor beiden bleef de belangrijkste vraag: 'Waarom moesten zij sterven?' Volgens Holliday stierf Kennedy opdat de Amerikanen de 'zonde van de rassenscheiding' en 'de duisternis van hun eigen hart' konden aanschouwen. Holliday's standpunt dat de dood van Kennedy Lyndon Johnson hielp om een veel sterkere wet op de burgerrechten te krijgen is interessant en waarschijnlijk juist. De vergoddelijking van Kennedy is hier bijna volmaakt, hoewel Holliday twijfelt om Kennedy de 'power of the grave' toe te kennen.

*On that morning, that Kennedy died, one commentator
said that the Earth seemed to have stood still. Within
the thirty minutes of his passing, between the crack of
the first bullet and the finally determina, termination of
his life, the tragedy, the tragedy had been told all over
America. The news struck the east coast about mid lunch
time. The Pacific coast in mid morning. It stopped all
of the presses in their run, it interrupted all television*

*series. It stabbed with its pain men and women in the
street. It knotted them about TV sets and paralyzed them
in postures. First unbelieving and then stricken not until
he was dead. Then all men knew that he would never
again, ah-ha, point his forefinger, down from the plat-
form, in speaking to them. Never pause before laughing,
ah-ha, with his wit, ah-ha, but he was a great American.
It was, eh, for Americans an episode to remember. Ah-
ha, it was a clap of alarm as sharp and startling as the
memory of Pearl Harbor. Oh, it was a great tragedy. Men
everywhere stopped in their tracks. Women screamed and
cried. Men stood on the corner, shedding tears and didn't
have to give any explanation as to why they were crying.
Taxi drivers got tied up at the red light. Ah-ha, men
everywhere was falling in their tracks. What's wrong now?
Kennedy is dead! He's dead now, oh Lord. The Earth seem
to have stood still for a little while.
But I wanna tell you something, ah-hah, a long time
ago. Ah-ha, up on Golgotha's hill, way up on Calvary, oh
yes, where the man was slain, ah-ha, the Earth stood still
for a little while. And they tell me that the Earth quaked
because the Son of God was dying.¹⁰ Oh yes, on Calvary,
where the dearest and the best of the Lord's work was
really slain. Calvary, where justice and mercy touch one
another! Calvary! Calvary! Where the Son of God died on
the cross. Calvary! Lord, God. Calvary! Where I met the*

Mary Ross, President Kennedy gave his life

*You know the Bible tells us,
we're going to reap just what we sow.
After we leave this old world,
we gotta face our God, you know.*

*ch: President Kennedy, gave his life,
gave his life. (Yes he did!)
President Kennedy gave his life, for his country,
children and wife.*

*When President Kennedy was shot down, oh,
how the nation did mourn,
But I believe that somewhere in glory that he's living
on.*

*God chose President Kennedy;
he put a message in his heart and in his hand,
God gave him the message to pass on,
to the people of his land.*

*Man, born of a woman, bears hardships and woes,
There's only one way to be born,
but it's so many ways to go.*

*Jesus died on Calvary Cross,
with nails in the palms of his hands,
The President died with a bullet in his head
that was made by man.*

*Lord, Calvary! On Calvary! On Calvary Jesus died. Didn't
he die? Yes, he died. He died, yes, he did. He died, yes,
he died. He died until the Earth would reel and rock, like
a drunken man. He died until the Moon took a hemor-
rhage and dripped away in blood. He died, when the Sun
refused to shine. He died until the veil of the Temple
rent wide open. He died, yes, he did. I said: "He died."
He died for my sins. He died for your sins. He died on
Calvary, a long time ago. Lord, God!*

Het nieuwe presidentschap

Gedurende de eerste twee jaren van zijn presidentschap zocht Kennedy zijn weg nog. Wellicht is de uitbreiding van de Amerikaanse verwikkeling in Vietnam zijn grootste fout, maar de ramp van de Varkensbaai en het gebrek aan substantiële actie op het terrein van de burgerrechten droegen bij tot het beeld van een zwakke, onervaren president. In de dagen die volgden op de Cubacrisis trad er een verbetering op, maar de werkelijke verandering kwam na de rassenrellen in Birmingham, Alabama van 1963. Kennedy werd gedwongen om drastische maatregelen te nemen en het nieuwe presidentschap werd geboren. De belofte van Kennedy's nieuwe, meer dynamisch leiderschap scheen op de drempel van vervulling te staan, maar toen hij werd vermoord waren de ideeën nog niet in wetten geconcretiseerd en werd

er een periode van een meer gewelddadige confrontatie en burgerlijke ongehoorzaamheid binnengetrokken. Uit het verrassend grote aantal politiek gebaseerde blues en gospelteksten uit die periode, komt de president naar voren als een halve heilige. Hij was constant op zoek naar vrede, verschaftte nieuwe banen, inspireerde met zijn stijl en charmeerde met zijn knappe uiterlijk, zijn gracieuze vrouw en zijn schattige kinderen. Zijn dood werd gezien als een nationale catastrofe, en de begrafenis werd met uitvoerig ceremonieel omkleed. De beelden van de witte paarden, het salueren van zijn driejarige zoon en de jonge weduwe die de eeuwige vlam ontstak lieten een blijvende indruk achter. De president van de blues- en gospelzangers was nu in de hemel. Evenals Christus was hij gestorven voor onze zonden.

Onvervalste held

In latere jaren werd Kennedy's imago onderwerp van nauwkeuriger onderzoek. Had de sprankelende retoriek wel enige betekenis gehad? Waarom had hij gewacht met zich te committeren aan veranderingen op het terrein van de burgerrechten totdat hij gedwongen werd om te handelen? Had hij het echte leiderschap uit handen gegeven aan zijn *Brain Trust*? Had hij de wereld naar de rand van totale vernietiging door atoomkracht geleid door de Cubaanse crisis op de spits te drijven? Was hij de ware oorzaak van het grootste trauma van de Verenigde Staten voor 9/11, de gruwel van Vietnam? Had hij cocaïne gebruikt op feestjes? Waarom en hoe was hij werkelijk vermoord? Had hij in de Tweede Wereldoorlog een relatie gehad met de nazi-fotografe Inga Arvad? Waren de geruchten over buitenechtelijke relaties (bijvoorbeeld met filmster Marilyn Monroe en de aan de maffia gelieerde Judith Campbell Exner) waar? Kreeg hij dagelijkse injecties tegen de ziekte van Addison? Toen Kennedy twintig jaar dood was publiceerde Newsweek de resultaten van een Gallup opiniepeiling.¹¹ Gevraagd wie hun favoriete president was, had 30% van de ondervraagden geantwoord 'Kennedy', tegen slechts 10% voor Roosevelt. Gevraagd waar Kennedy mee geassocieerd werd waren de antwoorden: zorg voor de armen, burgerrechten, activisme, jeugd, een harde lijn ten opzichte van de Sovjets, glamour en stijl. Bij het grote publiek hadden de geruchten en schandalen duidelijk weinig effect gehad op het beeld van Kennedy. Zijn jeugdige belofte was een symbool gebleven van alles waarvan men dacht dat Amerika er voor hoorde te staan. In deze blues en gospelsongs wiste Kennedy's dood vrijwel alle kritiek op zijn beleid uit en blijft hij voortleven als een onvervalste held.

▶ Mary Ross, 'President Kennedy Gave His Life,' Chicago, 1964.

▶ In de bijbel staat niet dat de aarde stilstond toen Jezus stierf, maar in Mattheüs hoofdstuk 27, vers 51 staat: "And, behold, the veil of the temple was rent in twain from the top to the bottom; and the Earth did quake, and the rocks rent." Waarschijnlijk verward de dominee zijn tekst met Openbaringen, hoofdstuk 8, vers 1: "And when he had opened the seventh seal, there was silence in heaven about the space of half an hour."

▶ Peter Goldman. 'Kennedy Remembered,' Newsweek (28 november 1983): 64.

De Amerikaanse presidentsverkiezingen, een spelletje?

LEERLINGEN LEREN CAMPAGNE VOEREN MET ONLINE GAME

In films en series zoals *Primary colours*, *Wag the dog* en *The west Wing* en in andere media worden de Amerikaanse presidentsverkiezingen vaak afgeschilderd als een keihard spel waarbij degene die de beste strategie hanteert, wint. Dát spel kunnen leerlingen nu zelf spelen op internet met de online game eLECTIONS.

In eLECTIONS kruipen leerlingen in de huid van een Amerikaanse presidentskandidaat. Het doel is door zo slim mogelijk campagne te voeren president van de Verenigde Staten te worden. Het spel kan met één speler tegen de computer, of met twee spelers tegen elkaar worden gespeeld. Aan het begin van de internetgame kiezen leerlingen tot welke politieke partij ze behoren en wat hun belangrijkste verkiezingsthema's worden. Daarna kan de race om het presidentschap beginnen. Spelers bewegen hun mascotte over een soort ganzenbord, waarbij ieder vakje een situatie voorstelt waarop adequaat moet worden gereageerd. Zo kunnen leerlingen te maken krijgen met schandalen, die hun polls negatief kunnen beïnvloeden. Een goede reactie, bijvoorbeeld een optreden in een bekende talkshow, kan dan de schade beperken.

Campagne voeren

Daarnaast voeren de kandidaten in iedere speelbeurt campagne in staten naar keuze.

Die keuze wordt bepaald door het aantal kiesmannen dat een staat oplevert, de politieke voorkeur in de

desbetreffende staat en de houding ten opzichte van de gekozen campagnethema's. Ten slotte houden spelers zich bezig met het ophalen van campagnegelden: wie

een goede fondswervingsactiviteit kiest, verdient veel geld. Hoe meer geld een kandidaat in een goede campagne steekt, hoe groter de kans is dat hij of zij wint. Het spel eindigt als beide kandidaten het Witte Huisvakje hebben bereikt. Daar wordt de verkiezingsuitslag bekend gemaakt en blijkt wie het beste campagne heeft gevoerd.

'Leerlingen krijgen te maken met schandalen, die hun polls negatief kunnen beïnvloeden.'

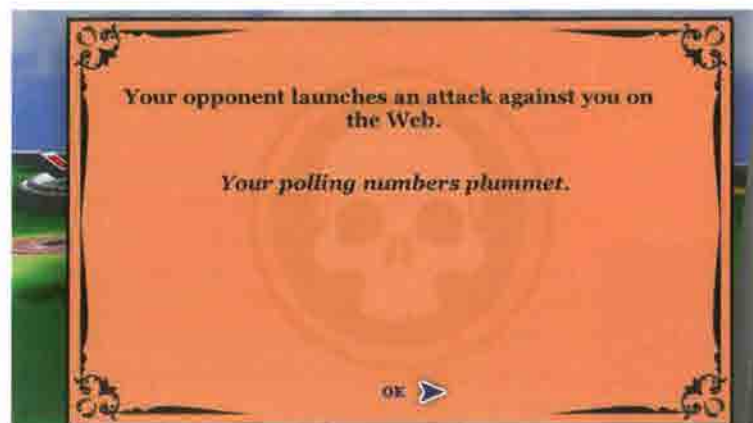
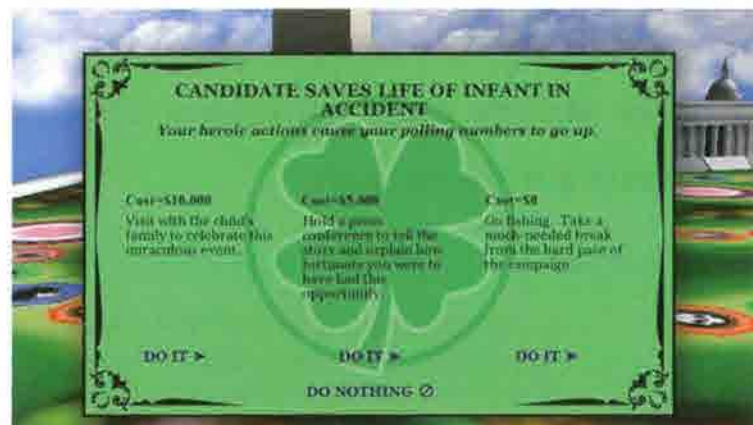
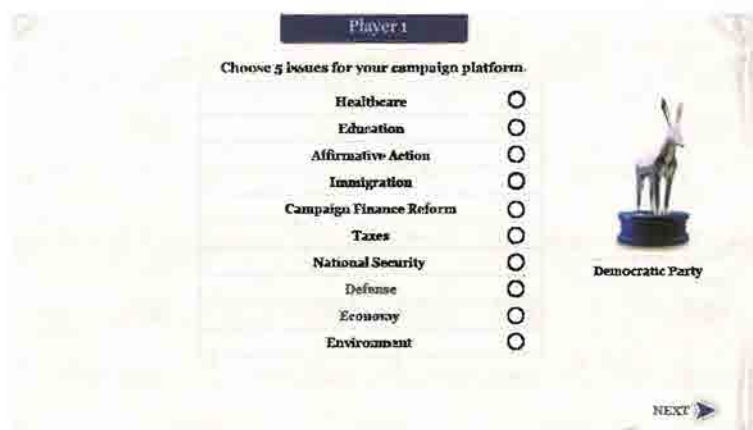
De game is in een lesuur te spelen, zeker als iedere leerling het spel individueel speelt. Het is echter interessanter om twee leerlingen, of twee groepen tegen elkaar te laten spelen. Ook kan met behulp van een beamer het spel klassikaal gespeeld worden. De gehele klas bepaalt dan de keuze van de presidentskandidaat. Het is raadzaam de game eerst zelf op een computer op school te testen, om eventuele technische problemen voor te zijn. Vaak moet er nog een zogenaamde plug-in op de computer geïnstalleerd worden om het spel goed te laten functioneren. Ook het aanmelden bij de game kan voor verwarring zorgen: er wordt gevraagd om een straat en een zip code. Hier kunnen willekeurige letters worden ingevoerd.

Learn more?

Met eLECTIONS maken leerlingen op een spannende manier kennis met de werking van verkiezingscampagnes in de Verenigde Staten. De keuzes die spelers moeten maken in het spel sluiten goed aan op de manier waarop in de media wordt omgegaan met de verkiezingen en zal het nieuws daarom voor leerlingen begrijpelijker maken. De *learn more* functie van het spel biedt bovendien uitgebreide achtergrondinformatie in tekst, beeld en geluid over de historie en de werking van de Amerikaanse verkiezingen en verkiezingscampagnes. Hoewel de handleiding van deze volledig Engelstalige game niet ingewikkeld is, zal een docent toch rekening moeten houden met bepaalde begrippen en politieke thema's die leerlingen niet kennen. De achtergrondinformatie biedt nauwelijks aanvullende informatie over de politieke thema's, die in het spel als campagnespeerpunten naar voren komen. Het gaat bij eLECTIONS toch vooral om de strategische race om het presidentschap, niet om de inhoud van de campagne. Wie het spelletje het slimst speelt, die wint, los van zijn of haar standpunten. En of dat in werkelijkheid ook zo is? Dat is weer een aardig uitgangspunt voor een discussie in de les...

WEBSITES

- eLECTIONS: <http://broadband.ciconline.org/elections/Default.aspx>
- campagnespotjes voor de presidentsverkiezingen vanaf 1952: <http://livingroomcandidate.movingimage.us/index.php>

Versterkt godsdienst de tegenstellingen in de Amerikaanse politiek?

DE INVLOED VAN HET GELOOF OP DE DEMOCRATISCHE EN DE REPUBLIKEINSE PARTIJ

De voormalige baptistenpredikant Mike Huckabee, de Republikeinse gouverneur van Arkansas en kortstondig presidentskandidaat, merkte in zijn campagnebiografie op: 'Ik zie een groeiende polarisatie in onze samenleving. Soms lijkt het alsof we ons bewegen in de richting van een meer deugdzame cultuur, op andere momenten zou ik zweren dat we op weg zijn naar uiterste chaos... Mensen groeien steeds meer uit elkaar en vinden het moeilijker om een tussenpositie in te nemen.'

Als oorzaak van deze polarisatie ziet Huckabee twee tegengestelde wereldbeschouwingen: 'De ene plaatst de mens in het centrum, de andere plaatst God in het centrum. Die twee zijn absoluut onverzoenbaar. Er kan geen consensus bereikt worden omdat de twee kanten niet eens een basisovereenkomst hebben die het begin van een discussie kan zijn.' Hij ziet die twee kampen vertegenwoordigd in de Republikeinse Partij en de Democratische partij. En hij is niet de enige. Aan de andere kant van het politieke spectrum toonde onderzoeksjournaliste Michelle Goldberg zich bezorgd over de toenemende tegenstelling in haar land tussen progressieven en conservatieven (waaronder zij veel christenen rekent). Zij vreest een machtsgreep van orthodoxe christenen die een einde maakt aan moderne verworvenheden en andersdenkenden marginaliseert, en roept op om het tij te keren.

Hebben Huckabee en Goldberg gelijk? Groeit Amerika steeds verder uit elkaar en heeft deze polarisatie een religieuze oorzaak? Is er sprake van een steeds ernstiger wordende tweedeling tussen gelovigen en ongelovigen? Het is niet zo moeilijk om tegenwerpingen te bedenken tegen de interpretaties van Huckabee en Goldberg. Immers, een verkiezingsstrijd stimuleert altijd het denken in tegenstellingen en als politicus heeft Huckabee een scherp profiel nodig. Beide auteurs negeren de verscheidenheid binnen politieke partijen en onderschatten de andere scheidslijnen in de bevolking die gebaseerd zijn op inkomensverschillen, sociale positie, opleiding, huidskleur of regio. Standpunten over het milieu, de oorlog in Irak en armoedebestrijding, lopen kriskras door allerlei groepen heen. Dat zou Goldbergs angst moeten relativeren. Zij overschat de macht van het zogenoemde 'christelijk nationalisme', ziet de onderlinge

Dr. Hans Krabbendam (1964) is verbonden aan het Roosevelt Study Center in Middelburg.

de diversiteit in opvattingen en religieuze instellingen. Religieuze polarisatie in dit tijdvak was zichtbaar in de strijd voor of tegen de slavernij en in de behandeling van niet-protestanten. Kerkgenootschappen gaven hun steun aan één van de politieke partijen. De meeste rooms-katholieken waren immigranten en stemden op de Democratische partij, die beter voor hun rechten opkwam dan de Republikeinse partij. Pas in de jaren zestig van de twintigste eeuw werden katholieken volwaardige burgers. De verkiezing van John F. Kennedy geldt als de voltooiing van hun emancipatie. Hij kon overigens winnen omdat hij zijn geloof parkeerde buiten het Witte Huis.

Republikeinen en christenen

De wortels van de expliciete vereenzelviging van christenen met de Republikeinse partij liggen in de jaren twintig. Orthodoxe protestanten raakten teleurgesteld in de cultuur en in de politiek. Uit die tijd stamt de organisatorische tweedeling in het protestantisme in een behoudend en een vooruitstrevend deel, verdeeld door aanvaarding of verwerping van de wetenschap en moderne cultuur, die dwars door de kerkgenootschappen liep. Behoudende christenen trokken zich uit de politiek terug, maar mobiliseerden wel hun achterban en bouwden solide onderwijsinstellingen en eigen organisaties op. Nieuwe schokken kregen ze te verduren in de jaren zestig en zeventig, vooral toen abortus in het arrest 'Roe versus Wade' werd gelegaliseerd en het schoolgebed werd afgeschaft. Een activistisch Hooggerichtshof was verantwoordelijk voor deze beslissingen.

Die wending leek fundamenteeler dan eerdere politieke tegenslagen en leidde tot een nieuwe reactie: deelname in plaats van mijding van de nationale politiek. Dankzij een hoog geboortecijfer was het contingent evangelicalen, die eenderde van de volwassen bevolking van Amerika uitmaakten, een serieus blok geworden. Naast de steunverlening aan hun eigen volksvertegenwoordigers, weerden ze zich vooral in presidentiële verkiezingen om andere rechters benoemd te krijgen. Organisaties als de *Moral Majority* en de *Christian Coalition* mobiliseerden deze troepen. Vele zuidelijke christenen lieten zich door Richard Nixon losweken van de Democratische partij, al hielpen ze wel na de teleurstelling van Watergate de democraat Jimmy Carter in 1976 aan een nipte verkiezingsoverwinning. Toen hij echter geen ommekeer maakte in de progressieve politiek van zijn voorgangers, raakten ze teleurgesteld en liepen samen met economische conservatieven over naar Ronald Reagan.

De Democratische partij had inmiddels in een vernieu-

wingsproces eind jaren zestig haar oude garde aan de kant gezet en een nieuwe elite verwelkomd die weinig binding met een kerk had. In 1964 had Lyndon Johnson nog 63 procent van de evangelicale kiezers gewonnen, terwijl acht jaar later George McGovern slechts 20 procent van die groep aan zich bond. De partij werd steeds meer het verzamelpunt van seculiere Amerikanen, die de vrije keus rondom abortus als hun kroonjuweel beschouwden. Abortus als symbool van individuele keuzevrijheid werd gedurende drie decennia de splitszwam in de politiek en bracht voormalige opponenten: evangelicale christenen en behoudende katholieken, bij elkaar. De *prolife* lobby werd volwassen. Vooral rooms-katholieke politici kregen het zwaar te verduren: aan de ene kant de kerkleiding die hen dreigde te bestraffen als ze *prochoice* posities innamen en aan de andere kant de Democratische Partij die hen zou laten vallen als ze het abortusstandpunt zouden nuanceren. Opeenvolgende presidentskandidaten, met uitzondering van baptist Bill Clinton, toonden weinig affiniteit met de gelovige Amerikaan.

Democratische partij herontdekt het geloof

In Amerika wordt religie beschouwd als een positieve aanwijzing voor de kwaliteit van iemands karakter. Dat werkte zeer goed bij de verkiezing van George W. Bush in 2000. Zijn levensverhaal sprak aan vanwege zijn bekering waardoor hij zijn drankprobleem weer onder controle kreeg. Ook al was de verkiezingsuitslag in 2004 omstreden, het feit dat 88 procent van de traditionele orthodox-protestantse gelovigen (goed voor ongeveer 20 miljoen kiezers) voor Bush stemde naast 64 procent gematigden, toonde aan dat geloofsovertuiging niet tot andere factoren was te herleiden. Klasse, huidskleur en gender beïnvloedden politieke voorkeuren, maar religieuze praktijken doorkruisen die categorieën. Van de Amerikanen die minder dan \$15.000 per jaar verdienden, stemde 57 procent voor John Kerry in 2004, maar als leden van die groep wekelijks een kerkdienst, mis of synagoge bezochten gaven ze voor 55 procent de voorkeur aan George Bush. Godsdienstig gedrag is echter niet de dominante factor. Dat huidskleur invloed heeft komt het duidelijkst tot uiting in de stem van zwarte evangelicalen, die net zo loyaal aan de Democratische partij zijn als hun blanke geloofsgenoten aan de Republikeinse, ook al zijn ze in ethische kwesties behoudend.

Het gegeven dat een kleine verschuiving in het electoraat een andere uitkomst op zou kunnen leveren, heeft vooral de Democratische partij aan het denken gezet

LITERATUUR

over haar houding tot de gelovige kiezer. Die houding paste ook in de traditie van de partij die de strijd om gelijke burgerrechten ook met geloofsargumenten had gesteund. Bill Clinton had die groep wel aangesproken, maar dat was zijn persoonlijke verdienste en dat was niet in beleid omgezet. Pas in de laatste jaren investeren Democraten in het leggen van contacten met religieuze groeperingen. Niet alleen omdat kerken hechte gemeenschappen zijn gebleven terwijl andere instellingen, zoals wijken en vakbonden aan kracht verliezen, maar ook om de discussie over de geëigende plaats van godsdienst in het publieke domein weer te openen. Zij richten zich niet op de uiterst behoudende groepen, maar op gematigde gelovigen. Dezelfde omslag is in de media waarneembaar. Lange tijd hadden de media godsdienstige onderwerpen verwaarloosd, maar nu halen ze die achterstand snel in. Vijftien jaar geleden had de New York Times maar één verslaggever die over godsdienst schreef, nu zijn het er minstens zes. Opiniepeilingen van Gallup en de *New York Times* tonen aan dat een groot deel van de Amerikanen het er over eens is dat godsdienst door de gerechtshoven te veel uit het publieke domein is verdreven.

Mobilisatie van gelovigen

Polarisatie in de Amerikaanse politiek valt niet te ontkennen en is niet te vermijden. Een tweepartijstelsel roept die op. Daar ligt ook de bron van polarisatie. Levensbeschouwelijke tegenstellingen kunnen de spanning vergroten, maar zijn niet de diepste oorzaak. Na een periode van sterke identificatie van christelijke groepen met één partij, wijzen de tekenen erop dat deze polarisatie over haar hoogtepunt heen is. De schatting dat beide polen van het politieke spectrum uit elk 25 procent bestaan, betekent dat middengroepen nog steeds de meerderheid bezitten. Een matigend effect op religieuze mobilisatie is de breedgedragen overtuiging dat er afstand moet blijven tussen geloof en politiek en dat kerken geen stemadviezen behoren te geven. Zodra één van de partijen die ongeschreven grenzen passeert, wordt dat publiekelijk gecorrigeerd. Politieke partijen lopen het risico om te opportunistisch hun politieke standpunten te rechtvaardigen met gelovige retoriek in plaats van serieus met hun achterbannen in gesprek te gaan. Bovendien koesteren ook vele gelovigen een diepgeworteld wantrouwen tegen een te sterke overheid. In de afgelopen twintig jaar heeft de mobilisatie van gelovigen bijgedragen aan de verscherping van politieke tegenstellingen in Amerika. Maar groepen als de Christian Coalition hebben niet meer het elan van vroeger. Binnen de Democratische partij ontstaat langzaam

- Michelle Goldberg, **Uw koninkrijk kome. De opkomst van het christelijk nationalisme in de VS** (Kampen: Ten Have, 2007).
- Mike Huckabee, **Character makes a difference. Where I'm from, where I've been, what I believe** (Nashville: B&H Publishing Group, 2007).
- D. Michael Lindsay, **Faith in the halls of power. How Evangelicals joined the American elite** (New York: Oxford University Press, 2007).
- Pietro S. Nivola en David W. Brady, red., **Red and blue nation? Consequences and correction of America's polarized politics** (Washington DC: Brookings Institution Press, 2008).
- Mark Noll en Luke Harlow, red., **Religion and American politics from the colonial period to the present** (New York: Oxford University Press, 2007).
- Amy Sullivan, **The party faithful. How and why Democrats are closing the God gap** (New York: Scribner, 2008).
- Garry Wills, **Head and heart. American christianities**. (New York: Penguin Press, 2007).

een sfeer waarin ook meer behoudende christenen zich thuis zouden kunnen voelen. *Pro life* Democraten, zoals senator Bob Casey Jr. van Pennsylvania, krijgen iets meer speelruimte, terwijl nieuwe evangelicale leiders zoals auteurs Rick Warren en Jim Wallis erin slagen de aandacht in hun eigen achterban voor ethische zaken te verbreden naar het milieu, aids en armoede, zaken die hoger op de agenda van de Democraten dan van de Republikeinen staan. Een nieuwe balans lijkt in de maak.

Politieke analisten zien 2004 als de piek in religieuze steun voor de Republikeinen. Hoger kan het percentage ook niet worden. De gedoodverfde kandidaten van de presidentsverkiezingen in 2008 sturen aan op vermindering van de tegenstellingen tussen religieuze vleugels. Democraat Barack Obama doet niet geheimzinnig over zijn christelijke inspiratiebron en Republikein John McCain is geen typische wedergeboren christen. Zijn *Faith of my fathers* toont een onlosmakelijk geheel van zijn liefde voor Amerika, de christelijke traditie en loyaliteit tegenover zijn strijdmakkers, maar geen sterke uitsluitende standpunten. Dus de hoogtijdagen van de religieus gemotiveerde polarisatie lijken voorbij. Nieuwe wendingen zijn natuurlijk niet uitgesloten. Een deel van de Democratische achterban is helemaal niet blij met de recente opening naar het midden en ethische bezwaren blijven krachtige drijfveren. Als Mike Huckabee gelijk heeft met zijn opmerking dat er geen *common ground* is, is polarisatie de enige uitkomst. Maar als politieke partijen serieus op zoek gaan om het vertrouwen in elkaar te herstellen, zullen er begaanbare bruggen geslagen kunnen worden. Dat werkt alleen als beide partijen dat willen.

Tweetalig geschiedenisonderwijs

Wat gebeurt er met het vak geschiedenis binnen de vele tweetalige opleidingen in Nederland? En welke methodes worden gebruikt? Maaïke van de Wetering doet verslag van het tweetalig geschiedenisonderwijs op scholengemeenschap 't Atrium te Amersfoort.

Op het tweetalig-vwo wordt ongeveer de helft van de lessen in het Engels gegeven. Op die manier leren de leerlingen gedegen Engels, terwijl zij ook met een ander vak bezig zijn. Op 't Atrium gebeurt dit bij de volgende vakken: geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, wiskunde, tekenen, economie en gymnastiek. Daarnaast krijgen de leerlingen nog extra lessen Engels. In 5 en 6 vwo worden de leerlingen opgeleid voor het

International Baccalaureate-diploma. In 2005 kreeg 't Atrium het seniorcertificaat voor tweetalig onderwijs (tto). De school kreeg dit kwaliteitskeurmerk na een uitgebreid onderzoek naar het tweetalig onderwijs dat op 't Atrium wordt aangeboden.

Leerlingen nemen bij tto deel aan allerlei extra activiteiten: zo gaan ze bijvoorbeeld regelmatig naar een Engelstalig land om helemaal ondergedompeld te

THE FIRST WORLD WAR

- 1 One of the biggest problems facing the army planners was supplying the army with food, weapons and other equipment. Use Sources 20-22 to compile a list of all the things they would need.
- 2 Sources 20-22 give you three different kinds of evidence about the trenches: a modern reconstruction drawing, an aerial photograph, and two ground-level photographs. Explain how each one is useful to a historian.
- 3 Write your own five-point definition of trench warfare. Your audience is a younger student in your school who has not yet studied this topic.
- 4 Explain why the two trenches shown in Source 22 are so different.

Cross-section of a frontline trench. These were supported by much stronger reserve trenches and linked by communication trenches. German trenches were generally stronger and better constructed than Allied trenches. The Germans generally held better ground and had established their trenches in the early stages of war. Many of their dug-outs and machine-gun posts were reinforced with concrete which provided a stronger defence against artillery bombardment.

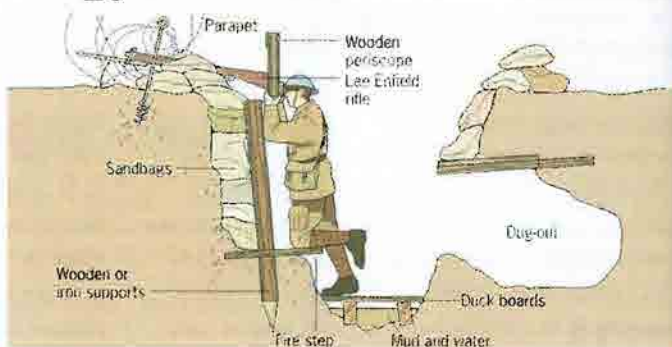
What was the fighting like on the Western Front?

The war on the Western Front was a new kind of warfare. No one had experienced war like it before. The generals' plans had not allowed for it. Everyone had to adapt. You are now going to look at the main changes in the techniques of warfare brought about by the First World War.

Change 1: trench warfare

The most obvious new feature of this kind of warfare was the system of trenches. Instead of a war of movement this war was static. Trenches began as simple shelters but by 1915 they had developed into complex defensive systems. Source 20 shows a cross-section of a trench. However, Source 22 probably gives a better idea of what the trenches were really like.

SOURCE 20

BRITAIN'S CONTRIBUTION TO THE WESTERN FRONT

Timing: You will have five lessons to research and write up your work.

Resources: Use Ben Walsh, *Modern world history*, chapter 1 and 2.1 for information. Use page 33-36 for information on general Haig and the Battle of the Somme. Your personal research using the internet/library/personal reading/homework will provide the bulk of the information. You are free to refer to any source material connected to this project, however, cutting and sticking into your booklet is not doing your own work. You must use and evaluate any material that you think is relevant.

Group work: you work in groups of 3 or 4 persons. Each group member gets its own task and works out two of the key questions. Each key question is answered on a separate page, together the 7 pages form a booklet. Add a front page, with your names and class, a content page and a page with all the sources you've used in your booklet.

Mark: your work will be individually marked.

Key questions to be answered in the booklet:

- Why did the British launch an attack along the River Somme?
- What were the fighting conditions like?
- How many casualties were there on both sides during the five months of battle? Explain why there were so many casualties.
- How did new technology contribute to the battle? Aircraft, tanks, gas etc.
- Many people, horrified at the many deaths, believe the Battle of the Somme was an expensive failure. In particular historians have blamed General Haig and his tactics. What mistakes did he make? Did anything positive come out from the Battle of the Somme? Can Haig be defended in any way?
- What was the experience of civilians fleeing the war-zone like? Especially when they arrived in a neutral country, like the Netherlands.
- What was the experience of the British soldiers that fled to the Netherlands and who had to be interned in Groningen?

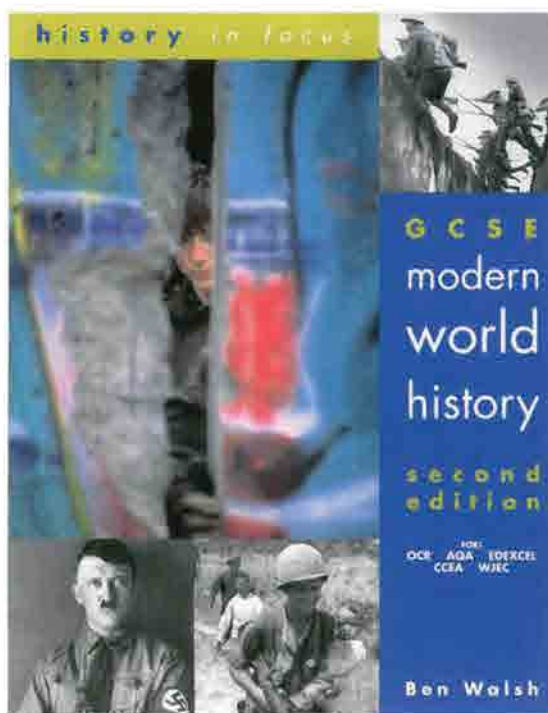
You must try to address all of these questions in your booklet. Your booklet needs to be word processed and attractively presented.

worden in de taal. Ze krijgen op 't Atrium workshops van Engelse theatergroepen en nemen deel aan Engelstalige excursies en projecten. Regelmatig worden er *native speakers* uitgenodigd. In de derde klas nemen de tto-leerlingen deel aan het Engelse *Key Stage* 3-examen. En in de vierde klas gaan ze als onderdeel van een uitwisselingsprogramma naar Canada. Daarnaast zijn we heel blij met de stages die studenten uit Hull bij ons op school komen lopen. Voor de tto-leerlingen is dit een prachtige kans om les te krijgen van een echte Engelse docent. Op deze manier houden we de lijn met het Britse onderwijs zo kort mogelijk.

Methodes

Eindelijk zijn uitgevers ingesprongen op de steeds groeiende markt. Heinemann heeft *Digging Deeper* op de markt gebracht en Nijgh Versluys is gekomen met *Moving History*. Daarmee kwam min of meer een eind aan de zoektocht van mijn collega's naar geschikt lesmateriaal. Het vroegere werk van boeken selecteren, geschikte hoofdstukken kiezen, lesmateriaal ontwikkelen en toetsen maken is voorbij. We begonnen eenvoudig met boekjes over de prehistorie en de klasieke oudheid die in het Britse basisonderwijs gebruikt werden. Echt typisch Britse onderwerpen gooiden we

eruit, en ieder jaar kwamen we weer verder, vonden nieuw materiaal en vulden het programma steeds verder aan. Nu kunnen we de tien tijdvakken, net als in de gewone Nederlandse geschiedenis behandelen met Nederlandse voorbeelden. Maar natuurlijk

TWEETALIG ONDERWIJS

Tweetalig onderwijs heeft twee belangrijke doelen: het vergroten van de taalbeheersing van leerlingen en het verkrijgen van een internationale oriëntatie. Het tto bestaat in Nederland sinds 1989. In schooljaar 2007-2008 zijn er 99 scholen met een tweetalig vwo. Sinds 2007 zijn er ook meer dan 20 scholen met een tweetalige havo. Er is ook een school die tweetalig onderwijs Duits-Nederlands geeft, ook op het vmbo.

Het Europees Platform coördineert tto in Nederland in opdracht van het Ministerie van OCW. Na vier jaar tto-onderwijs kunnen scholen een keurmerk aanvragen bij het Europees Platform. De eerste keurmerken zijn in 2003 uitgereikt; op dit moment zijn er 49 gecertificeerde scholen, (31 junior tto en 18 tto). Ongeveer 15.000 leerlingen volgen op dit moment een tto opleiding.

Europese en internationale oriëntatie

Internationalisering is een belangrijk onderdeel van tto. Tto-leerlingen krijgen een brede internationale oriëntatie door het volgen van een internationaal programma. Deze internationale contacten laten leerlingen over de grenzen heen kijken én de taal gebruiken in een natuurlijke omgeving. Door gebruik te maken van materiaal uit een ander land leren leerlingen (en docenten) te kijken door een andere bril. Dat stimuleert een bredere blik op de eigen situatie en die van anderen.

Voorbeelden van internationale activiteiten zijn:

- *Leerlingen gaan op uitwisseling naar andere EU-landen.*
- *Er zijn e-mailprojecten met buitenlandse scholen.*
- *Leerlingen nemen deel aan het European Youth Parliament of een Engelstalige debatwedstrijd.*
- *Docenten brengen studiebezoeken aan het buitenland of volgen er nascholing.*

Toelating leerlingen

Tweetalig onderwijs is in principe geschikt voor elk kind. Veel scholen hebben een toelatingsprocedure, die per school kan verschillen.

Certificaten

Tweetalig onderwijs volgt het Nederlandse curriculum. Tto-leerlingen doen dan ook gewoon Nederlandstalig eindexamen en halen een regulier vwo- of havo-diploma. Leerlingen kunnen diverse certificaten behalen om de extra inspanningen voor tto te laten zien.

De volledige tekst is terug te vinden op de site van het Europees Platform: <http://www.netwerktto.europees-platform.nl>

kan geen geschiedenisdocent het laten om verder te speuren naar het altijd prachtige materiaal in Britse boekhandels. Inmiddels is er, onder leiding van het Europees Platform, een netwerk opgezet van tto-scholen. Samen met geschiedeniscollega's die in hetzelfde schuitje zaten, is een begin gemaakt met het ontwikkelen van geschikt Engelstalig lesmateriaal. Samen deelden we soms onze nieuwe historische aanwinsten, geschikte internetsites en nieuw zelf ontwikkeld lesmateriaal.

Schoolbezoek

Als onderdeel van onze eigen ontwikkeling bezochten we ook veelvuldig Britse scholen. Afgelopen september mocht ik een week op de Beverley High School in Beverley meelopen. Deze school was heel ver op ICT-gebied, en veel van de geschiedenislessen die ik bijwoonde waren ook erg visueel ingericht. Nu spelen in het Britse onderwijs twee zaken hierbij een belangrijke rol. Ten eerste zitten leerlingen met verschillende niveaus in een klas. Daarnaast blijven de, toch wel vaak oude boeken, op school en gaan niet mee naar huis. Alleen tijdens de les konden de leerlingen de boeken gebruiken.

Leerlingen moesten dus in één uur veel informatie in hun aantekeningen verwerken. Huiswerk bestaat vaak alleen uit opdrachten zoals: zoek op het internet over Douglas Haig, en leg uit waarom hij na de oorlog als slager van de Somme werd gezien. Dat leerlingen zich hier met simpel knip- en plakwerk snel vanaf konden maken is dan natuurlijk geen verrassing. Toch was het een week waarin ik veel indrukken en lesideeën heb opgedaan. Samen met mijn Britse collega heb ik een project over de Eerste Wereldoorlog opgezet voor 3 t-vwo.

De leerlingen kunnen met dit project over 'the battle of the Somme' in kleine groepjes prima zelfstandig aan de slag. De vijf lessen die hier in bijgaand voorbeeld gegeven worden kunnen teruggebracht worden tot bijvoorbeeld drie lessen door het werk onder de leerlingen te verdelen. Mijn leerlingen hebben met heel veel plezier gewerkt aan deze opdracht. Ze konden extra punten verdienen als ze het bronmateriaal goed gebruikten. Ook als zij citaten of in hun betoog foto's of tekeningen lieten zien om hun verhaal te ondersteunen kregen zij extra punten.

De Amerikaanse presidentsverkiezingen in kaart gebracht

CARTOGRAFISCH MATERIAAL IN DE GESCHIEDENISLES

Aardrijkskunde en geschiedenis worden in het onderwijs als verwante vakken gezien. Het is dan ook merkwaardig dat docenten van beide vakken vaak slecht op de hoogte zijn van elkaars vakinhouden. Geografen maken dankbaar gebruik van de nieuwste technieken op het gebied van de cartografie. Binnen het vak geschiedenis wordt van oudsher al gebruik gemaakt van historische kaarten. Het lijkt er op dat de nieuwste cartografische mogelijkheden bij veel historici nog relatief onbekend zijn. Hieronder een toepassing op het snijpunt van de twee vakken.

Dit artikel wil kort een aantal aspecten van de toepassing van deze en andere kaarten bij de presidentsverkiezingen belichten. Bovendien doen we een aantal suggesties om met dit materiaal in de geschiedenislessen aan de slag te gaan. De kaart is tenslotte een krachtig visueel middel dat een aantrekkelijke ondersteuning kan vormen bij lessen over de presidentsverkiezingen. Het in ruime mate beschikbare kaartmateriaal biedt tevens talloze mogelijkheden voor zelfstandig historisch onderzoek door leerlingen.

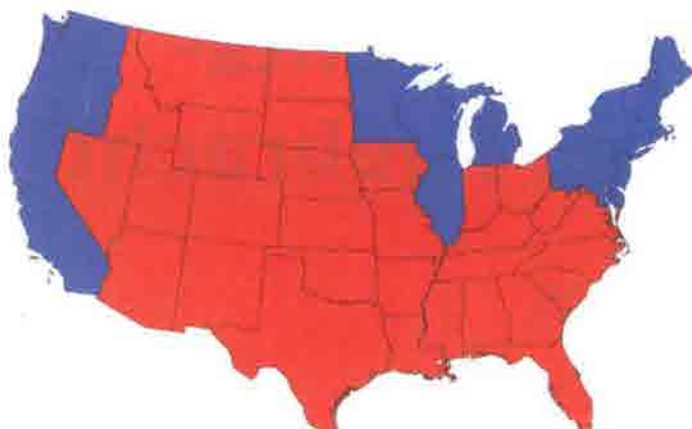
Uitslagen en voorspellingen

'We're a red nation!' riepen fanatieke Bush-aanhangers uit na het zien van de kaart met daarop de uitslagen van alle 50 staten van de historische presidentsverkiezingen in 2000. De kleur rood, toebedacht aan de Republikeinen, overheerste inderdaad op de politieke kaart van de VS. Afgezien van het feit dat deze uitroep uiterst verwarrend moet zijn overgekomen bij de gemid-

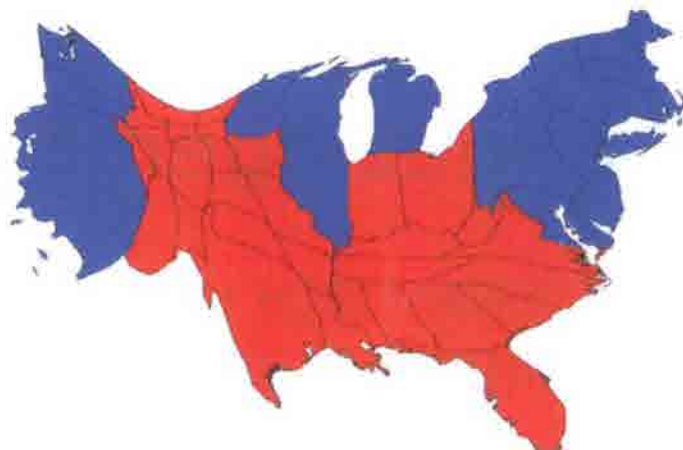
delde Cubaan of Noord-Koreaan, bleek opnieuw dat de betreffende kaart bij de vluchtige en oppervlakkige toeschouwer tot ernstige misverstanden kan leiden. Bij de berichtgeving over en beeldvorming van de Amerikaanse presidentsverkiezingen spelen kaartbeelden een steeds prominentere rol. Vanwege het *winner takes it all*-principe per staat ligt het voor de hand om voorspellingen en uitslagen via de gebruikelijke staatkundige kaart weer te geven. Voor nadere analyses kent deze kaart echter een aantal nadelen.

Er bestaan inmiddels vele technieken om gegevens met een ruimtelijke component (en dat zijn Amerikaanse presidentsverkiezingen bij uitstek) op een meer inzichtelijke manier weer te geven. Een term die in dit verband veelvuldig gehanteerd wordt, is die van GIS (Geografisch Informatie Systeem). Dankzij de grote hoeveelheid informatie die door krachtige computers kan worden verwerkt, is men er in geslaagd om zeer informatieve kaarten te produceren met een betrouw-

Theo Hoebink is docent aardrijkskunde aan de Katholieke Scholengemeenschap Etten-Leur & lid van de Atlantische Onderwijscommissie.

Afbeelding 1 & 2 : de uitslag van 2004 op twee manieren gekarteerd. Het tweede kaartje doet veel meer recht aan de werkelijke uitslag.

Bron: Gastner e.s.: Maps and cartograms of the 2004 US presidential election results

baarheid en precisie die onvoorstelbaar groot zijn. De kracht van een GIS ligt in het vastleggen, combineren, analyseren, actualiseren en presenteren van gegevens die van belang zijn voor het stemgedrag van kiezers. Zo spelen ze bij de campagne strategieën inmiddels een belangrijke rol.

De kaart als verkiezingsuitslag

Het is begrijpelijk dat bij het weergeven van de uitslagen van (voor)verkiezingen vrijwel altijd gebruik wordt gemaakt van een en dezelfde kaart: de kaart met daarop de territoria van de 50 staten. Dit brengt een aantal bezwaren met zich mee. Dat is namelijk de omvang van het territorium dat het gewicht van de staat op het kaartbeeld bepaalt. Grote, dunbevolkte staten krijgen een onevenredig groot gewicht, terwijl kleine dichtbevolkte staten ernstig onderbedeeld worden. Deze discrepantie blijkt uit de bovenstaande twee kaartjes, die beide de uitslag van de verkiezingen in 2004 weergeven. Afbeelding 1 is het traditionele staatkundige kaartje. Afbeelding 2 is een zogenaamde

'anamorfosekaart' (contiguous cartogram) waarbij de omvang van de staten door het inwonertal - of eventueel daarvan afgeleid, het aantal kiesmannen - wordt bepaald.

De uitslag van de verkiezingen in 2004 lijkt via het traditionele kaartje een overweldigende overwinning van Bush weer te geven, terwijl het anamorfosekaartje recht doet aan de werkelijke uitslag (Bush 50,3% Kerry 48,7%). Anamorfosekaarten zijn er in vele soorten. De meer eenvoudige zijn gebaseerd op een gridpatroon. Een bezwaar daarvan is dat de vorm of de locatie van de staten vaak nogal geweld wordt aangedaan. De meer geavanceerde zijn gemaakt op basis van algoritmen, waarbij zowel omvang, vorm en ligging van de staten zo optimaal mogelijk in het kaartbeeld worden verwerkt. Er zijn inmiddels ook anamorfosekaarten beschikbaar die interessant zijn voor historici. Zo zijn via de afbeeldingen linksonder de verschuivingen in de bevolkingszwaartepunten tussen 1900 en 1996 zeer goed zichtbaar.

Anamorfosekaart naar inwonertal in 1900 en 1996. De verschuivingen in de bevolkingszwaartepunten zijn goed zichtbaar, bijvoorbeeld in Florida of Californië.

1900

1996

Bron: the Constraint-Based Method (Kocmoud and House, 1997)

Red and blue states

De staatkundige kaart als standaardkaart heeft nog een nadeel. In 2000 werden voor het eerst in de geschiedenis door alle Amerikaanse media dezelfde kleuren gebruikt bij de cartografische weergave van de uitslag: rood voor de Republikeinen en blauw voor de Democraten. Binnen de polemieken die naar aanleiding van die verkiezingen ontstonden, werd er steeds vaker een onderscheid gemaakt tussen zogeheten rode staten, die overwegend conservatief, en blauwe staten die meer liberaal van karakter zouden zijn. Binnen deze benadering (sommigen spreken zelfs van een paradigma) wordt vaak de stelling geponeerd dat er een fundamentele ideologische kloof dwars door de Verenigde Staten zou lopen. Zo zijn er publicisten die in het patroon van de rode en blauwe staten nog relictten van de Burgeroorlog herkennen in die zin dat de staten van de toenmalige Confederatie allen behoren tot de huidige rode (Republikeinse) staten. Er zijn talloze inventarisaties van ideologische verschillen tussen het rode en blauwe deel van de Verenigde Staten, zoals de seksuele moraal (rode staten laten significant meer tienerzwangerschappen zien), het effectueren van de doodstraf, milieubewustzijn, enzovoort. Er zijn zelfs voorstellen vanuit de veronderstelling dat deze kloof onoverbrugbaar zou zijn om de staatkundige kaart van de Verenigde Staten opnieuw te gaan intekenen. Het is leuk als grapje, maar het is uiteraard een al te triviale benadering van de politieke situatie in de Verenigde Staten.

Bron: diverse weblogs op het internet b.v. redneckistan.com of jesusland.com

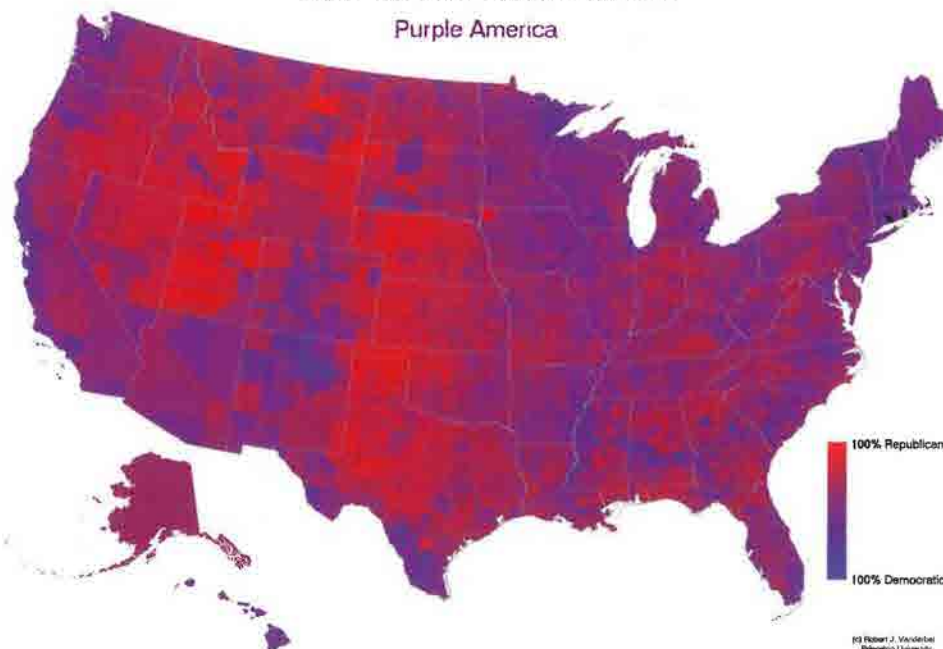
The purple map

Een veel genuanceerder beeld van de politieke verhoudingen komt naar voren als het beeld van de staten wordt vergruisd naar het niveau van de county (de bestuurlijke eenheid tussen *township* en *state*). Dan wordt duidelijk dat er binnen staten vaak even grote tegenstellingen bestaan als tussen de staten. Zo zijn heel veel suburbane gebieden in blauwe staten rood gekleurd en centrale stedelijke gebieden in rode staten blauw. De tegenstelling stad-platteland blijkt aldus wezenlijker dan de tegenstelling noordoost-zuid. Om de kwestie nog meer te nuanceren is door de Amerikaanse informaticus Robert Vanderbei de zogenaamde 'purple map' ontworpen. Daarin geeft hij een county alleen een rode of blauwe kleur als er sprake is van een significant dominante positie van een partij. Ingeval

▽
Loopt er een ideologische kloof dwars door Amerika of moet dit beeld worden genuanceerd?

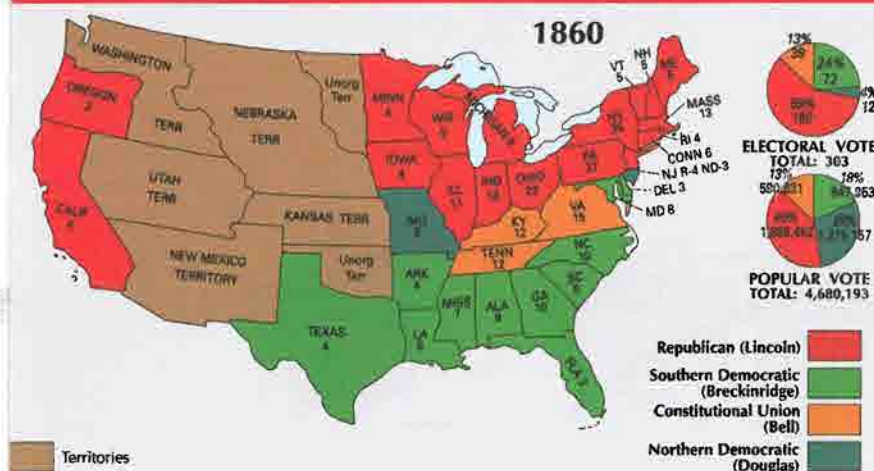
2004 Presidential Election

Purple America

▽
Deze kaart geeft een veel genuanceerder beeld van het stemgedrag van Amerikanen.

Bron: Vanderbei: Election 2004 Results, Princeton University N.J. 2005.

Amerika aan de vooravond van de Burgeroorlog. De Republikeinen domineren in het noorden, de Democraten in het conservatieve zuiden.

van het min of meer met elkaar in evenwicht zijn van beide partijen wordt gebruik gemaakt van een kleurenscale tussen rood en blauw. De op deze wijze ontstane 'purple map' geeft een fraai genuanceerd beeld van het stemgedrag tijdens de laatste verkiezingen.

Door Vanderbei is een ook fraaie animatie gemaakt van de purple maps van 1960 tot 2004 (zie kader: bronnen). Hier komen op spectaculaire wijze allerlei verschuivingen in het politieke landschap van de Verenigde Staten tijdens de genoemde periode in beeld. Zo is de snelle opkomst en neergang van George Wallace in de zuidelijke Mississippi-regio zichtbaar. Maar ook iemand als Ross Perot weet in de eerste helft van de jaren negentig de rood/paars/blauwe kaart behoorlijk te verkleuren.

Toepassingen in de geschiedenisles

Behalve het zojuist genoemde voorbeeld is er voor historici heel veel interessant (ook conventioneel) kaartmateriaal op het internet beschikbaar.

De bibliotheek van de universiteit van Virginia stelt op haar website de kaarten van alle uitslagen van 1860 tot 1996 beschikbaar. De 'National Atlas of the United States' geeft zelfs alle uitslagen van 1789 tot 2000 in kaartvorm, maar de digitale kwaliteit van deze kaarten is wat minder. Elke uitslag laat via de politieke verhoudingen zien wat er zich op dat moment afspeelde binnen de VS.

Een fraai voorbeeld daarvan is de uitslag van 1932. Daaruit blijkt hoe zeer de zittende president Hoover door F.D. Roosevelt verpletterend werd verslagen vanwege zijn onvermogen de economische crisis van dat moment te bestrijden. Uiteraard is ook de kaart van 1860 aan de vooravond van de Burgeroorlog uitermate illustratief voor de politieke situatie op dat moment. Opvallend is uiteraard dat het de Republikeinen waren die het noorden leken te domineren, terwijl de (zuidelijke) Democraten dat in de meer conservatieve delen van het land deden. Het ligt dan ook zeer voor de hand om leerlingen met behulp van een kaart uit het verleden de omstandigheden binnen de VS van dat moment te laten

bestuderen. Via vele (internet)kanalen kunnen deze zeer goed worden gedocumenteerd.

Er zijn ook heel aansprekende sites waar leerlingen, op basis van ontwikkelingen in het verleden, een voorspelling kunnen gaan doen voor de aanstaande verkiezingen. In de bronnenlijst wordt hiernaar verwezen.

Dit artikel is gebaseerd op een workshop tijdens een studiedag van de Atlantische onderwijscommissie in Utrecht, waarvan de powerpointpresentatie (compleet met toelichting en andere lessuggesties) te vinden is op de website van de Atlantische Commissie: www.atlantischecommissie.nl/site/Onderwijs

BRONNEN

www.personal.umich.edu/~mejn/election

Voor de anamorfose kaarten, zowel op staats- als landniveau.

www.princeton.edu/~rvdb/JAVA/election2004

Voor de purple map (incl. animatie 1960-2004)

www.fisher.lib.virginia.edu/collections/stats/elections/maps

Voor de historische kaarten van 1860-1996

<http://nationalatlas.gov/printable/elections.html#list>

Voor historische kaarten van 1879-2000 (ook in pdf-formaat)

www.270towin.com

Een site waar op basis van historische gegevens een voorspelling kan worden gedaan voor de komende verkiezingen.

www.uselectionatlas.org

Site met heel veel cartografisch materiaal van verkiezingen in het verleden, maar ook veel gegevens van de voorverkiezingen in 2007-2008.

BOEKEN

Hans Pols

ZOJUIST VERSCHENEN

Terrorisme demografisch verklaard. Religieus fanatisme of diepe armoede zijn niet de echte oorzaken van het wereldwijd escalerende terrorisme. Het is het grote aantal jongemannen, zonder behoorlijke opleiding en zonder zicht op werk. Vooral in de islamitische landen, met een bevolkingsgroei in honderd jaar van 150 naar 1200 miljoen mensen, zijn de jongemannen oververtegenwoordigd. Zij vormen een immens reservoir aan strijders. Gunnar Heinsohn, *Zonen grijpen de wereldmacht*. Nieuw Amsterdam, € 17,95.

Pelgrimage is een eeuwenoud gebruik dat sinds enkele decennia een opmerkelijke herleving kent. Tegenwoordig bewandelen velen, gelovig of niet-gelovig, ook (herontdekte) pelgrimspaden in ons land. Peter Jan Margry en Charles Caspers, *101 bedevaartsplaatsen in Nederland*. Bert Bakker, € 39,95.

Nogal wat auteurs uit de oudheid noemen de verwerpelijke levenswijze van keizers, hun enorme paleizen en de gruwelijke decadentie. Een boek dat dergelijke verhalen in een breder perspectief wil plaatsen. Stephan Mols, Olivier Hekster en Eric Moormann (redactie), *Romeinse decadentie*. Vantilt, € 17,50.

Hij was kop van Jut voor links-Nederland, maar de confessionelen liepen met hem weg. CDA-premier in de tijd van polarisatie. Je verafschuwde hem of bewonderde hem. Maar onverschillig liet hij je nooit

Johan van Merrienboer, Peter Bootsma en Peter van Griensven, *Van Agt. Biografie. Tour de force*. Boom, € 35,00.

Twee oud-parachutisten van de *Easy Compagnie*, bekend van de *Band of Brothers*, vertellen het verhaal van hun oorlog. Bill Guarnere en Edward Heffron, *Broeders in de strijd*. Mynx, € 19,95.

In een lange brief zette Descartes in 1647, op verzoek van de Zweedse koningin, zijn gedachte over de liefde uiteen. Van haar kreeg hij nooit antwoord. Zes hedendaagse schrijfsters schreven alsnog terug. René Descartes en Theo Verbeek (red), *Een warmte om het hart. Liefdesbrieven aan Descartes*. Historische Uitgeverij, € 12,95.

Het Noordereiland, Hilligersberg, Delfshaven, het Oude Noorden, Kralingen zijn zo wat van de decors waartegen over armoede en rijkdom, oorlog en vrede, sport en spel, en kunst en cultuur van de Maasstad wordt verteld. Jan van Ouden-aarden, *Ooggetuigen van de Rotterdamse geschiedenis in meer dan honderd reportages*. Bert Bakker, € 17,95.

Onze omgangsvormen hebben sinds het einde van de negentiende eeuw grote veranderingen ondergaan. Ze werden losser en emoties werden meer geuit. Cas Wouters, *Informalisering. Manieren en emoties sinds 1890*. Bert Bakker, € 29,95.

Opkomst en ondergang van de 'rode familie'. In meer dan

driehonderd afbeeldingen wordt de geschiedenis van het socialisme in ons land getoond. Frank de Jong en Réne Kok e.a. (red), *Het Socialistenboek*. Waanders, € 14,95.

Hoorcolleges over de mensenrechten door onder andere Paul Cliteur en Heikelen Verrijn Stuart. *Mensenrechten. Een hoorcollege over geschiedenis, filosofie, theorie en praktijk*. Home Academy, € 44,95.

Raul Hilberg heeft zijn hele werkzame leven gewijd aan het onderzoek van de Holocaust. Hij richtte zich daarbij vooral op de daders. De eerste versie van zijn levenswerk verscheen al in 1962. Tot aan zijn dood in augustus 2007 heeft Hilberg zijn monumentale studie bijgewerkt en uitgebreid. De Nederlandse uitgave is daarmee de meest complete versie van werk. Raul Hilberg, *De vernietiging van de Europese Joden 1939-1945 (drie delen)*. Verman, € 69,50.

Een journalistiek reisverhaal dat het verleden van de Molukken probeert te vertellen vanuit Moluks perspectief, van de koloniale oorlogen, via de Japanse bezetting, de Indonesische onafhankelijkheid en de RMS, tot de onlusten nu zo'n acht jaar geleden. Tjitske Lingsma, *Het verdriet van Ambon. Een geschiedenis van de Molukken*. Balans, € 18,95.

Partijen en kiezers

POLITIEKE PARTIJEN EN HUN ACHTERBAN

De twee grootste politieke partijen in de Verenigde Staten behoren tot de oudste in de wereld. Maar deze lange geschiedenis wordt gekenmerkt door periodes van zwakte, slechte organisatie, interne strijd en de opkomst van concurrenten. Op grond van hun zwaktes werden zelfs menigmaal hun 'einde' en irrelevantie verkondigd. Toch weten de partijen ook nu nog een behoorlijk aantal Amerikaanse kiezers te mobiliseren en aan zich te binden. Dit succes hebben zij gedeeltelijk juist te danken aan hun zwaktes: aan het feit dat zij zo amorf en soms zo verdeeld zijn en desnoods bereid zijn een identiteitsverandering te ondergaan.

Toen de Verenigde Staten in 1789 met een nieuwe grondwet politiek gingen bedrijven, mocht naar Europese maatstaven een ongekend aantal blanke mannen participeren. In de jaren daarna zouden in een langdurig en pijnlijk maar gestaag proces, de personen die aanvankelijk werden buitengesloten van deze politieke participatie, als kandidaat en kiezer mee mogen doen aan verkiezingen.

De negentiende-eeuwse expansie van het Amerikaanse territorium betekende niet automatisch een uitdijend en veelvormig electoraat. Het Congres kwam vanaf de jaren 1790 met federale wetgeving die het staatsburgerschap en daarmee het kiesrecht van nieuwkomers regelde: na een verblijf van een aantal jaren in de Verenigde Staten (op verschillende momenten in de Amerikaanse geschiedenis zouden verschillende Congressen het tijdstip aanpassen) konden immigranten kiezers en politici worden. Door een democratiseringsgolf in de Amerikaanse samenleving kregen blanke mannen vanaf de jaren 1820 min of meer allemaal kiesrecht. Zwarte mannen mochten weliswaar na afschaffing van de slavernij en amendering van de grondwet in de eerste jaren na de

Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) aan verkiezingen meedoen, maar door deelstaatswetgeving werd hun dit recht vervolgens in het Zuiden weer ontnomen; in het noorden van de Verenigde Staten, waar de slavernij al eerder was afgeschaft, konden zij, afhankelijk van de deelstaat waarin zij woonden, al langer politiek actief zijn. Pas na de *Voting Rights Act* van 1965, een van de successen van de burgerrechtenbeweging voor zwarten, konden *alle* zwarte Amerikanen officieel deel nemen aan verkiezingen. Vrouwen hadden in 1920 met behulp van het 19de amendement op de constitutie het kiesrecht gekregen. Het 26ste amendement op de grondwettekst van 1787 bepaalde in 1971 dat Amerikanen vanaf hun achttiende als kiezers actief konden zijn.

In dit proces speelden regels op deelstaatsniveau een belangrijke rol. De grondwet van de Verenigde Staten kent de federale overheid weinig macht toe bij het organiseren van verkiezingen. Tenzij federale wetgeving en amendementen op de grondwet anders bepalen, worden regels met betrekking tot criteria voor kiesrecht, de registratie van kiezers en zaken als de wijze van stemmen vooral vastgesteld door de deelstaten. Gedetineer-

Dr. Eduard van de Bilt is universitair docent aan de Universiteit van Leiden en aan de Universiteit van Amsterdam.

den worden zo bijvoorbeeld in verschillende deelstaten buitengesloten van het kiesproces.

Een noodzakelijk kwaad

Niet alleen de door de grondwet van 1787 in het leven geroepen nieuwe federale overheid maar ook politieke partijen werden in de beginperiode van het Amerikaanse politieke bestel (en door sommige Amerikanen nog vele jaren daarna) gewantrouwd. Menigeen zag geen enkel nut in een nieuw machtscentrum met de nodige afstand tot de gemiddelde burger en in organisaties die eerder de verdeeldheid dan de eenheid van de natie belichaamden. Dit wantrouwen drukte zijn stempel op de geschiedenis en aard van de partijen.

De discussie over de voor- en nadelen van een sterk centraal gezag heeft altijd grote invloed gehad op de vorming van politieke partijen in de Verenigde Staten. Wat historici het eerste partijbestel van het land noemen, ontstond toen de politieke tegenstanders van Alexander Hamilton, de minister van financiën tijdens de eerste regeerperiode van George Washington, in de jaren 1790 een politieke beweging in het leven riepen om Hamiltons centralistische beleid tegen te gaan. De eerste 'echte' politieke partij, de Democratische, die in de jaren 1820 onder impuls van politici als Martin van Buren gestalte kreeg, was een strak georganiseerde nazaat van de losjes geformeerde verzameling clubs die Thomas Jefferson had opgericht om Hamiltons visie van een sterke, regulerende federale overheid van een decentraal alternatief te voorzien. De Democratische partij, dezelfde die nog steeds een belangrijke rol in de Amerikaanse politiek speelt en zich er op voorstaat de oudste partij van de wereld te zijn, wantrouwde in haar beginjaren overheidsmacht en steunde de deelstaten in hun strijd tegen de federale overheid. De partij omarmde de *states rights* traditie die zoveel mogelijk regelgeving aan de lokale politiek wenste te laten. Democratische politici creëerden een nationale organisatie om de politiek gedecentraliseerd te houden; zij mobiliseerden kiezers door te appelleren aan hun wantrouwen ten opzichte van de politiek. Tegenover hen formeerde zich een andere partij die de nationale overheid wel een belangrijke rol toedichtte, bijvoorbeeld op het terrein van de economie.

Omdat de Democraten een sterk decentraal bestel voorstonden, genoot hun partij in de periode voor de Amerikaanse Burgeroorlog grote aanhang in het zuiden van de Verenigde Staten. De partij tornde niet aan het slavernijstelsel waarop de zuidelijke samenleving was gebaseerd: zij werkte elke poging in het nationale Congres om er paal en perk aan te stellen tegen. Toen

de discussie over slavernij in de jaren 1850 uit de hand liep, verloor de partij een belangrijk deel van haar noordelijke aanhang. Deze weggelopen kiezers richtten samen met andere tegenstanders van het slavernijstelsel een nieuwe politieke partij op: de Republikeinse. Door de overwinning van het Noorden in de Burgeroorlog, raakte de Democratische partij electoraal 'opgesloten' in het Zuiden. Toen een Republikeins Congres tijdens de zogenaamde reconstructie van het Zuiden in de jaren na 1865 hernieuwde toetreding van zuidelijke deelstaten tot de unie van de Verenigde Staten afhankelijk maakte van zuidelijke aanvaarding van burgerrechten voor zwarten en tijdelijk zuidelijke Democratische kiezers uitsloot van verkiezingen, konden de Democraten vaak weinig anders doen dan toezien hoe de Republikeinen jarenlang de nationale politiek overheersten. De partij die de verliezers in de Burgeroorlog had gesteund moest op zoek naar een nieuw electoraat om bij Congres- en presidentsverkiezingen succesvol te zijn. Dat vond men bij groepen die men vanaf de oprichting van de partij al aansprak: arbeiders, kleine boeren en immigranten. Gewend aan het pluche van de macht,

'De steun van Democratische presidenten als Harry Truman, John F. Kennedy en Lyndon B. Johnson aan de burgerrechtenbeweging voor zwarten spleet de partij.'

werd de aanvankelijk progressieve Republikeinse partij behoudzuchtig. De noordelijke economische elite duwde haar de liberale kant op; de gegoede noordelijke burgerij die haar steunde riep steeds luider om maatregelen tegen nieuwkomers die niet langer uit West-Europa afkomstig waren en protestants. De Democraten doken vooral vanaf de jaren 1880 in bijvoorbeeld de noordelijke industriële steden in het gat dat de Republikeinen lieten vallen. Zij behielden hun machtsbasis in het Zui-

▽
Campagnefeestje van de
Republikeinse partij in
San Diego.

den maar werden tevens en in versterkte mate de partij van nieuwe, Oost- en Zuid-Europese, niet-protestantse nieuwkomers, boertjes en arbeiders.

Tijdens dit proces wisten de twee partijen concurrerende organisaties (*third parties*) niet alleen te incorporeren maar ondergingen zij ook geleidelijk een gedaante-verwisseling, waarin de *states rights* traditie een factor van betekenis bleef. 'Progressieve' Republikeinen zoals president Theodore Roosevelt en Fiorello LaGuardia, burgemeester van New York tijdens de depressie van de jaren 1930, die geloofden in een regulerende overheid op nationaal niveau en opkwamen voor de lagere sociale lagen van de samenleving, zijn nooit helemaal verdwenen. Op plaatsen waar zij mee mochten doen

'Het Zuiden was van een traditioneel Democratisch bolwerk veranderd in Republikeins territorium.'

aan verkiezingen, stemden zwarte Amerikanen vaak Republikeins omdat de partij van Lincoln hen immers vrij had gemaakt. Republikeinse kiezers uit de (gegoede) burgerij die iets wilden doen aan misstanden als alcoholmisbruik en prostitutie bleven vasthouden aan een belangrijke rol van de (nationale) overheid in hun morele kruistochten tegen immorele zaken die zij nogal eens associeerden met nieuwkomers in het land. Maar omdat zij in ruil voor stemmen diensten verleende aan arbeiders en immigranten, eigende de Democratische partij zich in toenemende mate de filosofie van een maakbare samenleving onder auspiciën van onder andere de nationale regering toe. De omvang van de problemen van hun achterban vereiste een omvangrijke overheid. De *New Deal* van Franklin D. Roosevelt bevestigde deze verandering. Hoewel zijn beleidsmaatregelen zeker niet in alle opzichten voordelig voor hen uitpak-

ten, zagen daarnaast veel zwarten tijdens Roosevelt's regeringsjaren in dat de Democratische partij hun meer te bieden had dan haar tegenstrever.

Terwijl Roosevelt er ondanks zijn pleidooi voor een sterke nationale overheid in slaagde zuidelijke aanhangers van een *states rights* traditie binnen de Democratische partij te houden door zijn *New Deal* te laten meebetalen aan de sociaaleconomische emancipatie van het Zuiden, waren zijn opvolgers minder succesvol in het bij elkaar houden van de gemêleerde Democratische achterban. De steun van Democratische presidenten als Harry Truman, John F. Kennedy en Lyndon B. Johnson aan de burgerrechtenbeweging voor zwarten spleet de partij. De partij kreeg te maken met afvallige zuidelijke politici. In 1948 deden deze politici ('Dixiecrats' geheten) onder leiding van Strom Thurmond als 'derde partij' mee aan de presidentsverkiezingen. President Johnson moet tijdens een van de hoogtepunten van de burgerrechtenbeweging, het ondertekenen van de *Civil Rights Act* van 1964, tegen een partijgenoot geopperd hebben dat hij met zijn handtekening het Zuiden weggaf aan zijn politieke tegenstanders: zijn woorden bleken profetisch. Vanaf Richard Nixon volgden Republikeinse politici een 'zuidelijke strategie' die er op neerkwam zoveel mogelijk blanke kiezers met behulp van het rassenvraagstuk los te weken van de Democraten; discussies over positieve discriminatie voor, en misbruik van sociale voorzieningen door zwarten weekten blanke arbeiders los van de Democratische partij. Tijdens de verkiezingen van 1980 werd dit proces voltooid: het Zuiden was van een traditioneel Democratisch bolwerk veranderd in Republikeins territorium.

Zuidelijke steun voor de Republikeinen werd des te natuurlijker aangezien de partij van Ronald Reagan en vader en zoon Bush zich de oude *states rights* traditie van de Democraten toe-eigende. De twee grootste Amerikaanse politieke partijen hadden van rol gewisseld.

Normen en waarden: religie

De strikte scheiding tussen kerk en staat die in de grondwet van de Verenigde Staten is vastgelegd heeft een verstrengeling van religie en politiek nooit voorkomen. Religieuze overtuigingen hebben de Amerikaanse politiek altijd in hoge mate bepaald. Vanaf het begin van de Amerikaanse natiestaat hebben door de christelijke moraal ingegeven campagnes tegen zaken als alcoholmisbruik en slavernij en voor zondagsrust een stempel gedrukt op de politieke cultuur van de Verenigde Staten. Historici en politieke wetenschappers wijzen er op dat religieuze factoren het Amerikaanse kiezersgedrag in hoge mate bepaalden en bepalen.

Verketterd en gediscrimineerd door protestanten die in de jaren voor de Burgeroorlog op de Republikeinen en hun voorlopers, de *Whigs*, stemden, vonden veel katholieken in de negentiende eeuw een thuis in de Democratische partij.¹ De Democraten waren doorgaans wat gematigder dan de Republikeinen die hun normen en waarden aan nieuwkomers en arbeiders probeerden op te leggen. Deze scheidslijnen waren echter niet absoluut, zoals de beruchte Scopes rechtzaak van 1925 over onderwijs in Darwins evolutie in de deelstaat Tennessee aangeeft: de bekende Democratische leider William Jennings Bryan verdedigde namens de aanklager de Bijbel tegen de door John Scopes onderwezen ideeën van Darwin.

De politieke scheidslijnen op het terrein van normen en waarden werden na de Tweede Wereldoorlog echter geprononceerder, vooral vanaf de jaren 1960. Toen onder impuls van bewegingen als die van de hippies en van de studentenrevoltes in de ogen van veel Amerikanen het morele fundament van de Verenigde Staten werd aangetast, zette een religieuze herwaardering in waarvan vooral de Republikeinen gebruikmaakten en profiteerden. De partij moest zonder meer op zoek naar nieuwe kiezers, aangezien het toenemende aantal zwarten dat zich als kiezer registreerde en meedeelde aan de verkiezingen in het voordeel van de Democratische partij werkte. De Republikeinen vonden hun nieuw electoraat onder conservatieve gelovigen die zich in de decennia daarvoor weinig met de politiek hadden bemoeid. Ontzet over de 'revoluties' van de jaren zestig en de beslissingen van het Hooggerechtshof in 1962 (Engel versus Vitale) om het gebed op school af te schaffen en in 1973 (Roe versus Wade) abortus te legaliseren, zagen deze apolitieke gelovige kiezers in dat zij alleen met behulp van de politiek hun normen en waarden overeind konden houden. Zij vonden een toevluchtsoord bij de Republikeinse partij, die dankzij deze nieuwe, voornamelijk zuidelijke en rurale achterban het effect van de Democratische zwarte kiezers meer dan teniet kon doen. Met behulp van deze kiezers beslisten Republikeinse politici als Ronald Reagan de presidentsverkiezingen in hun voordeel en wisten de Republikeinen zelfs enige tijd een meerderheid in het nationale Congres te realiseren; dankzij de religieuze kiezer wonnen zij menige deelstaatverkiezing, vooral in het zuiden van het land. Het was vervolgens aan de Democraten om zich te bezinnen op de rol van religie in de politiek en de partij. De Republikeinse omarming van religieuze waarden wekte de indruk dat de aanhangers van de Democraten atheïsten waren, losgeslagen van het morele fundament van de Amerikaanse natie. Groepen kiezers die uit eco-

nomische overwegingen doorgaans Democraat stemden, liepen over naar de Republikeinen, daartoe aangetrokken door morele en culturele issues; er ontstond een nieuw soort kiezers, de *Reagan Democrats*, dat de partij terug diende te winnen voor electoraal succes.² Aangezien ook katholieke kiezers, traditioneel een van de machtsbases van de Democratische partij, door kwesties als abortus en het homohuwelijk een stem op de Republikeinen overwogen, werd de verhouding tussen kerk en staat, geloof en politiek, voor de Democraten een zaak van urgentie. De kwestie was des te belangrijker aangezien een grote groep nieuwe kiezers, migranten uit Midden- en Zuid-Amerika, overwegend katholiek was.

De politiek van minderheden

In de loop van hun ontwikkeling hebben de Democraten zich ontfemd over menige groep die zich in de samenleving gediscrimineerd zag; hoewel de relatie tussen hen en vertegenwoordigers van deze groepen voortdurend ter discussie staat, blijft een breed palet van minderheden een belangrijke machtsbasis voor de Democratische partij.

Veel politieke commentatoren dachten aanvankelijk dat de relatief recente instroom van Latino's in deelstaten als Californië vooral voor de Republikeinse partij gunstig zou uitvallen: de culturele waarden (en de moeizame, want concurrerende, relatie met zwarten) van deze bevolkingsgroep zouden hen tot Republikeinen maken. De anti-immigratie retoriek die zich net als in Nederland ook in de Verenigde Staten gemanifesteerd heeft en vooral in Republikeinse kringen op sympathie kon rekenen doorkruiste deze verwachtingen. Ondanks een groeiende middenklasse hebben ook zwarten weinig te zoeken in de Republikeinse partij. Het uitspelen van de rassenkaart om blanke kiezers aan de partij te binden, de kritiek op de verzorgingsstaat en aanvallen op positieve discriminatie door vertegenwoordigers van de partij als Ronald Reagan, George H.W. Bush en

► Nadat de Democratische partij zich had georganiseerd in de jaren 1820, vormde zich geleidelijk een tegenpartij, die zich de 'Whigs' noemde; de 'Whig party' viel uiteen door de discussie over slavernij.

'Religieuze overtuigingen hebben de Amerikaanse politiek altijd in hoge mate bepaald.'

senator Jesse Helms in de laatste twee decennia van de twintigste eeuw en het optreden van George W. Bush in de afhandeling van de natuurramp veroorzaakt door orkaan Katrina, hebben de Republikeinse pogingen zwarte kiezers te vinden ondermijnd. Hoewel officieel geen minderheid, lijken vrouwen de laatste jaren een toenemende voorkeur voor de Democraten te hebben vanwege hun verdediging van een zorgzame samenleving.

▷ Op grond van louter economische factoren hoorden deze kiezers, vaak arbeiders, thuis in de Democratische partij; morele overwegingen en 'culturele' kwesties als ras dreven hen naar de Republikeinen.

Gezien de conservatie steun voor de Republikeinen vanuit religieuze hoek hebben ook voorstanders van abortus en de homobeweging in de Verenigde Staten weinig te zoeken in de partij van Bush en de zijnen. De klacht dat de Democratische partij daarmee een gevangene van minderheden is geworden doet wat vreemd aan. Beide partijen bestaan uit verscheidene vleugels met verschillende economische en ideële belangen en verlangens. Elk van hen heeft nauwe banden met bepaalde belangengroepen in de samenleving variërend van vakbonden tot takken van het bedrijfsleven. Zonder meer wordt elke Amerikaanse politicus in het Congres gekozen door een geografisch nauw omljnd electoraat, dat van deze vertegenwoordigers belangenbehartigers van minderheden maakt: een deelstaat in het geval van senatoren, een deel van een deelstaat in het geval van leden van het Huis van Afgevaardigden. Daarin ligt zowel de kracht als de zwakte van de partijen. Politieke partijen hebben in de Verenigde Staten niet dezelfde institutionele status als hun Nederlandse tegenhangers. De partijen zijn veel losser georganiseerd in termen van bestuur en ledenadministratie. Of het nu Congres- of presidentsverkiezingen betreft, de controle van de partij over wie zich kandideert is beperkter dan in Nederland. Juist door hun relatief losse organisatie zijn de partijen snel in staat nieuwe opvattingen en belangengroepen te incorporeren en nieuwe, meer of minder charismatische leiders binnen te halen. Er zijn in de Amerikaanse geschiedenis vaak 'derde' partijen opgericht die de hegemonie van de Democraten en Republikeinen probeerden te doorbreken: ontevreden kiezers kwamen snel met een eigen politieke organisatie. Maar de 'losse' aard van de Democratische en Republikeinse partijen heeft kiezers er nooit van weerhouden zich met hen te identificeren. Hun fluïde karakter heeft (delen van) de partijen er ook nooit van weerhouden ideologisch uitgesproken posities en standpunten in te nemen. Integendeel, het heeft ervoor gezorgd dat de Republikeinen en Democraten eventuele concurrenten snel in zich opnamen om hun eigen positie te waarborgen.

Oud maar niet versleten

De twee grootste Amerikaanse politieke partijen behoren tot de oudste in de wereld, en dat zegt iets over hun aantrekkingskracht. Historici mogen verkondigen dat de negentiende-eeuwse hoogtijdagen van de partijen, toen zij massa's kiezers wisten te mobiliseren, voorbij zijn, het is uitermate prematuur de dood van de organisaties te verkondigen. Zij hebben altijd de opkomst van nieuwe, vaak charismatische politici die vanwege hun persoonlijkheid de kiezers aanspraken, weten te kanaliseren en nieuwe kwesties (zij het soms met enige vertraging) ter discussie weten te stellen. Deze brede omarming van personen en hun problemen heeft voor een 'brede tent' gezorgd met vaak elkaar bestrijdende deelgroepen en een gebrek aan coherentie in het programma van de partij. Tegelijkertijd hebben de twee partijen echter wel degelijk een eigen karakter behouden. Dat zij gedeeltelijk van identiteit geruild hebben doet aan dit gegeven niets af. Ouderdom betekent in het geval van de Democraten en Republikeinen noch stabiliteit, noch starheid.

LITERATUUR

- E.J. Dionne, *Why Americans hate politics* (1991)
 Lewis Gould, *Grand old party: a history of the Republicans* (2003)
 Michael Schudson, *The good citizen: a history of American civic life* (1998)
 Joel Silbey, *The American political nation, 1838-1893* (1991)
 Sean Wilentz, *The rise of American democracy: Jefferson to Lincoln* (2005)
 Jules Witcover, *Party of the people: a history of the Democrats* (2003).

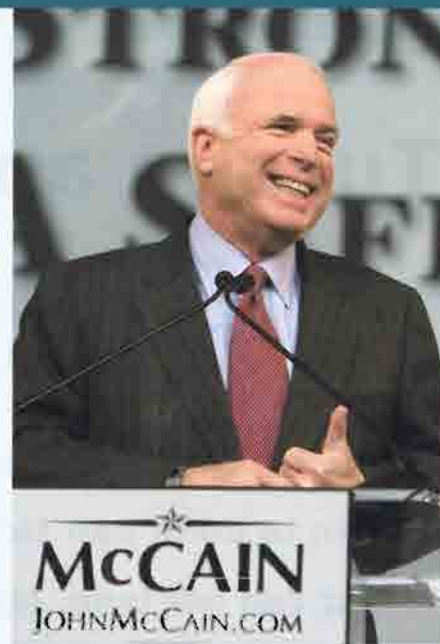
Tussen apathie en participatie

AMERIKAANSE JEUGD EN DE VERKIEZINGEN

Politiek in Amerika is voor 'grown-ups'. Jong Amerika heeft betere dingen te doen dan zich zorgen te maken over de politieke toekomst van het land. Maar gooi een onpopulaire oorlog in de mix, samen met een jonge, hoop predikende, zwarte man en een assertieve energieke vrouw met een beroemde/beruchte man, en jong Amerika wordt wakker. Nog nooit is het leven van de docent geschiedenis en staatsinrichting hier zo goed geweest; studenten stellen vragen en ondernemen actie. Op de schoolcampussen woedt een ware verkiezingskoorts. Is er alsnog hoop voor de toekomst?

Oscar Lansen is docent geschiedenis en staatsinrichting aan de UNC-Charlotte.

- ▶ Zolang deze geen nationale belangen aantasten.
- ▶ De grenzen van de kiesdistricten zijn zo bepaald dat beide partijen afgevaardigden naar Washington kunnen zenden en minderheden vertegenwoordigd zijn. Dit kan echter leiden tot vreemd gevormde districten.
- ▶ De hoeveelheid kiesmannen per staat is gelijk aan het aantal afgevaardigden in het Congres. De burgers van het District of Columbia hebben drie kiesmannen.
- ▶ Een politicus kan zonder debat geld aanwijzen voor een specifiek project door het aan een vaak irrelevant wetsvoorstel te hechten.

Voor de buitenstaander (en veel van de eigen burgers) voelt de Amerikaanse politiek antidemocratisch aan. Dat is vreemd voor een land dat zichzelf als hét voorbeeld van de vrije wereld ziet. Aan de ene kant kiest men hier tot in het absurde: de president, het deelstaatsparlement en het federale parlement, de gouverneur, de burgemeester, de sheriff, het schoolbestuur,

'Op de middelbare school leeft de politiek in de marges; de belangrijkste verkiezing is die voor Homecoming King and Queen.'

de rechter, de penningmeester, de onderwijsinspecteur en ga zo maar door. Aan de andere kant bleek bij de voorlaatste presidentsverkiezingen dat niet het aantal stemmen, maar de plaats waar de stemmen werden uitgebracht uitmaakt wie president wordt. Een tweepartijstelsel in een land dat zo divers is aan mensen, in zijn economie, cultuur en problemen, kan dat wel een eerlijke vertegenwoordiging opleveren? Om het hele systeem daarom maar als archaïsch of achterhaald af te schrijven doet echter geen recht aan het werk van de *Founding Fathers*. Om het grote Amerikaanse verkiezingspel beter te kunnen waarderen duiken we daarom eerst de geschiedenis in.

Founding Fathers

Amerika mag nooit een dictatuur worden; niet door de acties van een eenling, een kleine groep, of de machtigen over machtelozen. Dit hadden de *Founding Fathers* voor ogen toen zij de *Declaration of Independence* opstelden en de inhoud daarvan codificeerden in

de *Constitution* en de *Bill of Rights*. Voor de nationale politiek betekende dit de scheiding van de politieke machten, de scheiding van kerk en staat, een dubbel verkiezingsstelsel, het recht van de deelstaten om eigen wetten te schrijven,¹ en de mogelijkheid een potentiële dictatuur te verwijderen. Het Huis van Afgevaardigden (tweejaarlijkse termijnen; het aantal zetels correspondeert met de bevolkingsgrootte van de staat) en de machtige Senaat (twee leden per staat voor acht jaar in getrapte verkiezingen) worden door de inwoners van de deelstaten per district² gekozen; de burgers in het *District of Columbia* (Washington DC) hebben geen stem. Voor de verkiezing van de president – een ambt met meer bevoegdheden dan welke Europese premier of president dan ook – construeerden de *Founding Fathers* een stelsel van kiesmannen, zodat kleine staten een zekere zeggenschap hebben en de grootste of meest bevolkte staat nooit eenzijdig de leider bepaalt.³ Het is geen evenredige afspiegeling, maar een 'the winner takes it all-principe': de winnaar in een deelstaat krijgt alle kiesmannen. Dat is de reden waarom Al Gore in 1999, ondanks dat hij de meeste stemmen kreeg, toch de verkiezing verloor.

De werkelijkheid van het Amerikaanse politieke systeem is er een van geld en invloed. Verkiezingen zijn duur en kandidaten hebben daarom continu geld nodig; iets wat studenten niet hebben. Lobbyisten reiken echter graag een helpende hand, soms iets te graag, zoals een recente reeks over *influence peddling* uitwees. Je moet min of meer een miljonair zijn om politicus te kunnen worden. Congresmannen en -vrouwen sturen op hun beurt weer grote hoeveelheden geld naar hun districten via de zogenaamde *earmarks*;⁴ het is moeilijk een *incumbent* (bekleder van een politiek ambt) te verwijderen.

Amerikaanse politiek is daarom noch rechtschapen noch rechtvaardig. Regels zijn er om in je voordeel te gebruiken. Alles is partijdig: wat je zegt en doet bepaalt of je herkozen wordt.

Daarnaast kenmerken in het bijzonder presidentsverkiezingen zich door cynische calculatie over welke staten je moet winnen en hoe je je supporters daar naar de stembus krijgt. President Bush' voormalige politieke adviseur Karl Rove was hierin een meester: *gay marriage*, Al Qaida, abortus en 9/11 mobiliseerden de religieuze fundamentalisten en *soccer moms*.⁵ Samen met een geruchten campagne en negatieve advertenties zorgde dit er voor dat de minderheid in wezen over de meerderheid besliste; John Kerry had geen kans.

Presidentsverkiezingen gaan echter in twee rondes: de eerste is die van de *primaries*, in een door de partijen opgeteld schema wordt bepaald wie de twee kandidaten worden. De tweede is de keuze uit de twee kandidaten op de eerste dinsdag in november in het laatste jaar van de termijn. Normaal is de beslissing in de *primaries* vrij snel gevallen. De Republikeinen kennen het 'the winner takes it all-principe': win de eerste paar staten en je hebt genoeg kiesmannen. De Democraten gebruiken een ander systeem. Dat duurt een beetje langer, maar na *Super Tuesday* is het ook hier meestal min of meer beslist; de primaries in de daaropvolgende staten zijn dan pro-forma.⁶

Dat dit alles een nare smaak bij veel kiezers achterlaat is wel bekend. Staten proberen hun primaries steeds eerder te houden om mee te blijven tellen. Maar politici hervormen niet graag een systeem dat hen aan de macht houdt. Ook al brengen de weinigen die gaan stemmen moedig hun stem uit – een opkomst van dertig to vijftig percent is erg goed – zij voelen geen directe relatie tussen hun actie en het resultaat ervan. Dat is de reden dat velen, met name onder de jeugd en de zwarte bevolking, niet de moeite nemen om te gaan stemmen. De docent staatsinrichting roeit daarom tegen de stroom van cynisme op. Hoe verdedig je een systeem dat de jeugd nauwelijks invloed geeft? Introduceer Ron Paul en het internet.

Ron Paul, YouTube en Facebook

Op de middelbare school leeft de politiek in de marges; de belangrijkste verkiezing is die voor *Homecoming King and Queen*.⁷ Op colleges en universiteiten is het nauwelijks beter. Politieke partijen hebben hun jeugdafdelingen; daar mag je met de oudjes meedoen. En dat is het dan. Maar een jaar geleden zag men iets abnormaals; journalisten en analisten konden hun ogen niet geloven. Hoe kon een obscure en oude aartsconservatieve presidentskandidaat zo populair onder jongeren zijn? Het feit dat Ron Paul geen blad voor zijn mond nam was zeker verfrissend. Maar dat verklaarde al de posters voor

► Dit zijn vooral de *born-again* of *evangelical* christenen, die vaak lid zijn van de zogenaamde mega-churches: congregaties van 3000 of meer met aartsconservatieve voorgangers die politiek gesproken geen blad voor hun mond nemen. Met *soccer moms* worden de vrouwelijke kiezers met kinderen in de bovengemiddelde inkomstgroep bedoeld (jeugdvoetbal is hier een elitaire sport).

► 5 Februari of ook wel *Super Tuesday* is relatief nieuw. Dit jaar vielen 22 Democratische primaries op deze datum. Om de nominatie te winnen heeft een kandidaat 2025 *delegates* nodig, waarvan er 1668 te winnen zijn op *Super Tuesday*. Daarnaast zijn er 720 zog supergedelegeerden; belangrijke partijleden die een eigen stem hebben.

► Homecoming is zowel een reünie (vaak met een American footballwedstrijd) en een populariteitsverkiezing voor de laatste twee jaren van de bovenbouw, waar ieder een jongen en meisje die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt tot koning en koningin bekroont.

hem in de gangen van de colleges en universiteiten niet. Nee, de man van Texas had iets gedaan dat geen politicus voor hem voor mogelijk (of noodzakelijk) had gehouden: de wereld van de jeugd betreden en door-dringen tot de relaties en opinies die daar thuis horen. Hij had zich op *YouTube* geplaatst.

De Amerikaanse samenleving kent een enorme culturele verscheidenheid, maar haar machtsstructuur bleef traditioneel. Mijn studenten begrijpen de motieven van hun voorgangers in de sixties niet; ondertussen heeft hun generatie met de computer een eigen besloten subcultuur gecreëerd: *MySpace* voor scholieren, *Facebook* voor studenten en *YouTube* voor iedereen. Met name *Facebook's* concept was revolutionair totdat het slachtoffer werd van de commercie: ieder college of universiteit had haar eigen gesloten internetgemeenschap, waar studenten zich vrij kunnen uitdrukken, sociaal bewegen, groepen vormen, vrienden maken; men besteedt meer

'De man van Texas had gedaan wat geen enkele andere politicus ooit had overwogen: de wereld van de jeugd betreden. Hij had zich op YouTube geplaatst.'

tijd aan *Facebook* dan aan het huiswerk. Ron Paul was de eerste kandidaat die de jeugd serieus nam. Ongepolijst, ogenschijnlijk eerlijk, tegen de oorlog, en net als de jongeren een politieke underdog; zijn berichten werden op *Youtube* omarmd en hij werd al snel de lieveling van de onmondigen. Zelfs nu hij allang uit de race is, worden er nog steeds clips van hem op het internet gezet en worden er nog steeds mensen lid van zijn fanclub op *Facebook*. Hij heeft 134 *YouTube* filmpjes met meer dan veertien miljoen kijkers; meer dan Hillary Clinton. Ron Paul heeft nog niet officieel opgegeven, maar John McCain heeft genoeg stemmen om tot kandidaat verkozen te worden.

Populair ja, presidentskandidaat nee. Want ook Ron Paul kon niets doen tegen datgene wat de jeugd apathisch maakt: het gevoel dat Amerika door oude witte mannen bestuurd wordt; de schreeuw van Howard Dean en het surfboard van John Kerry doen hier niets aan af. Conservatieve studenten zagen nog wel wat in de ongecompliceerde George W. Bush. Met name tot aan de eerste helft van zijn tweede termijn waren de *Young Republicans* hier triomfantelijk actief op de campus. Maar nu zijn zij stilgevallen; er is een onpopulaire

oorlog en een oude witte man als presidentskandidaat. Hun democratische klasgenoten zijn echter koortsachtig opgetogen; alles wijst op een overwinning van hun partij in november. Zij staan op de rand van een nieuw tijdperk, een herrijzenis van een John F. Kennedy: een president(e) die hun vertegenwoordigt.

Oh Hillary, Oh Bama!

Amerika houdt van records en vernieuwing, het gaat hand in hand met competitie en pioniersgeest. Statistieken zijn er heilig: sport, politiek, economie, entertainment, het dagelijks leven – Amerika heeft zo weinig geschiedenis dat in wezen alles geschiedenis is. En al die records, of dit nu de eerste man op de maan, de zoveelste home-run, of de meeste regen in één dag is, worden gevierd. Met Hillary Clinton of Barack Obama als presidentskandidaat en een goede kans op een Democratische overwinning in november, gaat Amerika weer geschiedenis schrijven. Het enthousiasme is zo groot dat zelfs vierde klassers nu politieke experts zijn (ook al rapporteerde de *New York Times* dat hun belangrijkste eis een langere lunchtijd is).

Maar er is meer aan de hand. Zowel Hillary als Barack zijn minderheidskandidaten. Hillary vertegenwoordigt niet alleen vrouwen, maar ook de jonge universiteitsstudenten die ondanks hun betere opleiding een tweede plaats in de samenleving moeten innemen. Een overwinning is voor beiden rechtvaardigheid na tegenslag. Barack laat zwarte scholieren en studenten zien dat het goed is om slim en ambitieus te zijn. Hij is de eerste 'kleurloze' zwarte kandidaat; een voorbeeld van hoe het ideale Amerika zou moeten zijn. Dat is de reden waarom hij het zo goed doet bij blanke studenten en hoger opgeleidenen.⁸ Samen vertegenwoordigen Hillary en Barack de *audacity of hope*; de hoop om gehoord te worden, de hoop om voor het eerst mee te tellen. In re-

'Barack laat zwarte scholieren en studenten zien dat het goed is om slim en ambitieus te zijn.'

cordaantallen laten studenten zich hier registreren voor de verkiezingen en stemt zwart Amerika in de *primaries* op zijn eigen zoon. En dat is pijnlijk voor Hillary omdat Bill voorheen de kampioen van zwart Amerika was.

Charlotte

Je kunt de koorts hier in Charlotte en op de campus van de University of North Carolina (UNC) voelen.⁹

▶ Zwarte kandidaten omarmen traditioneel de *civil rights struggle* tegen discriminatie en onrecht jegens hun groep. Waar de klanken van Martin Luther King nog steeds een sterke resonantie hebben bij deze minderheid, maakt het de kandidaat bijna zonder uitzondering onverkiesbaar bij de witte meerderheid.

▶ UNC Charlotte is met 23.000 (meest regionale) studenten de vierde in grootte van de zeventien opleidingsinstituten die tot de University of North Carolina behoren.

De grootste stad van North Carolina is het tweede bankencentrum van de VS en werkt als een magneet op politici, want ze heeft rijke donors, hoog opgeleide kiezers en een mondige bevolking. Maar de regio is het progressieve centrum van een conservatieve staat. Vanwege het 'winner takes it all-principe' en de relatieve late datum van de *primary*, telden de Democraten hier bij de presidentsverkiezingen nauwelijks mee. Maar door de open race tussen Hillary en Barack vestigden zij hun aandacht op Charlotte, en de UNC Charlotte haar aandacht op hen. Week na week waren hier politieke bijeenkomsten op de campus, met als hoogtepunt verscheidene bezoeken van de kandidaten, hun secondanten en de nationale media. Studenten met Hillary en Barack T-shirts en buttons, posters en krijtteksten op muren en stoepen. De *Young Republicans*, bedreigd door al dat *liberalism*, organiseerden ook bijeenkomsten. Met pro- en antikandidaat fanclubs op het UNC *Charlotte's Facebook* netwerk waren het hier virtuele jaren zestig. Het is echter prematuur te veronderstellen dat de jeugd nu eindelijk door de politiek is gegrepen. Daar is Amerika te vluchtig voor; wat nieuw is, wordt gauw oud. Net als Ron Pauls populariteit zijn ook deze verkiezingen een abnormaliteit. Als het aan Hillary en Barack had gelegen zouden beiden gedurende de primaries nooit een voet in Noord Carolina gezet hebben.

Democracy by mistake

De verkiezingskoorts rond de vraag of Amerika een eerste vrouwelijke of zwarte president gaat krijgen en de betrokkenheid daarbij, was niet mogelijk geweest zonder een paradoxale samenloop van omstandigheden. Een onpopulaire president (en een nog onpopulairdere vice-president), incompetentie en corruptie, een desastreus verlopende oorlog, een onheilspellende economische crisis en het gevoel te zijn bedrogen, deed veel traditionele kiezers de ongehoorde stap nemen de barrière van racisme en sexismen te overschrijden en op een vrouw of een zwarte man te stemmen; Obama heeft

zelfs een goede kans Republikeinen voor zich te winnen. Daarnaast maakte de diskwalificatie van Michigan en Florida de Democratische *primaries* tot een nationale race; het was de eerste keer dat de andere helft van Amerika meetelt en het hele circus naar North Carolina kwam.¹⁰

De filmpjes op *YouTube* en de kandidaatsdebatten op *MTV Rock the Vote* kunnen echter niet verbergen dat Amerika in essentie op een gezicht of een imago in plaats van op een idee stemt; pijnlijk duidelijk werd dat in een van de *exit poll*-interviews waarin een kiezer zei Hillary gekozen te hebben omdat Obama geen vlagspeldje wil dragen. En voor de jeugd geldt: *image is everything*, een *good-looking image* is belangrijk: 'Barack for president!'. Niet voor niets zijn de twee meest populaire video's op *YouTube* de serenade 'I am in love with Obama' van Obamagirl en een gewaagde late-night comedyshow parodie waarin Hillary ook 'wat' Barack wil.¹¹ Mijn studenten waren opgetogen om Bill en Barack in levende lijve te kunnen zien en met hen op de foto te mogen. Maar of ze echt naar de kandidaten hebben geluisterd en de kandidaten naar hen, valt te betwijfelen.

Misschien is dit alles wat te pessimistisch. De *primaries* hier in Noord Carolina zijn nu voorbij. In Charlotte kreeg Obama 70% van de stemmen en Hillary 29%. Voor heel Noord Carolina was de uitslag 56% - 42%. De komende vier jaar een nieuw gezicht in het Witte Huis kan misschien tot de lang gehoopte doorbraak van de jeugd leiden. In ieder geval heeft de docent staatsinrichting nog een tweede ronde met de presidentsverkiezingen voor de boeg. Intussen zijn de posters op de campus verdwenen, is het krijt verbleekt en zijn de studenten voor de zomer op vakantie. De rust is terug. Of dit voor de jeugd alleen een adempauze is en er nieuwe actie in november komt, of dat de ontgoocheling al heeft toegeslagen over de Amerikaanse politiek als een cynisch spel van calculaties, valt te bezien. De toekomst zal het uitwijzen.

► In een poging mee te tellen hielden de conservatievere en/of *blue collar* (blanke arbeiders) staten Florida en Michigan hun *primaries* vóór 5 februari of Super Tuesday, met gevolg dat de Democratische Partij hen hun respectievelijke 210 en 156 *delegates* afnam (na Californië [370] en New York [232] het grootste aantal). Deze stemmen zouden in meerderheid naar Hillary Clinton zijn gegaan.

www.youtube.com,
zoek op 'Obamagirl' en
'Barack Obama Hillary
Clinton – Umbrella'

Examen geschiedenis 2008

VMBO

De spanning was van de gezichten van de leerlingen af te lezen voor het examen geschiedenis voor vmbo-tl. Wat zou het nieuwe examen over het historisch overzicht van de twintigste en eenentwintigste eeuw brengen? Eén ding was zeker: de totale leerstof was omvangrijk. De kandidaten moesten veel weten van een lange periode, de hele twintigste eeuw en daarbij nog een groot onderwerp als staatsinrichting. En bovendien: wat zou er gevraagd worden over de verrijkingsstof, de Palestijnse kwestie en de onafhankelijkheidsstrijd in Indonesië?

Alles bleek uiteindelijk reuze mee te vallen. Er waren in totaal tweeënveertig vragen, waarvan zeventien over staatsinrichting en vijftientig over het historisch overzicht. Sommige leerlingen waren na een uur al klaar. De reacties na afloop van het examen waren eensgezind. Dit was geen moeilijk examen, er werden bijna geen ingewikkelde vragen gesteld en het was gewoon goed te doen.

Bij het doorbladeren van het examen voor aanvang van het CSE op donderdag 22 mei van 9:00 uur tot 11:00 uur kreeg ook ik de indruk dat mijn leerlingen zich hieraan geen buil aan zouden vallen. Net als vorig jaar vond ik er vragen bij zitten die wel heel erg voor de hand lagen. Kortom, opnieuw veel vragen die ten hoogste op kaderniveau lagen. Voor leerlingen van de theoretische leerweg vrijwel unaniem honderd procent score.

Om een indruk te geven van de eenvoud van dit soort opgaven hier enkele voorbeelden. Bij opgave 2 dienden de kandidaten de naam van een leider te geven van de drie politieke groepen tussen 1848 en 1917, de confessionelen, de liberalen en de socialisten. Opgave 4 was een herkenningsofdracht, waarbij leerlingen een

link moesten leggen tussen affiches en een confessionele stroming. Niet moeilijk. De eerste vraag van het historisch overzicht, vraag 18, ging over de gebeurtenis in 1914 die leidde tot de Eerste Wereldoorlog. Terwijl de vraag erop een bron liet zien van de aanslag op Frans Ferdinand. In totaal bestond zeker een kwart van het examen uit dergelijke eenvoudige vragen.

Toch waren er ook opgaven die zorgden voor serieuze discussie. Een voorbeeld: opgave 8 was een vraag met de bedoeling een toelichting te geven bij een prent. Op deze prent stonden twee informateurs voor een enorm doolhof. Om het goede antwoord te kunnen geven moest je op de hoogte zijn van de rol van de informateur in het staatsbestel. Maar deze werd niet genoemd in de leerstof. Is natuurlijk erg slordig.

Volgens de stofomschrijving moesten de leerlingen op de hoogte zijn van de overgang van het districtenstelsel naar evenredige vertegenwoordiging. De vragen zes en zeven vroegen naar respectievelijk het nadeel voor landelijke partijen en het voordeel volgens voorstanders. Logischerwijs had ik de nadelen ervan wel besproken. Mijn leerlingen dienden uiteraard te begrijpen waarom men die overstap naar evenredige vertegenwoordiging heeft gemaakt. Een voordeel heb ik om diezelfde reden daarom ook niet behandeld.

Er waren nog een paar vragen die in mijn ogen onduidelijk waren. Men wilde hier de verklaring of uitleg hebben van symbolen. Vraag 5 vroeg om uitleg bij enkele symbolen die gebruikt werden door voorstanders van het algemeen kiesrecht, vraag vijftientig over symbolen die gebruikt werden door de nazi's. Sommige leerlingen begrepen de vraag niet helemaal en

Geen enkele leerling kon op deze vraag het goede antwoord geven.

Gebruik bron 42.
Op 42: In welk jaar is deze foto gemaakt? Kies uit: 1901, 1921, 1941, 1961 of 1981.
Geef ook aan waarom je voor dat jaartal gekozen hebt.
Doe het zo:
De foto is gemaakt in ... (vul jaartal in), omdat ... (geef een reden).

bron 42

De autobus heeft een aanhanger met een gasmotor die op hout loopt.

legden de woorden Blut und Boden uit. Maar waarom stond hier dan weinig concreets over beschreven in de stofomschrijving? Als dit zo belangrijk is laat dit daar dan in opnemen. Ik had er zelf met mijn leerlingen niet mee geoefend.

Dan nog graag aandacht voor de allerlaatste vraag. Hierin werd een autobus getoond met een gasmotor die op hout loopt. Leerlingen moesten aangeven of de foto gemaakt was in 1901, 1921, 1941 of 1961 en waarom dat zo was. Er was geen enkele kandidaat die de opdracht goed had. Voor historici ligt het antwoord voor

de hand, voor vmbo-leerlingen niet. Zij vroegen zich grotendeels af wanneer de gasmotor was uitgevonden. De vraag is wat de maker met deze vraag wilde bereiken. Onder welke noemer van de omschrijving stond kennis hiervan vermeld? In ieder geval niet onder schaarste, die stond alleen onder de Eerste Wereldoorlog.

Over het algemeen ben ik dik tevreden, tenminste wat de cijfers betreft. Alleen ik ben niet echt te spreken over het niveau.

Martiijn Strobos

HAVO

Het was kwart over twaalf en voor de aula zat nog een groepje havo-5-leerlingen na te praten. Ik vroeg hoe het ging. Behalve van een enkeling die bijna verontschuldigend toegaf dat het eigenlijk wel meeviel, kreeg ik vooral gemopper te horen. Het was te lang, vaag, veel te moeilijk en vooral die bronnen kon je onmogelijk leren. De gebruikelijke litanie aan klachten. De reacties op het eindexamenjournaal en de internetfora wezen in dezelfde richting.

Tsja, one million Elvis fans can't be wrong, zou je kunnen denken. Dan vonden veel leerlingen het dus echt moeilijk, onduidelijk, te lang en af en toe oneerlijk. Toch is het de vraag of het ook werkelijk allemaal komen en kwel was.

Om te beginnen met de dingen die goed gingen. De eerste vraag was een goede binnenkomer; hoewel de gebeurtenissen niet zo veel met elkaar te maken hebben, kan iedereen die de jaartallen netjes heeft geleerd deze vraag foutloos maken. Dit type opgave werd later herhaald en dan was er nog een matchingsvraag (opgave 8: uitspraken van Indonesische leiders koppelen aan Indonesische groepen). Deze vragen zijn eerlijk, eenduidig en snel na te kijken. Gezien de tijdsdruk die veel leerlingen hebben ervaren bij het maken en hun docenten bij het nakijken van het examen, mogen er best wat meer van dit soort opdrachten in.

Ook bij de open vragen zaten er genoeg opdrachten bij die weinig problemen opleverden. Het NHM-zeemonster (opdracht 3), de groei van het KNIL rond 1900 (opdracht 5), het bedreigende karakter van de Franse Revolutie (opdracht 15), de drie soorten gevolgen van de Frans-Duitse oorlog voor Frankrijk (opdracht 21) en

de vrouwenemancipatie in de Engelse munitiefabriek (opdracht 25): dit waren allemaal duidelijke vragen die leerlingen gewoon hadden kunnen leren en waar het correctievoorschrift (cv) met een beetje persoonlijke inbreng goed te volgen was.

Het cv is ook direct het eerste, niet geringe, minpunt. 'Als je nou ziet wat ze willen weten, waarom vragen ze dat dan niet gewoon!?' deze wanhoopskreet tijdens de regionale bespreking vat de kritiek aardig samen. Te vaak verwijst het cv naar onderdelen die niet in de vraagstelling zijn opgenomen. Dat is het geval bij de grondstoffen en afzetmarkten (cv bij opdracht 6), de Japanse propaganda-examens voor ambtenaren (cv bij opdracht 9) en de onbedoelde gevolgen en superioriteitsgevoelens bij het Meppelerdiep (cv bij opdracht 10). En wanneer er naar een vergelijking tussen de Fransen en Engelsen tijdens de Krimoorlog of naar het Russisch thuisfront in de Eerste Wereldoorlog wordt gevraagd, staat dat juist weer niet in het cv (respectievelijk bij opdracht 18 en 27).

Behalve de voorgeschreven antwoorden, kunnen onduidelijke vragen ook voor veel problemen zorgen. Het puur hypothetische karakter van vragen waarbij je bronnen moet beoordelen op hun bruikbaarheid voor een niet bestaand werkstuk (opdracht 7), dat ook nog samen met een ander wordt geschreven (opdracht 17), maakt deze opdrachten onnodig ingewikkeld. Hetzelfde geldt voor zeer algemeen

Mag je nu wel of niet het
bijscript gebruiken?

gestelde vragen zoals die over drie omstandigheden die de ontwikkeling van de democratie in Indonesië belemmerden (opdracht 14). Hier zou een kleine richtingaanduiding wel op zijn plaats zijn. Nu begin je maar ergens als leerling, in de hoop dat je de goede kant op gaat. Diezelfde twijfel komt opborrelen bij de foto van het Engels recruteringsbureau (opdracht 24). In het bijschrift staat vermeld dat de foto aan het begin van de Eerste Wereldoorlog is genomen. De vraag is waarom het waarschijnlijk is dat de foto aan het begin van de Eerste Wereldoorlog is genomen. Mag je hier nu het bijschrift gebruiken (zoals iedere leraar zijn leerlingen altijd leert), of ligt dat antwoord zo voor de hand dat er iets anders bedoeld wordt?

Het persoonlijke voorval van Abdulgani (opdracht 11) was een echte hersenbreker. In de bron staan verschillende voorvallen en tijdsaanduidingen. Met een beetje puzzelen (onnodig tijdverlies als je een examen aan het maken bent), kun je alles goed op een rijtje zetten. Dan

komt de vraag en die gaat tot ieders verrassing over de jaren dertig, zo'n beetje de enige periode die in de bron juist niet genoemd wordt. De vraag zelf is helemaal niet onduidelijk, maar op welke manier moet je daar deze bron bij gebruiken?

Op het forum van het LAKS gaven de leerlingen zichzelf een 5,9 voor geschiedenis. Dat zou ik aan de lage kant vinden. Als je naar de kwaliteit van de laatste antwoorden kijkt, was het misschien wel een beetje te lang (plus: hoeveel mensen kunnen drie uur achtereen goede antwoorden opschrijven?). Vaag waren de vragen maar af en toe, oneerlijk in een enkel geval, maar te moeilijk was het toch echt niet. Bovendien keek het redelijk soepel na, vooral het deel over Ten Oorlog! Al blijf je volgens een van de deelnemers aan het VGN-forum als geschiedenisdocent echt de risee van de examencorrectie. Zelfs Nederlands heeft minder!

Daan Schuijt

VWO

Terwijl de havisten op het LAKS-forum bijna kracht- termen tekort kwamen, bestempelde een vwo-kandidaat het geschiedenisexamen als 'niet bepaald lastig'. Ook het VGN-forum stroomde niet over van de reacties. Daar de gebruikelijke discussies tussen docenten die vaak in het holst van de nacht even niet meer weten wat ze met het cv aan moeten, of vraag die en die echt te onduidelijk gesteld vinden. Maar over het algemeen een stuk minder klachten dan bij het havo. Dit punt wil ik daarom hier niet verder uitdiepen.

Te moeilijk was het in ieder geval niet. Liefst vier opgaven stonden zowel in het examen voor havo als vwo (opdracht 3, opdracht 4, opdracht 12 en opdracht 27). Dat zijn nog altijd maximaal 11 van de 77 of 14,3% van het totaal aantal punten. Ook bij een aantal bronvragen zou je kunnen twijfelen aan het vwo-gehalte. Bij de internationale verhoudingen op het Van Heutsz monument (opdracht 11), de sociaaleconomische aspecten in de brief van Frans Carroos (opdracht 17) en de centrale plaats van Bismarck op het propaganda-schil-

derij (opdracht 21) lijkt het meer op een invuloefening dan op een heus vwo-examen. Jammer ook dat er bij Ten Oorlog! geen opgaven waren die naar de grote verbanden over de strijdwijze, propagandavoering of medische zorg vroegen. Nu kwamen deze onderdelen telkens bij een (incident uit een) van de vier oorlogen aan de orde. De 6,5 die de LAKS-leerlingen zichzelf gaven, past goed bij het examen. Het over het algemeen niet te hoge niveau van de vragen had als gevolg dat uitblinkers niet echt de gelegenheid kregen om uit te blinken, terwijl de de leerlingen die er niet zoveel moeite voor hadden gedaan haast onmogelijk door de mand konden vallen.

Ten slotte een punt waar ik me misschien wel meer zorgen over maak dan over onduidelijke vragen of beknelende correctievoorschriften. In de examens kwamen begrippen voor als 'contacten', 'afzetmarkten', 'onafhankelijkheid verlenen', 'gevolgen op geografisch terrein', 'het ondersteunen van een bewering' en 'zelfbeschikingsrecht'. Het zijn stuk voor stuk duidelijke, relevante begrippen die volkomen in de vraag passen waarin ze gebruikt worden. Toch blijken veel leerlingen echt niet te weten wat dit soort woorden betekenen. Probeer dan nog maar eens een fatsoenlijke vraag te stellen...

Daan Schuijt

Op het havo-examen kwam het NHM-monster goed tot zijn recht. Voor vwo was het misschien te makkelijk.

WILLEM POST. *HET WITTE HUIS. HET PRESIDENTSCHAP EN DE VERKIEZINGEN VAN 2008.*
(UITGEVERIJ ASPEKT, SOESTERBERG 2008), 195 blz., € 14,95.

En de nieuwe president van Amerika wordt ... Hillary Clinton! In ieder geval volgens Willem Post. Clinton staat al naast de huidige president George W. Bush afgebeeld op de boekomslag en in het voorwoord doet Post een goed woordje voor haar. In het laatste hoofdstuk 'De campagne van 2008' besteedt hij ruim twintig bladzijden aan haar *starpower*, memoires en haar politieke programma om vervolgens te concluderen dat Hillary de 'beste papieren' heeft. De andere kandidaten van Democratische en Republikeinse signatuur tijdens de voorverkiezingen moeten het doen met gemiddeld vijf bladzijden informatie over henzelf en hun politieke ideeën.

Behalve aan Posts presidentiële voorspelling wordt aandacht geschonken aan de stad Washington DC en het Witte Huis en minder, zoals misleidend in de ondertitel wordt gesuggereerd, aan de verkiezingen van 2008. De ontstaansgeschiedenis van Washington DC wordt vanaf 1791 tamelijk uitvoerig beschreven. Post treedt vervolgens op als gids in de *Mall*, de 'heilige tuin van de Amerikaanse geschiedenis'. Hij leidt de lezer langs de enorme beelden van voormalige presidenten: van George Washington tot en met Franklin D. Roosevelt.

Het Witte Huis, de ambtswoning van de president, lijkt volgens Post sterk op Leinster House in Dublin. Dat is niet voor niets; het gebouw moest stijl hebben, maar eveneens eenvoud uitstralen, omdat

het 'ook het huis van het volk (moet) zijn.' Veel anekdotes over voormalige bewoners van het Witte Huis volgen. Politiek gezien wordt het interessant bij de beschrijving van de ambtsperiode van 'plattelandspresident' George W. Bush: de verkiezingen van 2000 met de onduidelijke stemresultaten in Florida en zijn 'verdwintruc' op het Texaanse platteland'. Het Bush-team startte onmiddellijk een juridische strijd over de uitslag, die leidde tot hertelling van de stemmen en een uiteindelijke overwinning voor Bush ten koste van Al Gore.

Willem Post is historicus en gespecialiseerd in het Amerikaanse presidentschap en de buitenlandse- en veiligheidspolitiek van de VS. Dit blijkt duidelijk uit het hoofdstuk over '11 september en de Bush-dogma'. Post beschrijft de angst die na de aanslagen bij de Amerikaanse burgers is ontstaan, en de manier waarop de regering-Bush deze angst aanwakkert om een 'extreme veiligheidspolitiek (in te voeren) waarbij grondwettelijke vrijheden op grote schaal worden geschrapt'. De onrust in de samenleving bood Bush de kans eigenmachtig op te treden.

Verhelderend en bijna onthutsend zijn de beschrijvingen van Post over het buitenlandbeleid van de regering-Bush ten aanzien van Irak en Al Qaida.

Het Witte Huis is een mix van recente geschiedenis, reacties van gewone Amerikaanse burgers, politieke analyses en waarnemingen van Willem Post zelf.

Een onderhoudend boek met een gewaagde voorspelling over de uitslag van de Amerikaanse presidentsverkiezingen in 2008.

Anny Hartgerink

CHARLES GROENHUIJSSEN, HOERA! EEN NIEUWE PRESIDENT – OVER KANDIDATEN EN CAMPAGNES, DOLLARS EN DEMOCRATIE, GEHEIMEN EN GERUCHTEN, LEUGENS EN LOBBYISTEN.

(UITGAVE RIJ BALANS: AMSTERDAM 2007; 238 blz., € 15,00)

De Amerikaanse presidentsverkiezingen staan voor de deur. Dus zet Charles Groenhuijsen alle facetten van de Amerikaanse campagnevoering uiteen in allerlei verschillende anekdotes over de verkiezingen sinds de Tweede Wereldoorlog. Over campagnevoering, niet zozeer over de Amerikaanse politiek, want over politieke issues rept Groenhuijsen feitelijk met geen woord. Zo laat hij onderwerpen als de rol van de maffia, de burgemeester van Chicago en die van de Texaanse farmers bij de nipte overwinning van Kennedy in 1960 achterwege.

In Nederland worden de verkiezingen, net als in andere landen overigens, op de voet gevolgd. Aan de ene kant met veel enthousiasme, men is benieuwd wie de opvolger zal worden van de toch ook in Nederland verhuisde George Bush, aan de andere kant met afschuw vanwege

de verstikkende invloed van geld en de verderfelijke rol van de lobbyisten. In vergelijking met Nederland is Amerika veel democratischer, bijna iedereen in een openbare functie wordt democratisch gekozen. Burgers komen zo op de stoel van de rechter te zitten. Daar staat tegenover dat kleine partijen geen enkele kans hebben.

Wat veel Nederlanders onbegrijpelijk vinden, nemen de Amerikaanse kandidaten uiterst serieus. Bij de campagnes gaat het niet om wat jijzelf kunt bieden als komende president, maar over hoe je de tegenstander kunt aanpakken op zijn zwakheden. Dit heet *opposition-research*. Maar volgens Groenhuijsen worden de *runners-for-presidency* ook wel gepakt op hun sterke kanten. Bush heeft dat tweemaal gedaan, eenmaal bij McCain en een keer bij Kerry. Proberen het Vietnamverleden door het slijk halen. Zo wordt gelijk de aandacht van het eigen militaire verleden afgeleid. De Republikeinen blijken dit spel gemener en beter te kunnen spelen dan de Democraten.

Naast het zwart maken van de tegenstander, speelt geld nog steeds een overweldigende rol bij de verkiezingen. Men heeft aan het einde van de jaren negentig geprobeerd dit aan banden te leggen. Een kiezer mag ten hoogste 4600 dollar schenken aan een kandidaat. Maar partijgenoten zamelen nu bedragen in en sturen dat als pakket door naar de kandidaat. De bedragen die met de verkiezingen gepaard gaan, zijn hoger

dan ooit. Groenhuijsen beweert dat kandidaten die een jaar voor de verkiezingen minder dan honderd miljoen dollar hebben bij voorbaat kansloos zijn.

De opkomst bij de verkiezingen ligt erg laag: tussen de vijftig en zestig procent van de 220 miljoen stemgerechtigden komt stemmen. Volgens Groenhuijsen komt dat door het 'winner takes all-systeem' en het grote aantal (ex)gevangenen (5 miljoen) dat niet mag stemmen. De armen en machtelozen, die het meeste baat hebben bij sociale vernieuwing, stemmen het minst. Zij hebben het gevoel dat hun inbreng toch geen invloed zal hebben op de uiteindelijke winnaar per staat. De modale inkomens bepalen uiteindelijk wie de nieuwe president van de VS wordt.

De Republikeinen en hun president zijn nog nooit zo impopulair geweest bij het publiek. Tijd voor verandering, ook met het oog op de oorlog in Irak. De Democraten hebben nu hun kans de macht over te nemen, maar het zal volgens Groenhuijsen niet echt op eigen kracht zijn, want er is geen visie over hoe het nu verder moet met Irak. Wie wordt de nieuwe president van Amerika? Groenhuijsen durft er niet over te speculeren. Het zal een mooie strijd worden tussen Obama en Clinton. Maar wie de Democratische kandidaat ook wordt, zeker van de overwinning in november kan die nog niet zijn. McCain is nog niet uitgeschakeld.

Martijn Strobos

SHLOMO VENEZIA, *SONDERKOMMANDO AUSCHWITZ*.

(UITGEVERIJ AMBO, AMSTERDAM, 2008), 192 BLZ., PRIJS € 19,95.

'Wij hadden geen andere keuze. Niemand. Bovendien redeneerden we niet meer met ons verstand, dachten we niet meer na over wat er gebeurde... We waren robotten geworden. Het komt nu vaak voor dat ik me afvraag wat ik had gedaan als ze me hadden opgedragen mensen te doden. Ja, wat zou ik dan hebben gedaan? Ik weet het niet. Zou ik hebben geweigerd, wetend dat ze me ter plekke zouden hebben neergeschoten?'

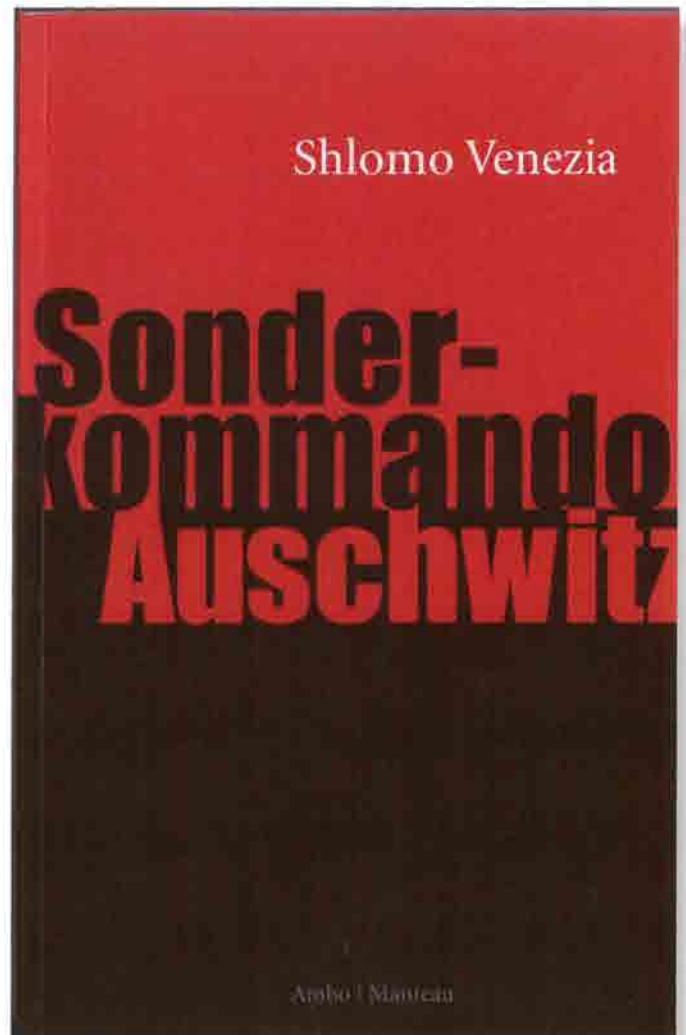
Het is een gedachte waar Shlomo Venezia ruim zestig jaar na dato vrijwel dagelijks mee worstelt. Hij heeft de shoah overleefd. Gevoelens van onmacht, schuld en de drang tot overleven komen in Venezia's relaas onverbloemd en volstrekt oprecht naar voren.

Shlomo Venezia kwam op 11 april 1944 aan in Auschwitz met een transport van 1800 Griekse Joden. Slechts 300 mensen uit deze groep werden niet direct vergast. Samen met zijn broer werd Shlomo na drie weken in quarantaine te hebben doorgebracht door de SS-ers geselecteerd voor het *Sonderkommando*. Deze eenheid was belast met de gruwelijkste taak: het werk in de gaskamers. De leden van het Sonderkommando moesten de slachtoffers naar de gaskamers begeleiden, de ruimtes schoonmaken en de lichamen van de slachtoffers verbranden. Shlomo en zijn broer maakten er van mei 1944 tot de bevrijding van Auschwitz in januari 1945 deel van uit.

Sonderkommando Auschwitz is de Nederlandse vertaling van

het in 2007 in het Frans uitgegeven ooggetuigenverslag van Venezia. Het boek bestaat uit drie onderdelen. In de eerste plaats is er het interview waarin Venezia zijn getuigenis aflegt. Daarop volgen enkele historische notities over de shoah, Auschwitz, het Sonderkommando en de rol van Italië in Griekenland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ten slotte is er tweemaal een aantal pagina's gereserveerd voor fotomateriaal en afbeeldingen van tekeningen van David Olère.

In april en mei 2006 sprak de jonge Franse onderzoekster Béatrice Prasquier enkele malen uitvoerig met Venezia over zijn ervaringen in Auschwitz. Dat is uitzonderlijk, omdat hij een van de zeer weinigen is die het Sonderkommando hebben overleefd. Ruim vijftig jaar heeft Venezia er niet over kunnen of willen praten. De directheid, eerlijkheid en openheid in de antwoorden en de gedetailleerde beschrijvingen geven deze getuigenis haar kracht. Alle gruwelijkheden worden verteld, geen detail wordt overgeslagen, niets wordt verborgen gehouden en niemand wordt gespaard – inclusief Venezia zelf. De tekeningen van David Olère hebben dezelfde mate van directheid. Deze Pools-Franse kunstenaar werd op 2 maart 1943 vanuit Drancy naar Auschwitz-Birkenau gedeporteerd. Gedurende zijn gehele

gevangenschap maakte hij deel uit van het Sonderkommando. Direct na de oorlog legde Olère zijn ervaringen in tekeningen en schilderijen vast als getuigen van de gruwelijkheden die hij had gezien.

Deze combinatie van woord en beeld maakt *Sonderkommando Auschwitz* tot een bijzonder aangrijpend verslag. Een verslag dat aanzet tot nadenken en de stem van Venezia voor toekomstige generaties niet verloren doet gaan.

Daan Schuijt

ANDRÉ FONTAINE, *HET RODE GEVAAR. DE GESCHIEDENIS VAN DE KOUDE OORLOG 1917-1991*. (MEES & SCHILF, AMSTERDAM 2007), 509 blz., € 49,90.

De Koude Oorlog was de derde wereldoorlog en die is gewonnen door het Westen. En de overwinning was compleet. Het Sovjet-imperium is compleet geïmplodeerd, Rusland is terug bij de grenzen van vóór Catharina de Grote en de meeste satellietstaten van Moskou en zelf enkele voormalige Sovjetrepublieken horen nu bij de Navo. Voor die overwinning is wel een hoge prijs betaald. Er vielen in deze oorlog, als je tenminste de eigen slachtoffers van de communistische regimes meetelt, meer doden dan in welke

andere oorlog uit de wereldgeschiedenis dan ook. Met uitzondering uiteraard van de Tweede Wereldoorlog. In de Sovjet-Unie bedroegen de militaire uitgaven aan het begin van de jaren tachtig tot 14 procent van het BBP. Geld dat niet aan woningbouw of gezondheidszorg kon worden uitgegeven. En ook niet aan de noodzakelijke investeringen in de economie. De Verenigde Staten gaven in diezelfde periode zo'n 7 procent van het BBP aan hun defensie uit.

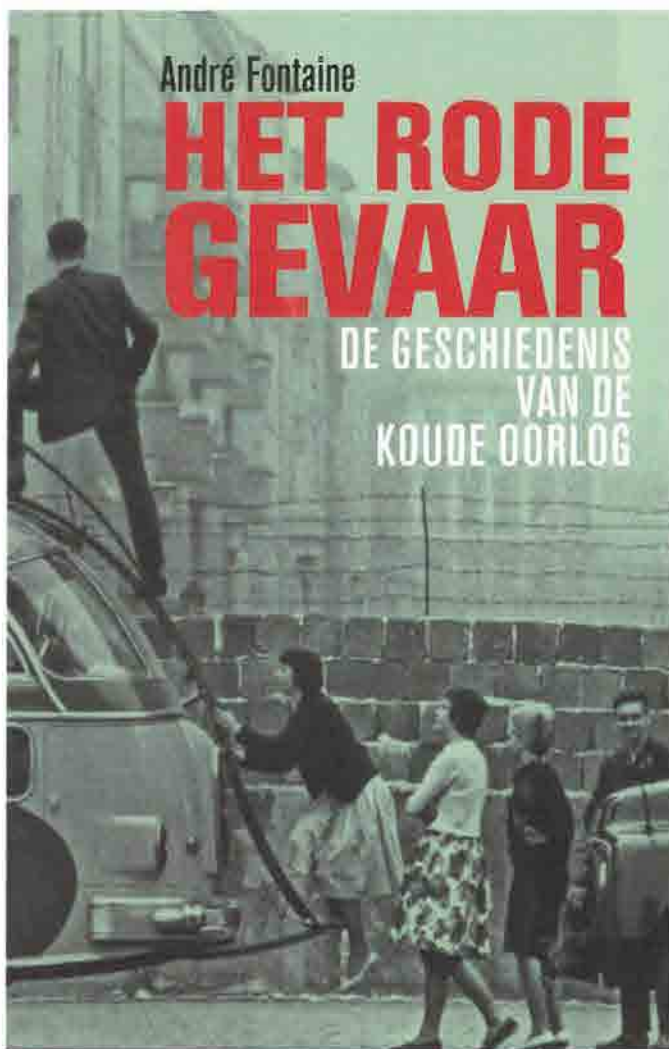
Toch is het gevaar van de Sovjet-Unie veertig jaar lang overschat.

De economie heeft nooit die omvang en groei gehad, waarop die in het Westen werden ingeschat. Datzelfde kan gezegd worden over Rode Leger. Chroesjtsjovs gesnoef ten spijt. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat er helemaal geen dreiging was. Stalin mocht dan wel een rationalist zijn die zijn mogelijkheden zorgvuldig woog, maar dat wil niet zeggen dat hij, als de kans zich voerde, de geschiedenis niet een handje had willen helpen. Als overtuigd communist rekende hij - heel rationeel - op de overwinning van het socialisme. Overigens zou zijn rationalisme hem nog grote problemen bezorgen, omdat hij zich niet kon voorstel-

len dat Hitler pas in juni - in oktober begint de winter al - de Sovjetunie zou aanvallen, of dat Truman wel - het relatief kleine - Zuid-Korea zou verdedigen, terwijl hij het grote China een jaar daarvoor aan Mao had gelaten.

Toch kwam het grootste gevaar van Stalins opvolger. Zijn bluffpoker rond Cuba, na een opzette rond Berlijn, bracht de wereld aan de rand van de nucleaire afgrond. Op wonderbaarlijke wijze vonden Chroesjtsjov en Kennedy een uitweg. Daarna durfden Moskou noch Washington het spel zo hoog niet meer te spelen. Ronald Reagan leverde vooral veel wapengekletter en verbaal geweld, maar dat was in de eindfase voor de ondergang van de Sovjet-Unie voldoende. Truman moeten we dankbaar zijn dat hij in de fase van het nucleaire monopolie en later, tijdens de moeilijkste periode in de Korea-oorlog, de druk van generaals als Patton en McArthur kon weerstaan om atoomwapens in te zetten. In *Het rode gevaar* heeft André Fontaine, een van Frankrijks meest invloedrijke journalisten en auteur van diverse boeken over Koude Oorlog, alles wat hij weet van deze periode - en dat is veel - samengevoegd. Bij veel gebeurtenissen was hij zelf ooggetuige en met veel spelers heeft hij gesproken. Opnieuw schreef hij een standaardwerk over de Koude Oorlog, een handboek over de geschiedenis van de twintigste eeuw.

Hans Pols

JACOB WEISBERG, *DE BUSH TRAGEDIE. EEN KLASSIEK FAMILIEDRAMA VAN VADER EN ZON, BROER EN BROER.*

(BALANS, AMSTERDAM 2008), 315 BLZ., PRIJS € 17,50.

Het presidentschap van George W. Bush heeft Amerika grote problemen bezorgd. Bush' buitenlandse politiek heeft ertoe geleid dat de Verenigde Staten op wereldniveau macht en prestige hebben verloren. Diplomatiek, militair en economisch is het land zwakker dan ooit.

Jacob Weisberg, politiek redacteur van *State Magazine* en schrijver van verschillende boeken over de Amerikaanse politiek, is van mening dat het mislukken van Bush uitsluitend begrepen kan worden in relatie tot zijn familie. De verhouding van George W. Bush tot zijn vader is volgens hem cruciaal in het falen van het presidentschap.

Bush wilde zich al vanaf zijn kinderjaren onderscheiden van zijn vader en hem overtreffen. Dat is niet abnormaal, maar dit conflict is wel uitgevochten 'voor het oog van een nationaal en mondiaal publiek'. Veel economische en psychologische verklaringen zijn gegeven voor de moeizame vader-zoonrelatie. Weisberg vindt een genuanceerder beeld nodig gezien de omvang van de mislukking van Bush jr. als president.

De benadering van het onderwerp is *close-reading*, dat wil zeggen dat je nog eens goed moet kijken naar wat al bekend is. Veel analyse en interpretatie in dit boek!

Bush wordt door Weisberg op een treffende manier vergeleken met prins Hal in de klassieke drama's *Hendrik IV* en *V* van Shakespeare. Hiermee wil Weisberg aangeven dat de

motieven, die mensen tot handelen aanzetten, ingewikkelder zijn dan ze lijken. Dynastieke belangen en karakters van de betrokkenen spelen eveneens mee. Familie, religie en nationale mythen worden nogmaals bestudeerd. Weisberg doet dit op scherpzinnige wijze en beschrijft zijn bevindingen met onderkoelde humor. Hij verafschuwt de persoon George W. Bush niet, maar bekritiseert hem als president van Amerika.

In het eerste hoofdstuk worden de voorouders van Bush beschreven, gevolgd door een beschrijving van de gecompliceerde relaties binnen het gezin Bush.

De houding van Bush tot God is tekenend voor de wijze waarop hij met religie in contact is gekomen, namelijk tijdens zijn midlifecrisis. Bush' geloof wordt getypeerd als 'zelfhulp-methodisme'. Een theologische inhoud ontbreekt.

In de volgende hoofdstukken wordt de kwalijke invloed van buitenstaanders als Rove, Cheney, Rumsfeld en Rice op Bush besproken. Weisberg toont aan dat de relatie van George W. Bush met zijn vader, God en Cheney hem op een dwaalspoor heeft gezet wat betreft zijn buitenlandbeleid.

Tot slot bespreekt de auteur verschillende voorgangers van

J A C O B W E I S B E R G

DE BUSH TRAGEDIE

*Een klassiek familiedrama
van vader en zoon, broer en broer*

BALANS

'Lees één boek over George W. Bush
en zijn presidentschap, en laat het dit zijn.'
- Malcolm Gladwell

Bush zoals Lincoln, Truman en Reagan en koppelt dat aan de manier waarop Bush naar de vroegere presidenten kijkt. 'Het ambt van president was (voor Bush) te hoog gegrepen, terwijl hij dat zelf niet inzag... Het leidde tot beslissingen met afschuwelijke gevolgen. Niet alleen voor hem, maar ook voor Amerika en de wereld.'

Anny Hartgerink

COMMISSIE LERAREN- OPLEIDING WIL UW MENING!

Om de kwaliteit van het opleiden van docenten geschiedenis in kaart te brengen is informatie nodig van de schoolpracticumdocenten of werkplekbegeleiders. Hoe kijken zij tegen werkplekleren aan? Ervaren zij dit als een verbetering? Zijn zij in staat docenten in opleiding in de klas te begeleiden op vakinhoudelijk en op didactisch gebied? Doen zij dat in lijn met de docenten van de lerarenopleiding? De Commissie Lerarenopleidingen van de VGN wil onderzoek doen naar uw

mening als begeleider van studenten over het samen opleiden op de school.

Uw reactie verwerken wij tot aanbevelingen voor de opleidingsinstituten.

Dit onderzoek is aangekondigd in het artikel van Annette Wind over nieuwe ontwikkelingen rond het opleiden van geschiedenisdocenten dat in Kleio 2 stond.

De vragenlijst bestaat uit twee delen. Het invullen zal u tien à vijftien minuten kosten.

Op de site van de VGN staat de oproep ook met de links erbij. Daar kunt u ze meteen aanklikken.

www.vgnkleio.nl

PABOCOMMISSIE ORGA- NISEERT STUDIEDAG

Op vrijdag 26 september 2008 organiseert de Pabocommissie de studiedag 'De canon in de praktijk' in het Openluchtmuseum te Arnhem. Sprekers zijn Hubert Slings (Canoncommissie), Pieter de Dreu (Anno) en Ireen van Ditschuyzen (Verleden van Nederland). Tijdens de studiedag zal er materiaal van Anno en van het project Verleden van Neder-

land uitgereikt worden.

Meer informatie over het programma en de wijze van aanmelden ontvangt u medio juni. Voor het middagprogramma vragen wij pabodocenten om hun 'good practices' over de canon uit te wisselen. Docenten die hieraan hun bijdrage willen verlenen worden verzocht dit via de mail door te geven aan Maria Boersen.

Maria.Boersen@INHOLLAND.nl

MUSEA

CENTRAAL MUSEUM, UTRECHT
Script. Mode en interieur, van salon tot house

Door topstukken uit de mode- en interieurgeschiedenis in een filmische setting te presenteren, speelt de ervaring van het verstrijken van de tijd de hoofdrol in deze tentoonstelling 'Script'. Achttiende en negentiende eeuwse japonnen, servieskasten en

canapés, maar ook Rietveld-ontwerpen en hedendaagse mode worden met elkaar vermengd in een doorlopende filmische ervaring. Voor het voortgezet onderwijs is een speciale 'Kijkwijzer' gemaakt. Gratis af te halen bij de kassa of te downloaden via de website. Tot en met 31 augustus 2008 in het Centraal Museum in Utrecht.

www.centraalmuseum.nl

PALEIS HET LOO, APeldoorn
Machtige Liefde

Het levensverhaal van Willem III en Mary II, de stichters van Paleis Het Loo, fungeert bij dit educatief programma als rode draad. Door middel van architectuur en beeldende kunst maken de leerlingen actief kennis met de leefomgeving en leefwereld van dit koningspaar. Het educatieve programma, bestemd voor klas 3-vmbo, havo en CKV1, bestaat uit drie onderdelen: een kort onderzoek naar een thema

uit de zeventiende eeuw aansluitend bij 'macht en liefde', een paleisbezoek aan de hand van een kijkwijzer waarin de leerlingen kennis maken met het zeventiende eeuwse hofleven en een verslag over een fictieve ontmoeting met William en Mary. Het lesmateriaal is volledig downloadbaar. Aan een museumbezoek zijn kosten verbonden. Voor meer informatie raadpleeg de website.

www.paleishetloo.nl

advertentie

rijksuniversiteit
 groningen

universitair
onderwijscentrum
 groningen

Voor aankondiging NASCHOLING VOOR U door het Universitair Onderwijs Centrum Groningen (UOCG)

Onderwerp: Dynamiek en stagnatie in de Republiek.

Data: 20 en 27 november 2008.

Tijden: 15.00 – 19.00 uur

Locatie: de Zernikeborg, Nettelbosje 1, 9747 AJ Groningen

Kosten: €135,00

Contact: P. Holthuis, vakdidacticus geschiedenis, 0503632872/
p.holthuis@rug.nl

Korte inhoud:

De centrale vraag van het eindexamenonderwerp 'Dynamiek en stagnatie in de Republiek' luidt: *Hoe kan het dat de Republiek een zo lange periode van welvaart meemaakte in de zeventiende en achttiende eeuw?*

Het hier aangesneden probleem wordt vanuit drie invalshoeken benaderd: de markt, de overheden en de sociale verhoudingen.

Op 20 november wordt in een drietal lezingen dieper op deze thematiek ingegaan. Daarbij wordt ook gelegenheid ingeruimd voor discussie. Op 27 november zullen in een aantal workshops werkvormen aangeboden worden om het onderwerp in de dagelijkse lespraktijk aandacht te geven.

Noteer de data vast in Uw agenda en let op de volgende Kleio voor nadere informatie!

TEYLERS MUSEUM, HAARLEM
Piercing Poster Project
 Het Teylers Museum heeft een project ontworpen voor scholen in het voortgezet onderwijs: het Piercing Poster Project. Met opdrachten voor een postertentoonstelling kunnen leerlingen zelf op school een tentoonstelling inrichten. Ze maken gebruik van het educatieve materiaal dat bij het project hoort. De doelstel-

ling is het informeren van jongeren over piercing in cultuurhistorisch opzicht en op het gebied van verzorging en hygiëne. Er zijn twee projecten: één voor vmbo-leerlingen en één voor havo- en vwo-leerlingen. Voor meer informatie en het bestellen van het lespakket:

www.piercingplek.nl
www.teylersmuseum.nl

LANDGOED 'DE HAERE', OLST
Ijssellinie, verdedigingswerk uit de Koude Oorlog
 De Stichting Ijssellinie beheert de resten van dit vroegere militaire verdedigingswerk. Deze waterlinie is rond 1950 aangelegd om Nederland te verdedigen in de Koude Oorlog. Tussen Nijmegen en Kampen verrees de Ijssellinie, een 120 kilometer lang en maximaal 10 kilometer breed obstakel in de vorm van een mogelijke overstroming, gecontroleerd door

caissons en sluizen. Er is een lespakket samengesteld dat gecombineerd kan worden met een bezoek aan de Ijssellinie. Het lespakket is samengebracht op een dvd en bestaat uit een lesboek met opdrachten voor de leerlingen, een antwoordenboek en een toets. Ook is een dvd beschikbaar met drie tv-films over de Ijssellinie. De totale kosten van beide dvd's bedragen tien euro.

www.ijssellinie.nl

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK EN NATIONAAL ARCHIEF, DEN HAAG

Topstuktentoonstelling – De Verdieping van Nederland

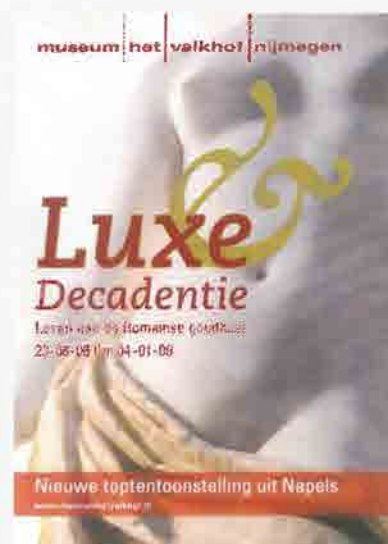
Iedere Nederlander weet dat New York ooit van Nederland was, dat Vondel tot de grootste dichters van de zeventiende eeuw behoorde en dat Willem van Oranje in Delft is vermoord. Wat veel mensen niet weten is dat hiervan ook tastbare bewijzen zijn bewaard. In de tentoon-

stelling 'De Verdieping van Nederland' kunt u dankzij deze bewijzen het verhaal van duizend jaar geschiedenis, taal en cultuur beleven. Alles wat u ziet is authentiek bijvoorbeeld de eerste druk van de Statenbijbel, de oprichtingsakte van de VOC. De semi-permanente en steeds in samenstelling veranderende tentoonstelling is iedere dag geopend en gratis toegankelijk.

www.deverdiepingvan Nederland.nl

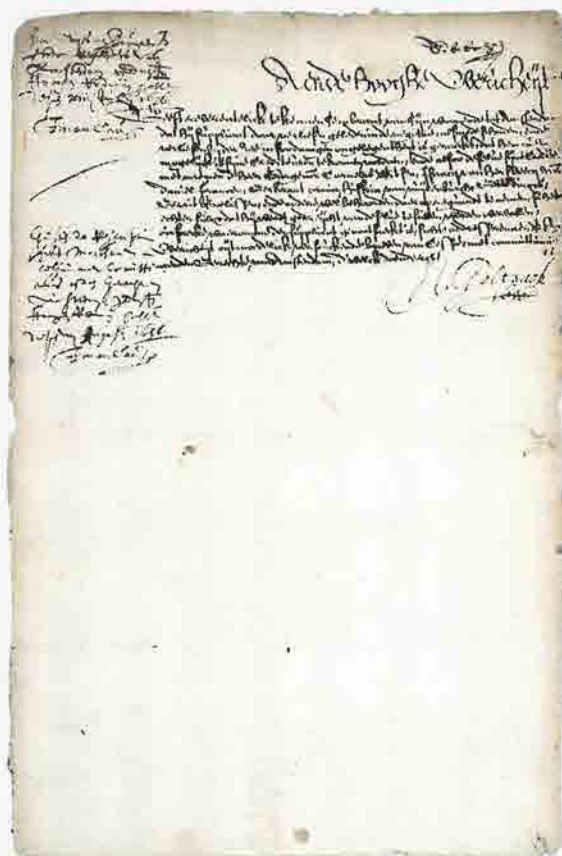
MUSEUM HET VALKHOF, NIJMEGEN

Luxe en decadentie. Leven aan de Romeinse goudkust
 Van 23 augustus 2008 tot en met 4 januari 2009 is in Museum Het Valkhof een tentoonstelling te zien over het leven van de Romeinse 'Quote top-100', de kleine groep superrijken die 2000 jaar geleden in immense villa's woonden aan de Golf van Napels. Bezittingen van die elite worden voor het eerst buiten Italië getoond: muurschilderingen, beelden van brons of marmer en sieraden. Het museum wil zo veel mogelijk schoolgroepen de kans geven deze tentoonstelling te zien. Rondleidingen vinden plaats van dinsdag tot en

met vrijdag in de ochtend. Vanaf half augustus staan op de website lessuggesties op verschillende onderwijsniveaus. Aan het museumbezoek zijn geringe kosten verbonden.

www.museumhetvalkhof.nl

▲
 Aanvraag voor
 faillissement
 Rembrandt van
 Rijn, 1656.

STADSWANDELING DE PIJP

17 augustus

De Pijp is de eerste buurt die buiten de 17e-eeuwse stad is gebouwd. Een buurt die volgens de plannen van Sarphati voor de elite had moeten worden, maar grotendeels een typische arbeidersbuurt werd. Lange, rechte straten, vandaar de naam. Er zijn echter ook 'gouden randen' te bewonderen, zoals langs de Amstel en het Sarphatipark. En verder was het een ideale buurt voor kunstenaars, prostituees, marktkoophui

en minderheidsgroepen. Maar het was ook de buurt van Mondriaan, theosofen, joden en islamieten; allen broederlijk naast elkaar. Een buurt met een grote sociale cohesie, met een roemrijk 'aksieverleden' en een toekomst als de meest multiculturele omgeving van Amsterdam. Startpunt: Servaes Noutsstraat aan de Ceintuurbaan, achter verpleeghuis Tabitha.

Kosten: € 10,-
Reserveren gewenst via
www.deburcht.org

STADSWANDELING OP- MAAT TOT DE AMSTER- DAMSE SCHOOL: HET SCHEEPVAARTHUIS

31 augustus

Amsterdam was een hevig veranderende stad aan het einde van de negentiende /begin van de twintigste eeuw. De stad werd grootschalig verbouwd en er werd grondig ingegrepen in het weefsel van de stad. Het ging Amsterdam economisch voor de wind en de stad plukte er de vruchten van. Sommige historici

noemen deze periode ook wel de tweede Gouden Eeuw. Uiteindelijk leiden deze ontwikkelingen tot een bijzondere architectuurvormgeving die al deze elementen wil verwoorden in een bijzonder expressieve bouwstijl: de Amsterdamse School. Startpunt: de achterkant van het Nationaal Monument op de Dam tegenover Krasnapolsky.

Kosten: € 10,-
Reserveren gewenst via
www.deburcht.org

NEDERLANDSE JEUGDBOND VOOR GESCHIEDENIS

Graag zou de NJBG haar activiteiten onder de aandacht willen brengen van enthousiaste leerlingen met interesse in geschiedenis en archeologie. De WAO-afdeling van de NJBG verzorgt de activi-

teiten voor de middelbare scholieren. Deze activiteiten kunnen verschillen van een dagactiviteit tot een heel weekend lang bezig zijn met geschiedenis en archeologie. De inhoud varieert van het bezoeken van een museum tot het meehelpen met een stadsarcheo-

JEUGDONTMOETING IN NEDERLAND EN DUITSLAND

Voor het eerst organiseert Nationaal Monument Kamp Vught van 19 juli tot 4 augustus een jeugdontmoeting, waarbij jongeren in Vught en in het Duitse Sachsenhausen verblijven. Dagtrips naar Berlijn en Amsterdam maken deel uit van de reis. Het herinneringscentrum op de plek van het voormalig concentratiekamp Sachsenhausen bij Berlijn is medeorga-

nisator. Conferentiehotel Landgoed Huize Bergen neemt in Vught de huisvesting van de groep voor haar rekening. Deze locatie is bijzonder omdat hier in de oorlog voedselpakketten voor gevangenen van kamp Vught werden gemaakt. De reis is bedoeld voor jongeren van achttien tot en met vierentwintig jaar en bedraagt honderd euro per deelnemer.

www.nmkampvught.nl

loog bij een opgraving. Op deze manier kunnen leerlingen op een andere manier kennis maken met geschiedenis, leren ze nieuwe mensen kennen en zijn ze actief bezig! Wij zouden u als schoolleiding/

geschiedenisdocenten daarom ook willen vragen of u geïnteresseerde leerlingen kunt wijzen op de activiteiten die worden georganiseerd voor deze leeftijdsgroep.

www.njbg.nl

DE VLIEGENDE HOLLANDER EN HET VOC-COMPLOT

'De Vliegende Hollander en het VOC-complot' is het tweede stripalbum van het duo Marc Verhaegen en Jan Kragt.

Na het succesvolle stripalbum over het leven van Michiel de Ruyter, zijn de

auteurs opnieuw geslaagd om historische details en een authentiek verhaal te mengen tot een meeslepend avontuur. In het album komt de legende van de Vliegende Hollander tot leven. Tegelijkertijd wordt een beeld geschetst van de Gouden Eeuw met de machtige VOC als wereld-

bedrijf met vestigingen in de hele wereld. Je bent getuige van het verhaal van Willem Vanderdecken, de sympathieke zeeman uit Terneuzen, die uitgroeide tot de meest gevreesde kapitein aller tijden. Het stripverhaal is het tweede project van de

Stichting Eureducation die op 28 oktober 2005 door Jan Kragt en Marc Verhaegen werd opgericht. De Stichting heeft onder meer als doelstelling jongeren in Europa deelgenoot maken van elkaars cultuur en geschiedenis.

jankragt@wanadoo.nl

HET UTRECHTS ARCHIEF

Op 27 juni opent Het Utrechts Archief een tweede locatie die als hoofdvestiging zal dienen in de historische binnenstad van Utrecht. De officiële opening vindt plaats door minister Plasterk.

Aanwezig zijn bekende en minder bekende Utrechtenaren die geschiedenis hebben geschreven. Het Utrecht Archief beheert negentien kilometer archieven, vele honderdduizenden beelddocumenten en 70.000 publicaties over de stad en provincie Utrecht.

Op het nieuwe adres komt een bezoekerscentrum en een studiezaal voor genealogie, huizen en spoorwegenonderzoek.

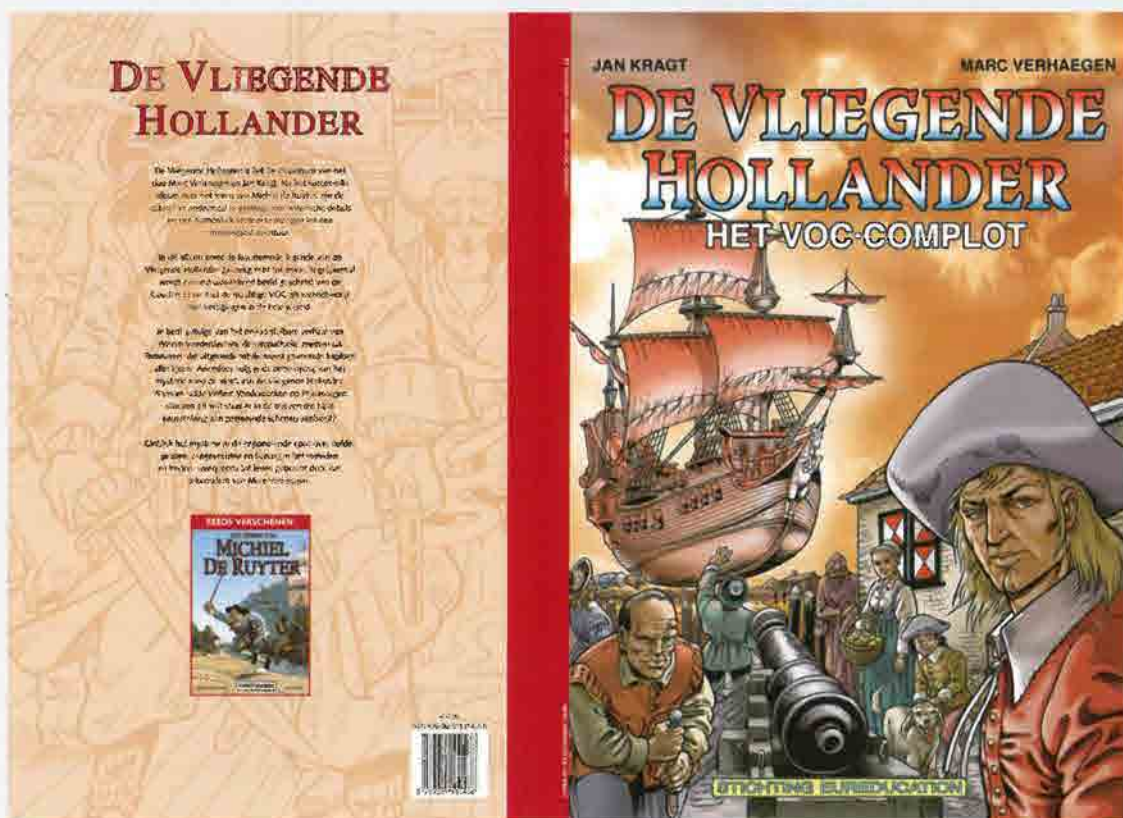
Op het oude adres blijven het depot en de studiezaal voor originele bronnen.

www.hetutrechtsarchief.nl

Nieuw adres:

Hamburgerstraat 28,
3512 NS Utrecht

Vertrouwd adres: Alexander Numanskade 199-201,
3572 KW Utrecht

TELEBLIK: GESCHIEDENIS VAN DE CARAVAN

Het woord caravan is al heel oud. Het komt van het Perzische woord 'karwan' en betekent karavaan. Een karavaan is een groep reizigers die samen reisden, omdat dat veiliger was dan reizen in je eentje. De eerste caravans waren niet meer dan een platte kar

met een linnen dakje. Er waren in die tijd nog niet zo veel campings en geen auto's.

Er waren dus alleen maar rijke mensen met een caravan.

Daarna kwamen er een soort pipo-wagens: houten karren met een dak die werden getrokken door paarden.

De eerste Nederlandse caravan werd gemaakt door de firma HANO in 1927. Toen de welvaart toenam in 1960 kregen mensen meer geld voor een auto en dus ook voor een caravan. Zoek op onderstaande site via 'Zoeken op A-Z' bij caravans.

www.teleblik.nl

WINNAAR LES VAN HET JAAR

DR. H. BAVINCKSCHOOLO
TV-JOURNAAL WATERSNOOD-
RAMP

Op vrijdag 6 juni jl. werd de prijs voor de beste geschiedenisles in het basisonderwijs uitgereikt. Groep 8 van de Dr. H. Bavinckschool uit Spakenburg werd middenin de uitzending van het Schooltv-weekjournaal verast en kreeg ter plekke de bokaal overhandigd. Naast een vakjury hadden meer dan 1.000 kinderen hun stem uitgebracht.

De leerlingen maakten in groepjes het journaal van 1 februari 1953. Ze zochten eerst op internet allerlei informatie op over de watersnoodramp en verdiepten zich in de rollen van de personages die in het journaal voorkwamen. Vervolgens interviewden verslaggevers de slachtoffers, een weerman deed verslag van het weer, de koningin hield een toespraak en een cameraploeg filmde alle scènes en monteerde het

journaal. De nieuwslezers schreven hun eigen teksten en praatten het journaal uiteindelijk aan elkaar. De jury was onder de indruk van de verschillende werkvormen en het eindresultaat van dit project. Het sprak de jury erg aan dat op een gestructureerde manier leerlingen zelfstandig de verschillende aspecten van de watersnoodramp bestudeerden, zich verplaatsten in verschillende personages en vervolgens hun rol voor de camera speelden (waarbij eveneens aandacht besteed werd aan kleding en rekvisieten). Zo werd de geschiedenis echt beleefd. Alle eindproducten (tv-items)

die door de verschillende groepjes werden gemaakt, leidden uiteindelijk tot een samenhangend geheel: het journaal van de watersnoodramp van 1953. Uit zowel het proces (het maken van de les) als het eindresultaat blijkt de grote betrokkenheid en het grote enthousiasme van leerlingen. Het journaal dat de leerlingen gemaakt hebben is te zien op de website van de school: www.drhbavinkschool.nl.

De tweede prijs ging naar PCB Rehoboth voor het project 'Stormachtige Tijden'. De leerlingen werkten op verschillende manieren

het thema 'Stormachtige Tijden' uit, waarbij zij inzoomden op de Beeldenstorm. De derde prijs ging naar de Prinses Juliana-school: 'Aanhouding bij Goejanverwellesluis.' De leerlingen maakten een site over de patriottentijd en Willem V, een beeldverhaal over de aanhouding bij Goejanverwellesluis, de gevolgen daarvan en een serie opdrachten. Het verhaal werd in een hedendaagse versie ter plekke nagespeeld en in foto's met toelichtingen op de site vastgelegd.

Zie ook de filmpjes van alle genomineerde lessen op www.lesvanhetjaar.nl.

AANVULLING

In Kleio 3 van april 2008 las ik een artikel van Tom van de Geugten, getiteld 'Vergeten, dat niet'. Hierin bespreekt hij het door hemzelf geschreven lesmateriaal bij een documentaire dvd-box van Dorna Rouveroy.

Tom van der Geugten vergat te vermelden dat de interviews op deze dvd's

zijn gehouden met een groep gastdocenten. Deze in het onderwijs actieve docenten zijn opgeleid en gecertificeerd (en worden tevens vertegenwoordigd) door de Stichting Gastdocenten WO II, Werkgroep Zuidoost-Azië. Het zijn dus niet, zoals Van der Geugten schrijft, zomaar 'mannen en vrouwen die als kind de Japanse bezetting hebben meegemaakt'.

Het zijn onze ervaren gastdocenten die nog steeds graag hun verhaal bij u op school willen vertellen. Op de zesde dvd zijn vier niet-gastdocenten toegevoegd. Verder zijn van de geportretteerden helaas inmiddels enkelen overleden.

Micha Cluysenaer schreef het speciaal aangepaste lesmateriaal voor het basisonderwijs bij de inter-

views. Dit kunt u bestellen via www.gastdocenten.com. Via deze site kunt u ook een gastdocent bij u in de buurt bereiken. De docenten vertellen hun ooggetuigenverhaal op een voor de leerling fascinerende, maar niet belastende wijze.

Marjan Bruinvels, coördinator opleiding gastdocenten

Rotterdamse nascholing Geschiedenis

Op vrijdag 3 oktober 2008 organiseert de opleiding Geschiedenis (FHKW) aan de Erasmus Universiteit Rotterdam een nascholingsconferentie voor geschiedenisleraren over het CE-onderwerp:

DYNAMIEK EN STAGNATIE IN DE REPUBLIEK

09.00-09.30 Ontvangst met koffie en thee

Deel 1 Historisch wetenschappelijke lezingen

9.30-09.45 **Ir. Geert Stevens** (FHKW), *Welkomstwoord*

9.45-10.30 **Prof. dr. Robert von Friedeburg** (FHKW),
Politieke en sociale in de Republiek: burger en overheid botsen in 1672

10.30-11.00 Pauze met koffie en thee

11.00-11.45 Keuzelezingen:

- A. **Dr. Manon van der Heijden** (Letterenfaculteit van de Universiteit Leiden),
Publieke diensten in de Republiek: gedeelde verantwoordelijkheid
- B. **Dr. Rudolf Dekker** (FHKW),
De Gouden Eeuw: meer verleden dan toekomst

12.00-12.45 **Prof.dr. Karel Davids** (Letterenfaculteit van de Vrije Universiteit Amsterdam),
Dynamiek en stagnatie? De economische ontwikkeling van de Republiek, 16^e – 18^e eeuw

Lunch en Informatiemarkt

Deel 2 Didactische trainingen onder leiding van het ILS

14.00-15.00 Workshops ronde 1

- A. **Drs. Arnoud Aardema** (vakdidacticus Lerarenopleiding Radboud Universiteit Nijmegen),
Periodes, begrippen en chronologie
- B. **Drs. Cees Jan van Goolen** (medewerker Educatie van het Nationaal Archief Den Haag),
Dynamiek en stagnatie in de Republiek
- C. **Drs. Koen Henskens** (vakdidacticus Hogeschool Arnhem en Nijmegen)
Het spel van de Gouden Eeuw
- D. **Drs. Bas van Rooijen** (docent geschiedenis Scholengemeenschap Stevensbeek),
De Republiek in cijfers en gebeurtenissen: Levende grafieken en levenslijnen
- E. **Drs. Jan de Vries** (vakdidacticus Lerarenopleiding Radboud Universiteit Nijmegen),
Dynamiek en stagnatie van een powerpointpresentatie

Pauze en Informatiemarkt

15.30-16.30 Workshops ronde 2

16.30-17.00 Afsluiting met borrel en uitreiking certificaten

Lokatie: **Nationaal Onderwijsmuseum**, Nieuwemarkt 1a Rotterdam.

U bent aangemeld, zodra u betaald hebt. De kosten voor de nascholingsconferentie zijn 100 euro p.p., inclusief reader, koffie/thee, lunch en borrel. U kunt zich voor deze conferentie digitaal aanmelden via: www.fhk.eur.nl/nascholing. Op deze website is ook meer informatie over het programma, de sprekers, het CE-onderwerp en praktische zaken te vinden. De organisatie is in handen van Ir. Geert Stevens (stevens@fhk.eur.nl).

Amsterdamse Nascholing Geschiedenis

HET NIEUWE EINDEXAMENPROGRAMMA

voor docenten bovenbouw havo en vwo

Het nieuwe examenprogramma havo/vwo stelt andere eisen aan vakkennis en didactische kennis van docenten. CNA organiseert in samenwerking met de EHvA, ILO en IVGD een nascholingsprogramma waarmee docenten bekend worden met inhoud en didactiek van het nieuwe examenprogramma.

PROGRAMMA 1

**Dag 1 De vroege middeleeuwen:
tijd van monniken en ridders**

Datum: Vrijdag 26 september 2008

Spreker: prof. dr. M.B. (Mayke) de Jong

**Dag 2 De zestiende eeuw:
tijd van ontdekkers en hervormers**

Datum: Vrijdag 28 november 2008

Spreker: prof. dr. H.F.K. (Henk) van Nierop

De nascholing bestaat uit vier bijeenkomsten van elk een dag (10 tot 17 uur). In de ochtend wordt steeds één tijdvak behandeld door een vakinhoudelijk expert. In de middag is er aandacht voor de didactiek. De bijeenkomsten vinden plaats in Amsterdam.

De kosten bedragen € 225 per persoon per dag. Inschrijven is mogelijk per dag, of voor de gehele leergang ineens. Bij inschrijving voor de gehele leergang is de prijs € 200 per dag.

**Dag 3 De achttiende eeuw:
tijd van pruiken en revoluties**

Datum: Vrijdag 30 januari 2009

Spreker: prof. dr. W.W. (Wijnand) Mijnhardt

**Dag 4 De eerste helft van de twintigste eeuw:
tijd van de wereldoorlogen**

Datum: Vrijdag 27 maart 2009

Spreker: prof. dr. J.C.H. (Hans) Blom

DE TIJDVAKKEN EN DE CANON

De nieuwe canon die verplicht wordt voor de onderbouw vraagt van docenten geschiedenis en 'mens en maatschappij' nieuwe kennis en didactische vaardigheden.

PROGRAMMA 2

Dagdeel 1 De tijdvakken en de canon

Datum: dinsdag 7 oktober 2008

Docent: drs. H. (Hans) Bulthuis

Dagdeel 2 Een tijdvak concreet

Datum: dinsdag 4 november 2008

Docent: drs. A.H.J. (Arie) Wilschut

voor docenten onderbouw
vmbo, havo en vwo

CNA organiseert in samenwerking met de EHvA, ILO en IVGD een nascholingsprogramma waarmee docenten de canon in de bestaande 'tien tijdvakken' leren integreren. De nascholing bestaat uit drie bijeenkomsten van elk een dagdeel (13 tot 16 uur) en vindt plaats in Amsterdam.

De kosten bedragen € 375 voor de drie bijeenkomsten.

Dagdeel 3 Toetsing van tijdvakkenkennis

Datum: dinsdag 9 december 2008

Docent: dr. C.A.M. (Carla) van Boxtel

U kunt zich aanmelden voor de nascholing door een inschrijfformulier te downloaden of aan te vragen bij Barbara Ruijgrok, bruuijgrok@cna.uva.nl, 020 525 1573. Kijk voor het volledige programma op www.centrumvoornascholing.nl